

მ მ ა მ ბ ე

თვიური ჟურნალი

წელიწადი შეათე

№ XII

დეკემბერი, 1903

ტფილისი

საქართველოს ბიბლიოთეკის გამომცემი ქ. თბილისი, ტფილისი

1903

Дозв. ценз. 10 января 1904 г., Тифлисъ.

შინაარსი

გვ.

I—	ზოგის ლამის. — გიუ დე-შოპასანისა. თარგმანი ი. წყ- რბიშვილისა	1
II—	მეფე სოლომონ დიდი და როსტომ, რაჭის მკის- თავი. — დრამატული პოემა ხალხური თქმულები- დან, სეკსტა მ. გაჩეჩაძისა (დასასრული)	7
III—	ზღეხი კაცი. — რომანი ვილჰელმ ფონ-შოლენცისა, თარ- გმანი აგ. შოლუშოვნიკისა (გაგრძელება)	44
IV—	ბრძოლის ველზე. — მოთხრობა აქტავ ძარბოსა თარ- გმანი თ. ს. (დასასრული)	69
V—	მთიულეში ქართულის ლიტერატურადან. — წერი- ლი შეშვიდე კატა აბაშიძისა.	1
VI—	მოკლე მიწვევითი ძივია. — თეორეტიული ნაწი- ლი, ა. კლდიაშვილისა.	19
VII—	ბიბლიოგრაფია. — ილ. ალხაწაშვილისა	45
VIII—	უცხოეთი 1903 წელს	59

შობის ღამეს

(გიუ-დე მოპასანისა)

„შობის ღამე, შობის ღამე! აჰ, არა, მე არასოდეს არ ვიდღესასწაულებ შობის ღამეს“.

ისეთის გაჯავრებულის ხმით ამბობდა ამას ანრი ტამპლიე, რომ გეგონებოდათ, რაღაც სამარცხვინო საქმეზე იწვევენო.

— გული რაზე მოგდის? — ჰკითხეს დანარჩენებმა სიცილით.

— იმიტომ, რომ შობის ღამემ მერო სირცხვილი მაქამა, ჩემს ღღეში არ დამავიწყდება და მას შემდეგ ეს გიჟურ სიხარულის სულელური ღამე აუტანელ შიშსა მგერის ხოლმე.

— რა მოხდა ისეთი?

— რა? გნებავთ გაიგოთ? მაშ კარგი, ყური დამცდეთ:

გეხსომებათ, როგორ საშინლად სცივოდა ამ ორის წლის წინად ამ დროს; საწყალი ხალხი სიცივისაგან იხოცებოდა ქუჩაში. სენა გაიყინა. ქუჩაში წალის ძირი აღარ იფარავდა ფეხს სიცივისაგან. საღაც არის, ყველა გავიყინებითო, გეგონებოდათ.

იმ დროს ერთი დიდი საქმე მოხდა და შუა მუშაობაში ვიყავ; ამიტომ შობის ღამის გასატარებლად ყოველ დაპატიუებაზე უარს ვამბობდი; ვარჩიე შობის ღამე ჩემის მაგიდის წინ გამეტარებინა. სადილი მარტოდ ვქამე და სადილოთ უკან საქმეს დავეუბრუნდი. მაგრამ საღამოს, საათის ათზე, გამახსენდა პარიზის მხიარულება, ჩემს ოთახში ისმოდა ქუჩის ხმაურობა, ისმოდა, როგორ ემზადებოდნენ სავაზმოდ ჩემი მეზობლები, —

ყველა ამან ამიყოლია. აღარ ვიცოდი, რას ვაკეთებდი; წერაში შეცდომები შემეპარა; ერთას სიტყვით, მივხვდი, რომ ამ ღამეს იმედი უნდა გადამეწყვიტა, რომ კარგს რამეს ვავაკეთებდი.

ცოტა ხანს ბოლთას ვსცემდი ჩემს ოთახში. შემდეგ დაფიქრე, მერე ისევ ავდექ. უძველი იყო, რომ ჩემზე მოქმედებდა ქუჩის იღუპალი გავლენა და მეც გადავწყვიტე:

დავუძახე მოსამსახურე ქალს და ვუთხარი: „ანჯელო, წადით და იყიდეთ რაც საჭიროა ორისთვის სავანში: ხამან-წკა, ცივი მწყერი, კიბო, შაშხი, პური. მოიტანეთ ორი ბოთლი შამპანური; გააწყეთ სუფრა და დაწეკით.

ქალს გაუკვირდა, ცოტა არ იყოს, მაგრამ წავიდა ბძანების ასასრულებლად. როდესაც ყველაფერი მზად იყო, წამოვიხიე მოსასხამი და ქუჩაში გავედი.

ღიღი საკითხი მქონდა გადასაწყვეტი: ვისთან ერთად გამეტარებინა შობის ღამე. ყველა ჩემი მეგობარი ქალები სხვა და სხვა ადგილს იყვნენ მიპატიებულნი. ადრევე უნდა გამოვსულიყავ მათ საძებნელად, რომ ერთი მაინც მენახა. მაშინ აზრად მომივიდა, მოდი დროსაც გავატარებ და კეთილ საქმესაც ვიქმ. პარიზი სავსეა ღარიბისა და მშვენიერის ქალი შეილებით, რომელთაც პურის ნამტვრევიც არ მოეძევათ სახლში სავანში და რომელნიც დაეხეტებიან და დაეძებენ კეთილშობილს ყმაწვილ კაცს. მე მოვისურვე ერთ-ერთს ამისთანას ამ შობის ღამეს ციურ ანგელოზად მოვვლინებოდი. ამისათვის გადავწყვიტე გასართობ ადგილებში შესვლა, ძებნა, გამოკითხვა და მაინცა-და-მაინც ჩემს გემოზე არჩევა.

დავიწყე სირბილი ქალაქში.

მართლაც, მრავალი საბრალო ქალი ენახე, რომელიც შემთხვევას ეძებდა, მაგრამ ისინი მეტად ულამაზონი იყვნენ ანა და ისეთი გამხდრები, რომ ერთ წამსაც რომ შეჩერებულიყვნენ, გაიყინებოდნენ.

უნდა გამოვტყდე და თქვენც იცით, — კარგა მოსუქებული ქალები მიყვარს. რაც უფრო ხორციანი ქალია, მეც ის

მირჩვენია და ახოვანი, ხორც შესხმული ქალი ხომ სრულებით მიბნევეს გონს.

ერთბაშად ვარიეტეს თეატრის წინ თვალი მოვკარი ჩემის გემოს სახეს. მშვენიერი თავი, მაღალი გული, გასუქებულის ბატის მუცელით, ერთის სიტყვით, მშვენიერი რამ. ჟრუანტელ-მა დამიარა. აი მშვენიერი გოგო, — წავიბუტბუტე მე. ერთი-ლა დამრჩა გასასინჯი: სახე.

სახე—ტკბილია; დანარჩენი... დანარჩენი—შემწვარი. მო-ვუჩქარე ფეხს, გავასწარ ამ ქალს და ერთ-ერთ ფარნის ქვეშ უცბად მოვტრიალდი.

საუცხოვო იყო, სრულებით ახალგაზდა, შავგვრემანი დიდ-რონის შავის თვალებით.

მე გამოვუცხადე ჩემი განზრახვა, რომელზედაც ხმა ამოუ-ლებლოვ დასთანხმდა.

არ გაველო საათის მეოთხედსაც, ჩვენ რომ ჩემს ოთახში მაგიდას მივუსებდით.

— ოჰ, რა კარგია აქა!—სთქვა მან, შემოდგა ოთახში ფეხი თუ არა, და ოთახს დაუწყო თვალთ სინჯვა, თანაც სახეზე დიდი კმაყოფილება გამოეხატა, რომ ამ ყინვიან ღამეს საკმელი და თავშესაფარი ნახა. საუცხოვო იყო, ისეთი ლამაზი, რომ გაკვირვებას მოვდიოდი, და მისმა ტანის სიმსუქნემ ხომ სამუდამოდ მოიგო ჩემი გული.

მოიხსნა მოსასხამი, მოიხადა თავსახური, დაჯდა და და-იწყო ჭამა, მაგრამ როგორღაც არ იყო მხიარული; დროგამო-შვებით მის ცოტაოდენ მკრთალ სახეს ქრთოლა ემჩნეოდა, თითქო რაღაც უჩინარი სევდა სტანჯავდესო.

— ხომ არ გაწუხებს რამე-მეჭი, — ვკითხე მე.

— არაფერი, დავეხსნათ მაგას, — მიპასუხა მან და დაიწყო სმა: გამოსცალა სულის მოუთქმელად თავისი ჭიქა შამპანურისა, გაავსო ხელახლად და ისევ გამოსცალა.

ღვინომ წამოუწითლა ლოყები და ქალი გამხიარულდა, დაიწყო სიცილი.

მეც შეყვარებულსავით მოვხევი ხელი და დავეწაფე მის ბაგეთ.

ახლა ჩემს წინ უბრალო და მოუხეშელი ქუჩის ქალი კი აღარ იყო. დაფუწყე მის ცხოვრების ვითარების გამოკათხვა.

— რა საჭიროა ყველა ესენი, ჩემო კარგო! — მიპასუხა მან. ვაჰმე, ერთს საათს უკან...

ბოლოს მოვიდა დაწოლის დრო. მინამ მე მივდგი ბუხრის წინ გაშლილი სუფრა, ქალმა გაიხადა საჩქაროდ ტანთ და შესცურა საბანს ქვეშ.

ჩემ მეზობლებს ერთი ამბავი ჰქონდათ; ისმოდა მათი სიმღერა და უშველებელი ხარხარი. „რა კარგად მოვიქეცი, რომ ეს მშვენიერი გოგო მოენახე, — ვამბობდი მე გუნებაში, თორემ მეტი არ არის თქვენი მტერი, მე ამაღამ მუშაობას ვერ შევძლებდი-მეთქი“.

ღრმად ამოკენესის ხმამ უკან მიმახედვინა „რა დაგემართა, ჩემო კუტუნია“, ვკითხე მე. ქალი პასუხს არ იძლეოდა და ძალზე ჰკენესოდა, თითქო საშინლად იტანჯებოდა.

— ცუდად ხომ არა კრძნობ შენს თავსა-მეთქი. — უცბად დაიწივლა, დაიწივლა გულ გასაგმირად. მეც სანთლით ხელში მივაშურე.

ტკივილისაგან სახე მოშლილს სული უგუბდებოდა, ხელებს იმტვრევდა და ისე ყრუდ კენესოდა, თითქო იხრჩობოდა. მისი კენესა გულს მიკლავდა.

— რა მოგივიდა, მითხარი, რა გემართება? — ვეკითხებოდი მე გონება-დაბნეული.

ქალმა პასუხი არ გამცა და ღმუილს მოჰყვა. ერთბაშად მეზობლებმა შესწყვიტეს სიცილი და ლაპარაკი და, ჰსჩანდა, ყურს უგდებენ იმას, რაც ჩემ ოთახში ხდებოდა.

— რას იტკივებ, მითხარ, რასა, — ვიმეორებდი მე ჩემსას.

— ოჰ, მუცელი, ჩემი მუცელი, — წაილულლულა მან. დავატანე ხელი საბანს და გადავადრე...

მოლოცინებას აპირებდა თურმე, მეგობრებო.

ამის დანახვაზე მთლად დავიბენი; მივვარდი კედელს და რაც ძალა მქონდა, დაფუშინე ხელი და „მიშველეთ, მიშველეთ-მეკი“ — დავიღრიალე.

კარი გაიღო და ჩემს ოთახში შემოცვინდა მთელი გროვა ხალხისა; ფრაკებში გამოწყობილი კაცები, ქალები გულ ამოქრილ კაბებით, მასხარებად და თათრებად გამოწყობილები. ამ თავს დასხმამ ისე ამირია ქკუა-გონება, რომ ლაპარაკსაც ვეღარ ვახერხებდი.

ეს ხალხი კი, გავდა, განსაკუთრებულ შემთხვევას, ან შეიძლება რამე ბოროტმოქმედების ნახვას ელოდა და ეხლა ვეღარა გავგორა.

ბოლოს, როგორც იქნა, მოვახერხე: „ეს... ეს... ეს ქალი მოლოგინებას აპირებს!“

მაშინ ყველამ მოინდომა მისი ნახვა, გამოთქვეს თავიანთი აზრი. ერთი კაპუცინი მეტად რე იკვებნიდა, ამეებში ზოგი რამ მესმისო, და დააპირა ბუნებას დახმარებოდა.

ყველანი გადაკრულში იყვნენ და შემეშინდა, არ მოჰკლან ქალი მეთქი. უქუდლოთ გავექანე კიბეზე ერთის მოხუცებულის ექიმის დასაძახებლად, რომელიც იქვე მეზობელ ქუჩაში იდგა.

ექიმი რომ მოვიყვანე, მთელი ჩემი სახლი ფეხზე დამხვდა; გაენათებინათ კიბე. ყველა სართულების მცხოვრებთ ეხლა ჩემს ოთახში მოეყარათ თავი. ოთხი ვიღაც კაცი მიმჯდარიყო სუფრასთან და ათაებდნენ ჩემს შამპანურსა და კიბოებს.

ჩემს დანახვაზე მთელმა ამ ხალხმა უშველებლად იღრიალა და ვიღაც მერქვევმ მომართვა ხელსახოცში გამოხვეული დანა-ოქებული, დაღმეჭილი, საშინელი ბატარა ხორცის ნაჭერი, რომელიც წკმუტუნებდა და კნაოდა კატასავით. „ქალი გახლავს“, — მითხრა მან.

ექიმმა გასინჯა მშობიარე, გამოაცხადა, — საქმე ვერ არის კარგათ, რადგან ახალ ვახშამ ნაჭამს მოუვიდა დაწოლაო, — დამპირდა, ახლავე გამოგიგზავნი მომვლელ ქალსა და ძიძასაო, და წავიდა.

ერთ საათს უკან მოვიდნენ ორივე, — ძიძაცა დამომვლელიც და თან მთელი ფუთა წამლები მოიტანეს.

ღამე სავარძელში გავატარე; ისე გონება დაკარგული ვიყავი, რომ აღარაფერი მაგონდებოდა.

დილით ხელმეორედ მოვიდა ექიმი. ავადმყოფის მდგონარეობა სერიოზულად სცნო.

— თქვენი ცოლი, ჩემო ბატონო... — მითხრა მან.

— ჩემი ცოლი არ გახლავს ევა... — გავაწყვეტინე სიტყვა

— თქვენი დიასახლისი, თუ გნებავთ... — განაგრძო მან და დამარიგა, თუ რა წამალი ან როგორი მოვლა ეჭირვებოდა ავადმყოფს.

რა მექნა? გამეგზავნა საბრალო საავადმყოფოში, გულქვა-სა და ბოროტს დამიძახებდა მთელი სახლი, მთელი უბანი.

დაეტოვე ჩემსა, ექვესი კვირა დაჰყო ჩემს ლოჯინში. ბავშვი? ბავშვი გლეხებს მივაბარე ჰუასისიში. ჯერაც ორმოცდაათ ფრანკად მიზის ყოველთვიურად. თავში რაკი გადვიხადე ერთ ხელს, აწი სხვა გზა აღარ არის, უნდა ვიხადო მთელ ჩემს სიცოცხლეს.

მომავალში მამა მის მიწოდებენ.

მაგრამ რაც მომივიდა, იმას ვინლა სჩივის. — მორჩა თუ არა ქალი... აღინთო ჩემდამი სიყვარულით, მერე როგორის სიყვარულით ის არამზადა, ისა.

მერე?

მერე სახურავებზე მაწანწალა კატა რომ გინახავთ, ისე გახდა. მეც გარედ გავაგდე ის ჩონჩხი. ეხლა მიდარაჯებს ქუჩებში, იმალება და ისე შემომცქერის ხოლმე. ხან და ხან სალამოს გამაჩერებს, რათა ხელზე მაკოცოს და ამით ისე მბრახებს, ლამის გამაგიჟოს.

აი, ბატონებო, რად გადავწყვიტე აღარასოდეს არ ვილდესასწაულო შობის ღამე.

მეფე სოლომონ დიდი

და

როსტომ, რაჭის ერისთავი

(დასასრული *).

მეოთხე სურათი.

(ხრესილზე უშველებელი მუხა, დედი მინდორი. მეფე სოლომონი,
პაპუნა წერეთელი, ბერი წულუკიძე, ჯარი.)

სოლომონ. როსტომ-ცბიერმა, პაპუნა,
ჩვენზე კაკალი გასტება,
მომეთილისმა თამარი—
ლხინი, მეჯლისი ასტება;
მტრები მიწყევლეს როსტომის
ჩემზე ორგულმა შვილებმა.
გაგვასულელეს—იცრუეს
მათმა ენამ და პირებმა.
პირ-შავად დაგვრჩნენ იგინი,
ჩვენ ჩვენი საქმე გვიქნია:
მოგკვდებით მაინც, სამშოლო
თუ მტრისგან ველარ გვიხსნია.

*) იხ. „მოამბე“ № 11 1903 წ.

პაპუნა. ჰქნეს, რაც რომ ეკადრებოდათ,
 გაცემენ უფალს პასუხსა
 და თუ ვიცოცხლე პატარა,
 ენებში ვჯგუთავ ანძუხსა.

სალამონ. მაშ, დავიწეროთ პირ-ჯვარი
 და შევევედროთ გამჩენსა.
 რას გვიქმს ურჯულო ოსმალი,
 თუ ის გვიკურთხებს მარჯვენსა.
 (მოიყრის მუხლს, მასთან ყველა)
 დედა მარიამ! შენს ხვედრსა
 ხარბად წიწწნიან მტერები,
 აღარ გვიდგია სული და
 რატომ არ მოგვეშველები?
 მოგვეცი წმინდა გიორგი,
 რომ წინ გაგვიძღვეს იმედად,
 რომ აღგვადგინოს მკვდრეთითა,
 არ ვებათ სხვისა ვირებად. (იცრემლება)
 გული მომიკლა შინაურ
 და გარეულმა ღალატმა:
 რჯულს ღალატობენ და თვით შენც,
 ვერ გასჭრა მეფის ღალადმა.
 ნუ მიგვანებებ წარწყმენდას,
 გამოგვიშვირე ხელია;
 წამოგვაყენე ჩაგრულნი —
 ეს ცდა უკანასკნელია!

(ადგება ზეზე, წამოდგება სულ ყველა. მიმართავს ჯარს)

იმერლებო! ტყვეები ვართ,
 გარს გვარტყიან მტრების მცველნი.
 წამებულის დღე გვადგია,
 რჯულს გვიცვლიან საძაგელნი.
 ქვეყნის პირზე აგვას ღამობს
 ჩვენსას გარე-შინაური;
 მეტი გზაც არ დავგრჩენია,

გამოვქიმოთ თვალი, ყური.
 და ვით ჩვენმა წინაპრებმა,
 იმ არგვეთის წამებულთა,
 ან მივილოთ წამებლობა,
 ან ვაყაროთ მტერს ქვა-გუნდა.
 თავ-განწირვით ვავსძრათ ხელი,
 ჩახუთულმა ტყვეობაში;
 სამ თათარს მხარს არ დაუდებს
 იმერელი მხნეობაში!
 მართალია, ჩვენ ცოტა ვართ,
 მაგრამ ვართ ჩვენვე სახლში:
 ძაღლსაც დიდი გული აქვსო
 თავის სახში, თქმულა ხალხში.
 შერე თანაც გაჭირვება,
 რომ განვმხნევდეთ, გვაიძულებს:
 მტრები ცოლშვილს გვიყიდიან,
 მტერი ნაშრომს გვინადგურებს.
 მეც თქვენთან ვარ; ვით მამა შვილს
 გარს გვეღებით და ვიზრუნებ,
 თქვენი ღზინით მეც ვიღზინებ,
 თქვენი ტანჯვით ბევრს ვიმწუხრებ.
 სადაც თქვენ, იქ მამა მეფეც,
 მომიცია ამის ფიცი.
 დღეს ღვთისათვის ვიბრძვით და ის,
 რომ გვიშველის, კარგად ვიცი!
 ვენაცვალეთ უფლის სახელს,
 ღირსი არ ვართ მის მსხვერპლობის,
 მეფე მამას ვენაცვალეთ,
 მეგობარი არის მოყმის!
 სად ღმერთია და სად მეფე,
 დაიხოცავს თვის თავს ჯარი,
 ან და მკვდრებით ააყენებს
 ჩვენს სამშობლოს ქრისტეს ჯვარი!

ჯანა.

საღამონა. წერეთელო! მემარჯვენეთ
ვერ გაგიშვებ,—დამითმე მე,
ნახევარი შენი ჯარით
შენთან ჯიბრი დავიჩემე.
შუა-შუა ქვეით — ჯარსა
წაუძღვება მტერზე ბერი.
აგერ კიდევ რიჟრაჟსა სცემს
მოწმენდილი ცის პიერი!
დროა ბრძოლის. მომაწოდე,
წერეთელო, აზარფეშა;
ჯარს გზა უნდა დაფულოცო,
მან მარწმუნა, მანუგეშა.

(ღვინით ავსილ აზარფეშას მიწოდებს წერეთელი.)

დიდება ღმერთს! გაუმარჯოს
მისთვის თავ-განწირულ ჯარსა,
ნუ მოგვაკლებს მაცხოვარი
მის წყალობასა და მადლსა.

(გადასცემს წერეთელს, ის თავყვანებით ჩამოართმევს და ამავე სიტყვებით დასცლის, აგრეთვე ბერი წულოკიძე. დაჭკრებენ ბუქსა და ნაფირს და პირველ მამლის ყვირლზე შეერევიან მტრის საფრვებს. დარჩება ერთი ჯარის-კაცი და გეგელა თევდორაძე.)

ბებეკა. შენ, ჯარის კაცო, შეცოცდი
ამ უზარ-მაზარ ხეზედა,
მითხარი, რა ამბავია
ხრესილის ბრძოლის ველზედა.

ჭაბის-ჭაჭა. შესვლით ხომ შევალ, მაგრამა
ჯერ ბუნდ-მანდი სდგას სქელადა,
არც თვალი მიქრის ძალიან,
სასწაულს-კი ვიქ ხელადა.

(შეცოცდება. თეიდორაძე ბურღში შეიმალება მუხის გვერდზე)

ბებეკა (თავისთვის). თუ მტერმა ახლოს მოხედა,
თოფსა დაუცემ კონდახსა;
ფუტირებ დედას, ცივ ქვაზე

დაუჯენ პირ-შავ ოჯახსა.

(ხმა მაღლა) რა ამბავია?

ჯარის-კაცნი. (კივის რაც ძალი და ღონე აქვს) გვეშველა!

მტერმა საღუნწე იქცია!

(ისმის გახტრებული ბრძოლის ხმაური)

გებეღა. (თაკისთვის) ოსტატობაა! ამ ეშმაკს

სად მოუვიდა ფიქრობა?

გამხნევედა მეფის მხედრობა

და მოიკიდა ცეცხლია.

(ხმა-მაღლა) რა ამბავია?

ჯარის-კაცნი. თენდება...

მეფე მტრებს რა შორს შექრია!

როგორც ვეშაპი დაქშინავს,

ღრენს ბრაზიანი აფთარი;

აღარ აქვს მისა მხნეობას

და ვაშკაცობას სამზღვარი.

შელეწეს თათრის საფრები.

მეფე გაჰკივის ველზედა.

დავლურში იწვევს ალიას,

რომ ათამაშოს ცერზედა!

გებეღა. ალია, ალბათ, იმაღვის,

ოთხ-თვალას როგორ შესქვრიტავს?

თვალს მოსქრის თვალით, როგორც მზე

და მის მზერის ნიქს შესწყვიტავს.

მის მოსისხარი მტერია

მეფე,—იმ მონის მსყიდველის.

რომ ემაღება, ალბათ, ის

მეფისგან ავ-დღეს მოელის.

ჯარის-კაცი. მირბის მტრის ჯარი! ჰკა მაგას!

(ვაძლიერდება შორეული ბრძოლის ხმაური)

გებეღა. რა ამბავია? რა იყო?

ჯარის-კაცი. გახელებულმა მეფემა

ალიას კვალი მიიგნო.

კურდღელი წამოაყენა
 მოედნად გამოუგდია;
 მის ბედის-წერის ქალღი
 გიჟ-მეფეს ხელში უგდია.
 ხმალი ვერ ამოათავა,
 რომ მეფემ თავი წაწყვიტა...

(კივას) ალია მოკლეს, ალია!
 ალიას ჯარი გაფრინდა!

(გაიძმის ჯარებში ყვირილი: „ალია მოკლეს, ალია! ალიას ჯარი გაფრინდა!“) (შემოღრის მოზუტი ჯარი-კაცი, შემოდევს ახალ-გაზდა თოფით ხელში)

მოხუცი ჯ.ჭ. ურჯულო! ნუ მღევ, მომშორდი!
 სხალ-გაზდა ჯ.ჭ. ურჯულო შენ ხარ თვითანა.
 ერთი თათარის სიკვდილი
 მეც მბოძებია ღვთისგანა.

მოხუცი ჯ.ჭ. ქრისტიანი ვარ, უგნურო,
 ჯარის-კაცი ვარ ღვეანის.

სხალ-გაზდა ჯ.ჭ. მოლალატეა ის რჯულის,
 მოლალატეა ქვეყანის.

(დაადებს ბეჭის ფრაზე თოფს და დასკუმს)

მოხუცი. ოჰ, ჩემმა შვილმა თუ მნახოს,
 არ დაგქრას ორთავ ფეხები,
 ზეციერ მამას შევევდრი,
 გაუხმოს გრძელი ხელები!

სხალგაზდა ჯ.ჭ. ვინა ხარ? ვინა? ეგ ხმა გავს
 მამი ჩემისა ბოხ ხმასა.

ოჰ, ღმერთმა სისხლი მოკითხოს
 ავი ღვეანის მოდგმასა!

(გიჟვით გავარდნა. სულს დაღვეს მოზუტი. შემოვარდება ღვეან აბაშიძე და უფლის გარეშემო ხეს თოფით ხელში)

ღვეანა. ეს ვინ გაჰყივის საჯაროდ
 გაქცევას თათრის ჯარისა?
 გულის წვერს ვეძებ, გულის წვერს

იმ ენა საზიზღარისა.

ვით სკვინჩას კისრით დავუშვებ
მანარობელსა მეფისა...

თვითან მიძვრება ტოტებში,

ხმა კი დიდდება მყეფურისა.

ბმბკლბ (თავისთვის ჩახსურებული გადმოიღებს თოფს და დაუმიზნებს ლევანს).

სრულ ძლევეით-მოსა იმერლის

ამ თოფის ტუჩზე წერია!

(იგრიანებს თოფი, ლევანი გადაბრუნდება. ჯარის-კაცი გააბამს უფრო ხმა-მალას ყვირილს).

ჯარის-კაცია: გაცვიდა ქვეყნის ორგული,

ლევანი მხოლოდ მტვერია!

(ყვირის თავგამეტებით) მოჰლეს ალია, ლევანი,

გარბის-გამორბის მტერია...

ჰკა მგათ! აღარ გაუშვათ

არც ერთი ღეათ-ღერია!

ძლევა მოსილი სოლომონ

მირბის და მორბის ქაჯადა.

ასეთი ვამარჯვებია

კი ღირდა თათრის დარჯადა!

(ჩამოვა ხიდგან. გამოვა გეგელა თვედორაძეც ბურღებიდგან. შემოვარდებიან გაქცეული თათრები და მათთან ლევანის ჯარის-კაცებიც)

ორივე (ერთ-ხმად მიაყვირებენ).

გაჩერდით, ავაზაკებო,

პირში ამოგოხლეშთ ენასა!

მოელო ბოლო თქვენს თარეშს,

ზვიადობას და ლხენასა.

თათარი თუნდა შველის თავს,

მირბის მის ქვეყანაშია,

თქვენ, იმერლებო, სად მიხვალთ?...

ვის ტოვებთ სახლ და კარშია?

ბმბკლბ. თქვენს ცოლ-შვილს შია-წყურია.

აგდებთ თუ გზა-შარაზედა?

ისე გეკურობხოსთ უღვაში,
 როგორც დაგლოცავსთ თვით დედა!
 (შეჰკრავენ აკანკალეზულებს)
 თათრებო! სისხლით გამაძღრებს
 დანას გაგირჭობთ ყელშია.
 სტამბოლში თითო ყურუშსა
 იღებდით ქართველ ტყვეშია!
 კაცის მქამლებო! რამდენი
 გიღიათ მუცლად ცოდვები.
 რამდენსა დედას მოსტაცეთ
 შვილი და ქძრებსა ცოლები?

(შემოვა მეფე სოლომონ, პაპუნა წერეთელი, ბერი წულუკიძე,
 ტყვეები და ჯარი.)

სოლომონ. აბა, სად არის, მანახვით
 ჩემი დედის ძმა ვაჟკაცი!
 სად არის სახე დიადი
 და მის მარჯვენა მამაცი?

(მანახვებენ ლევანს. ის მიუყრის მუხლებს ნაბად გადაფარებულს
 და მოთქვამს)

ეს ხელი იყო, რომ მხვევდა,
 მზრდიდა ალერსში ტკბილშია,
 ესე ტუჩები ტუჩებში
 მკოცნიდნენ ნეტარ ძალშია.
 ვიფუჩქნებოდი მე ამის
 თბილ უბეშია ვარდივით;
 სამაგიეროდ ვაშკაცი
 შეეხვდი ამ გვარი პატივით!
 დამნაშავე ვარ, ლევანო,
 ვითხოვ სულ გრძელსა შენდობას,
 ვითხოვ სიყვარულს უხრწნელსა
 და წრფელსა ბიძა-შვილობას!
 (ვითხოვება და ადგება)

პაპუნა ჩემო! მანახვით,
 ეს მარცხი ვინცლამ დამმართა.

თოფი მეფისა ბიძაზე
 როგორ გაბედა, ამართა?
 ეს გამარჯვება საზღაპრო
 მეფის გულს აღარ ახარებს:
 მეფე მოსისხარ თათრებთან
 მიწას თვის ბიძას აბარებს!
 (არაჲინ არ ამხელს ლევანის მოკვლას)
 არჲინ გამოტყდა? მაშ კარგი!
 ჯილდოს მივცემ მას, ვინცა ჰქნა;
 მხოლოდ მანახვოს თვის სახე,
 ლევანის მკერდი ვინც გახსნა.
 (გამოვა გეგელა თველორადკ)

გპბკლბ. მე ვქენი, დიდა სოლომონ,
 მზე დაფუბნელე ლევანსა.

სოლომონ. სტყუი, იუდა!

გპბკლბ. ბატონო;
 არ შეჰფერს მეფის ენასა!..
 არ შეჰფერს დიდსა სოლომონს
 გინება, დაფაფხურება.
 იუდა არ ვარ: მეფის მტერს
 მე შევეუმგვრიე გუნება.
 მე დავამარცხე ღვთის მტერი,
 ორგული სამშობლოსა.
 ამისა მქნელი ნეტა-თუ
 ძრახია ჩვენის დროისა!?

სოლომონ. სტყუი!

გპბკლბ. არ ვსტყუი, მეფეო!

სოლომონ. ვინ დამტკიცებს მაგასა?

გპბკლბ. ყოველისფერი ამბავი
 ჩემი მოჰკითხეთ ამ კაცსა.
 (მოათრევს, ხეზე რომ იყო, იმ ჯარის-კაცს)

ამის ხრიკებმა ჩვენს ჯარსა
 სული უბრუნა მძიმე დროს.

ასეთი შვილის მრავლება
 ქვეყნისთვის ღმერთმა ინებოს!
 ეს შესრიალდა ამ ხეზე,
 ჰკივოდა ისეთს ამბებსა,
 რომ ჩვენს ჯარს სიმზნეს აძლევდა,
 კიბს წყვეტდა ავ-სულ თათრებსა.

სოლომონ. ეს იყო განა ის ვინმე?! (ჯარის კაცს გეგელაზე)

ეს არის მკვლელი ლევანის?

ჯარის კაცი. დიად, ბატონო მეფეო,

რალა თქმა უნდა, ეს არის.

გეგელა. დიად, ხელმწიფევე, მოგხსენდესთ:

გეგელა თევდორაძე ვარ

გლენი მესხეთის სოფლისა,

რომ თქვენ წინაშე მხნედ ვსდგევარ.

სოლომონ. პაპუნა! გეგელაშვილსა

თევდორე უნდა დაერქვას,

რადგან „იუდის“ დარქმევით

თავს უშვერს ქვასა და სეტყვას.

უბოძე აზნაურობა,

ერთგული არის ერისა

და ორგულია მოსისხლე

თვისი სამშობლოს მტერისა.

მესხეთელ გლენსა გეგელაში

აჩუქე ყმები, მიწები...

ამ ჯარის-კაცის მოწყალე

მთელს სიცოცხლეში ვიქნები!

მეხუთე სურათი.

(ოქროს ხალდაცში. მეფე სოლომონ, მაკრინე დედოფალი და პატარა ელენე სრულ მეფურ სამკაულში ბრწყინავენ. აქ არიან მთელი იმერეთის დიდებული დარბაისლები, კარის-კაცნი)

შაშუნა.... და როდესაც მეფე მორქმით

ზის ტახტზე და მზისებრ ბრწყინავს,

მის უბეში შესაძრომად
 ჰრელი გველი ჩუმაღ გლინაფს.
 პირ შავ როსტომს მკვრივი ქელი
 მხოლოდ მაშინ მოუხრია,
 როცა მეფეს იმერეთის
 ყოვლი ძალი შეუპყრია,
 როცა ყოვლი მისი მტერი
 დაუცია, დაუმხვია
 და სამშობლო საყვარელი
 განუთქვამს და შეუმკია.
 მეფე ხონთქარს აღარ პუობს,
 როსტომს როგორ შეიპუებს?
 ახლა მოვა, გაიღრიკებს,
 იმლიქენელებს, ბევრს იცრუებს
 და როგორც რომ გვიღალატა,
 უარესად გვიღალატებს,
 როცა, ღმერთმა ნუ შეასწროს,
 დროს იხელთებს, დაათვალებს.
 თუ მეკითხვის რამე, ვიტყვი:
 როსტომ კუდს არ გაისწორებს;
 ან დავსცეთ და ან შორს იყოს,
 სულ ყველაფერს ეს აჯობებს.

მაკრანე. ჰარბობს თქვენი გაცხარება,
 დიდი არის სინანული,
 თუ რომ მაში მხრწნელი ჰია
 აღარ ბუდობს დაფარული.

სოლომონ. ჰმ! მე ვიცი,—გამოვცადე,
 როსტომისა არ მაქვს ნდობა.
 როცა დანა ყელთან მქონდა,
 გამიწია ღალატობა.

ბერი ღმრთ... ეჰა, მეფევე! ნაფიცი ვარ—
 ვალდებული ერთგულობის,
 თუ რომ ვამბობ—აღბათ, უნდ ვსთქვა,

სიტყვა-კაზმით როდი მომდის.
 ფუყი მუხა ვარგა ღვლერქად?
 ისე როსტომ ხელმწიფის ყმად.
 მონად, ვამბობ, ვერვინ შეჰქმნის
 თავ-წახსნილსა მას ნებვირად.
 მისი სულის თვისებაა:
 დიდ-გულობა, ზვიადობა;
 ყოვლი საქმე მისი ამბობს,
 რომ არა აქვს სათნოობა;
 მან არ იცის თანაგრძნობა,
 თავ-დადება მან არ იცის,
 ხარბი თვალი არ ასვენებს,
 აბედივით ნელ-ნელ იწვის;
 არ რწამს რჯული, არ რწამს ერი,
 გამომელავენდა ქვეყნის მტერი!
 განა მისთვის კიდევ არის
 თავ საფარი მეფის ქერი?
 თუ მეკითხვის რამე, ვიტყვი:
 აღარ არის ჩვენი წევრი;
 დაიღუბოს, როს ხელში გვყავს,
 თუნდ გამავლეთ ზურგზე მკვერი!

ბერა წულუკ... ბერის სიტყვა მომეწონა...
 უმანკოა მისი ფიქრი.
 მასთან ღირსიც ნდობისაა
 მისი სიტყვა—არის გმირი,
 მან სამშობლოს სამსახურზე
 სობოროში ღვარა სისხლი;
 სულ მიწასთან გაასწორა
 კიკიანი, მტერი მკვირცხლი.
 მას როსტომთან არ მიუძღვის
 არასფერი მტრობა, ჯიბრი,
 და რაცა სთქვა—ერის ხმაა,
 მეც ერთ-პირად მასთან ვიკვრი.

შურაბ-მაქელაძე. ბრძანეთ, არჩილ, თქვენი აზრი.

ანჩილ. დამითმია შენთვის სიტყვა.

შენ შეპყარი თათრის კრიქა

და დაეცი თავზე რისხვა.

პატიოსან ჯიბრს მიმეცი,

ვისახელე მითი ხრმალი.

არ მქონოდა მაგალითი,

ვაი მაშინ ჩემი ბრალი!

შურაბ მაქ... რაღა მეთქმის?! თუ რომ ვაქეთ,

ვინც ქვეყნის ბედს ჰკლავდა გულში,

მის გინებით უნდ მივაგოთ,

ვინც მოკვდა მის სამსახურში.

მაშინ ყოვლი ჩვენი ოქმი

საზიზღარი იქნებოდა;

დიდი მეფე სოლომონიც

ერისგან არ იქებოდა!

სოლომონა! აშკარაა... შეგსა თეთრად,

ნურვინ ფიქრობს, ვერვინ შეპქნის..

პარემ მალე დაიღუპოს

მოლაღატე თვისის ქვეყნის.

ანჩილ. ქართველის გულს კარგად ვიცნობ.

მიმაჩნია მის თვისებად:

პურ-ღვინით ის მტერს მოყვრად ხდის,

პურ-შავობით მოყვასს მტერად.

მამა-პაპის ჩვეულება

წმინდა არის და ნათელი;

პურ-ღვინოს თუ ვულაღატეთ,

გავიტეხეთ ხომ სახელი!?

როსტომ ბატონს დიდად უქეთ

დახვედრა და გასპინძლობა;

კარი ცხვირთან ჩაურაზოთ

არ იქნება მახინჯობა?

მოვიწვიოთ, ვსცეთ პატივი,

მის გულის წვას ვუგდოთ ყური.
 ვინ იცის, რომ იქ გაისმის
 ხმა სულ-ტკბილი, საამური.
 ნუ ივიწყებთ:—ქრისტეს გვერდზე
 სცხონდა ჯვარ-ცმულ ავაზაკი.
 სანამ ახლოს არ მოვიმხრობთ,
 ზედ-მეტია ლაპარაკი!

შაკრინე.

მომეწონა, ღვთის საამოდ
 და სულ-გრძელად სიტყვა თქმული,
 მოყვასი ხომ ისეც გვიყვარს,
 მტერს ქირდება სიყვარული.
 მე მიკვირს, რომ ჩვენს გიორგის
 არ წასცდა-რა, გაბუნგულა.
 ნუ თუ ვინმე აწყენია
 და იმისთვის გაბუტულა?

გიორგი

აბაშაძე. ყოველ იმედ დაკარგული,
 ყოველ საწადელ მოსპობილი
 კაცი მოდის, დიდი კაცი
 ვით უმანკო ბავში, ჩჩვილი.
 ერთად ერთი ნუგეში აქვს
 თვისი მტერის მოყვრობაში
 და თქვენც ხელსა უწიანებთ
 კისრით აგდებთ უფსკრულ ზღვაში?
 ჩვენ ვიომეთ რჯულისათვის;
 გვეუბნება იგი რჯული:
 მტერიც ფეხზე ააყენეო,
 თვისივ ნებით დათრგუნული!
 ამის შემდეგ, რაღა თქმაა,
 უნდ მივიღოთ ჩვენ სტუმარი
 და თუ გულში რამ მიეუგნოთ,
 იულის ჯერ დაუწვარი,
 მაშინაც კი მოვერევეთ,
 უფრო ახლოს გვეყოლება.

მაშინ ზეცაც არ გვიწუქვებს,
 ცოდვაც აღარ გვეცოდვება.

სოლომონ. მაშ ვიხმაროთ სულგრძელობა,
 ვამცნოთ, რომ ვართ ქრისტიანი.
 და თუმც ხაში რამე ამღვრევს,
 შევიქნები რისხვიანი.
 მოიწვიე, ჰაპუნ ჩემო,
 მოგვილოცოს გამარჯვება.
 მისი ძღვენიც უმაგივროდ,
 თუ მეფე ვარ,—არ დარჩება.

(შემოჰყავს ორ დიდებულს და ჰაპუნა წერეთელს ძვირფასად
 ჩაცმულ-დასურულ-ჩარახმული როსტომ ერისთავი და მისი შვიდი
 ვაჟი. აუღვრებათ მეფე. როსტომი და მისი შვილები ფეხ-გადაკვანტუ-
 ლები სალამს მოახსენებენ).

როსტომი. ყოვლად ძლიერო მეფეო,
 სოლომონ დიდად განთქმულო!
 გილოცავ ძღვევით მოსასა,
 მტრის მკერდზე ფეხებ დადგმულო!
 ლევანის, თქვენი წინაპრის
 თქვენ კვალი აღგიბეჭდიათ:
 ორთავეს უფლის გვირგვინის
 თავს დადგმა წილად გრგებიათ.
 ეგ გვირგვინია ეკლის
 სამშობლოს, რჯულის დაცვისა;
 ეგ გვირგვინია წმინდანის,
 გამღვთაებული კაცისა.
 ღვთაებრივ ბრწყინავეთ სხივ-ფენით
 იმერეთისა ტახტზედა;
 არც აწ მოშლოდეს ეგ ბედი
 თქვენ შვილ-ძირს ქვეყანაზედა!

სოლომონ. (თვალბუთი შეჩერებულად როსტომს, როსტომი ვერ უჩერებდა
 თვალებსა. ბოლოსაც ცი-ად)
 როსტომო, მომწონს მოლოცვა,
 სიტყვა-კაზმული ტკბილია!

მაღალსა ღმერთსა შევედრის
 ჩემი ენა და პირია,
 რომ იგი მასრულებინოს,
 რაც მტკიცედ გულში მიღვია:
 შენთვის, როსტომო, მომეზლოს,
 ქვეყნისთვის თავიც მიღვია!

დაბბაისლები. (ერთ-ხმად) ამინ!

შაჰუნა. (მაღალ ხვით) ამინ! ამინ!

(კვლად თყვანს სცემს ერისთავი მეფეს. ჩას მიბაძავენ მისი
 შვილებიც. ერისთავი მივა და გულზე ემთხვევა მეფეს. მეფე
 ემთხვევა როსტომს ზუღლზე, ერისთავის შვილები ემთხვევიან
 მეფეს ხელეზზე. მეფე როსტომს გვერდით მოისვენს)

სოლომონ. (როსტომს) მიქია

სტუმრის დახვედრა შენია:

ჩიტის რძეც აღარ გკლებია,

რომ სუფრა გაგიფენია.

დარბაისლებო! პურ-ღვინოს

მადლობა უნდა, მიზღვაცა;

პატივი ეციოთ ერისთავს,

არ დაედაროს თვით ზღვაცა.

(შლიან სუფრებს კარ-გამოდებულ პირ და პირ სასადილოში)

შენც, დედუფალო, თამარსა

წაჰბაძე ქცევა ყოფაში.

მისებრ მოქნილი, ტკბილ-სიტყვა

ვინ ვნახე დიდ-კაცობაში?

ტოლუმბაშობა დაიწყო

და დამიკრულა მტერები.

როგორც რომ დუდუკს მის სიტყვას

აჰყვენ და დაჰყვენ გერები.

აღარა გაგვია-რა,

ისე გაგვიქრა თვით ღამე.

თუ არ ენდობით ამ არაკს,

პაპუნა იყო მოწამე!

დასცალეს ჯაზაირები,

ზარბაზნებს გააქვს გრიალი;
 იმერეთს ეგონებოდა,
 ჩონჩილი მოდის ტიალი!

მეფე. აბა, მობრძანდით, ჩავესხდეთ,
 გული მივანდოთ ღებნასა.
 ცვალებადობა თან ახლავს
 წუთის-სოფელის დენასა.

(შეუძღვებათ სასაძილოში. პირდაპირ კარებში გამოჩანან
 მეფე და როსტომ ერისთავი, გვერდი-გვერდ დამსხდარნი).

როსტომი. წყალობა არის ჩემს თავზე
 დიდის იმერთა მეფისა:
 გული მოეცა გუნებას
 ცაზე ვარსკვლავთა კრეფისა!

სოლომონ. მე ვადღეგრძელებ როსტომსა:
 დიდის ხნის მეგობარია,—
 მიგვეზღოს თანა-ნადები—
 არვინ ჩასტოვოს ცვარია!

როსტომი. ღირსი არა ვარ მაგდენი
 წყალობის, ყურადღებისა.
 მე რა მიზეზი მიქნია
 ამდენი ჩემის ქებისა?

სოლომონ. არის! კი არის, როსტომო!
 ოჰ, მიზეზები ბევრია:
 ნაირ-ნაირი ნდომების
 ჩემს გულში მთელი მტევრია!

როსტომი. ცამდი ამიწვდა ხელი მე,
 თქვენამდი სიყვარულია.
 აზრმა რაღაცამ მიელვა
 და შემიმგვრია გულია.
 მიბოძეთ ნება, ჩემს შვილებს
 რომ ვებაასო მაზედა;
 მოვიკლა ბარემ სურკილი
 მეფის სასახლის კარზედა.

(მეფე დასტურის ნიშანს აძლევს თავის ქნევით. როსტომ და მისი შვილები გამოდიან დარბაზში. სისადილოს კარს მიხურავენ).

როსტომი. რას ფიქრობთ, ჩემო შვილებო?

რას ხედავთ მეფის გულშია?

მეთოდე. დიდი სულგრძელი ყოფილა!

ჩვენთან დიდ სიხარულშია.

მას აღარ ახსოვს წარსული,

აღერსით თავზე გვევლება.

ჩვენში ჩამდგარი დუშმანი

აწი კი დაიწყევლება.

გაორგი. ერთობ გაბრწყინდა მეფე, რომ

ვუხარეთ ნებით თავია;

რომ აგვამოღლებს, გვადიდებს,

ეგ რაღა საკითხავია?

როსტომი. ვაი, შვილებო, შვილებო!

ვერ იჩენთ მიმხვედრობასა:

ვერ ამჩნევთ აზრი რა უდევს,

ორ გზის „ამინის“ თხრობასა.

მეთოდე. პაპუნამ რომ თქვა?

როსტომი (თავის ქნევით). პაპუნამ...

მას ჩვენი სისხლი სწყურია,

მე ამოვუგდე ქალები,—

გავუნადგურე პურია.

მეფის სიტყვებში გველი წევს,

მუხლუხი ვითა კვირტშია:

ვარდის დამყნოსავს უხამს ასხამს,

ნდობით გაღებულ პირშია!

ჩვენ უბედური დღე გველის;

გვაწიოკებენ საწყლადა,

თუ რამე ხერხით ყინვაზე

არ გავაცურეთ წყნარადა.

ხელში გავუძვრეთ, წავიდეთ
 ჩვენს ბუდე-ბარაკონშია.
 მე სულ არ მომდის და არა
 მეფის წყალობა გონშია!

მეთოდე. მართლაც სათუებელია
 ორმაგი მეფის სიტყვები.
 მაში შესაფრულ მახაშირს
 კილოკავებით მიხედები.
 „ამინ და ამინ“ პაპუნას
 კარგად არ დაუძახნია.
 ეგ თვალ-ბედითი ფრინველის ხმა
 აქამდი როდი ამხსნია!

გოლგა. რაღაცას ნიშნავს. მწყრაღად თქვა
 შურის წვით გატაცებულმა.
 მაშინვე შიში დასახა
 ჩემს გულზე დატაცებულმა.

რასტამი. უეჭველია, რომ მაგათს
 ხელში ვართ ჩაცვენილები,
 უნდა ვიღონოთ რამ ღონე,
 არ დავრჩეთ ნასირცხვილები.
 მოდით, მოგროვდით, მისმინეთ:
 თვითან პაპუნა მოვიხმით
 და მოვახსენოთ მეფესა,
 გვინდა, თქვენს ახლოს რომ ვიყმოთ.
 გვინდა თქვენს არეს ვიცხოვროთ,
 მიიღეთ რაქა მთელია,
 საცხოვრებელი გვიბოძეთ
 აქ, თქვენზე მახლობელია.
 სიშორე გვიშლის ხელსა, რომ
 ვეახლოთ ხშირად მეფესა;
 გვიშლის ხელს ერთგულ მსახურის,
 რომ ვემტროთ მეფის მტერებსა.
 მაშინ სულ სხვა ფერ სხვა ხმაზე

ავგიმღერდება ბატონი.

გვენდობა, ნდობას ვუმუხბლოთ,
 დავრჩებით რაქის პატრონი!

(მეთოდე გამოიწვევს პაპუნას)

პაპუნა, ჩემო ძვირფასო,

უნდ შეგვავედროთ მეფესა:

ახლოს გვიბოძოს სამყოფი,

რაქაზე ვიღებთ-რა ხელსა.

ვერ ვარგეთ მეფეს სიშორით;

გვინდა, რომ ვუდგეთ გვერდშია,

ლხინში რომ მასთან ვილხინოთ,

ვიტიროთ მის შავ-დღეშია.

(პაპუნა გაბრუნდება მეფესთან სასაღილოში)

ამაზე დასტურს მივიღებთ.

სხვა ხერხიც უნდა შეველასა.

ოჯახის წამოსაგვრელად

როდი ვაგვიშვებს ყველასა.

მაშ, როცა დასწერს ღრამატას

და ჩავიკუქნით უბეში,

მოვსთხოვოთ მეციხოვნენი

და გავიდევნოთ კუნთებში,

რომ მე, შენ ამან—სულ ყველამ

ყოველი ციხე რაქისა

სული თითო-თითოდ გარდავსცეთ,

პირველი ბურჯნი მხარისა.

ამაზე უარს ვერ იტყვის,

ვერ გაეხვევა ეჭვებში

და მაშინ გაცრუებული

მეფე დავგვრჩება ხელებში.

(გამოდის პაპუნა)

პაპუნა.

მეფემ ისმინა ვედრება,

დარბაისელთ აქვთ თათბირი.

თათრის სამზღვრამდი გებოძა

ქუთაის აქეთ ნაბირი;
გეგუთში მეფე თამარის
სასახლე ბინალ გექნება;
მეფემ მიიღო თვით თავზე
მის შეკეთება, შენება;
საბალახოთ გაქვს „ტიტველა“;
„სალორე“ სანადიროდა,
სამი ათასი ქცევა გაქვს
ეზოთ და სამამულოთა.
მამუკა მდივანს, ოტიას
ღრამატის წერა ებრძანა.
ამავე წუთში გამოვლენ
ღარბაისელნი თქვეთანა.

წმინდა. ვმადლობ ღმერთს, გულ-მოდგინებით

მათხოვა მეფემ ყური მე!
რატომ ვერ მივხვდი ღღესამდი?
სად ვაყავ უბედური მე?

(გამ-ბრძანდება მეფე, დედოფალი, ელენე, ღარბაისელნი)

სოლომონ. როსტომ! შენს ანტონს მიქებენ,

ელენე ჩემი კარგია.
ჩვენი მოყვრობა იქნება
ქვეყნისთვის დიდი მარგია.

ელენე. ვინ და სად არი ანტონი?
ნეტა-თუ კარგი ბლარია!?
მე მობურქალე არა მყავს,
მარტვა ვერ გამიხარია.

წმინდა. გაახლებ ჩემსა ანტონსა
რაქაში ვალენჩებულსა,
ვერც ნახავს თვალი კაცისა
სხვა რწყვილს მსგავსს, შეფერებულსა.

სოლომონი. მაშ მოგვიყვანე. ამ ჟამად
ღრამატა მიბოძებია.
მიბოძებია სამხრეთით

ეს, რაც ბარი და მთებია.
 აწ შევადულოთ ჩვენ გულნი
 ძმობაში, სიყვარულშია
 და შიში სამზღვარ-გარეთაც
 დავბადოთ მტრების გულშია.

(მიცოფს ღრამატას. თავდაბლათ ვთაყვანებინ მუფეს როსტომი
 და მისი ძენი, როსტომი მოწიწებით ჩაიკუბნის უბეში ღრამატას)

როსტომ. ოჰ, ამისრულდა წადილი,
 აწ მივეცემი შვებასა!
 ციხენი თქვენს კაცთ გარდაესცეთ,
 ვითხოვთ ამისა ნებასა.

სოლომონ. აახლეთ მეციხოვნენი,
 წაბრძანდით, გაძლევთ ნებასა.
 მაგ თავმდაბლობით მოიხვეჭეთ
 თქვენს დიდებას და ქებასა.

როსტომ. ისე სისწრაფით მოვანდენ
 ყოველსა აქა დათქმულსა,
 რომ ვერ მოასწრებთ, მეფეო,
 სამ გზის თვალისა ფახურსა.
 გემშვიდობებით აღარა,
 საქმე გვაქვს, აღარ გვცალია.
 ჩემი გუნება მეფისა
 წყალობით მეტად მთვრალია!
 (შვილებს) აბა, არწივის ბარტყებო,
 ფიცხლავ რაქაში გადვიქრეთ,
 დაფეჟშოთ მთაში ბუდენი,
 ბარში მშვიდობით დავმკვიდრდეთ.

სოლომონ. მოკითხვა უთხარ თამარსა.

ის ქალი საოცარია!

(როსტომ მეფეს მადლობას მოახსენებს, გამოემშვიდობებან
 საჩქაროზე ის და მისი შვილები ყველას და გადიან)

როსტომ. (გამაუალს) მადლობას გწირავთ, მეფეო,
 გიყვარვართ, გამიხარია!

(გავლენ, გაყვებათ არჩილ გიყიც)

ჰაზუნა. ეს ფაცი-ფუცი არ მომწონს,
 ფარისევლობას წააგავს.
 მაგ გვარი კაცი, ვის გინდა,
 ბაგაზე ერთ დაბამს.

სოლომონ. წყინს ჩემსა ძვირფას პაპუნას
 ეს შერიგება ჩვენია.
 მაშ ვერ ავიხსნი, საექვოდ
 მას გული რაზედ ტკენია?!

(შემოვა შიკრიკი IV, სცემს თაყვანს მეფეს და გარდასცემს ნახევ ჭალალს).

შიკრაკია. IV გზაში შემომხვდა როსტომი,
 ბარათი გამომატანა.

თუ არ მიაართვი მეფესო,
 მრისხანელ თან მომატანა:
 ვერ ეღირსები ამიერ
 თვალთ რაქისა ნახვასა
 და მეც მივუგე,—მივართმევე,
 თუ გინდა იქვე დამკლასა!

სოლომონ (კითხულობს). ეს რა ვისმინე? რა არი?
 იქნებ ეს კი არ წერია!

ჰაზუნა. ეჭეჭე! ახლა გაიგეთ,
 როსტომი რომ ცბიერია?!

სოლომონ. მამუკა! მართლა წერია,
 რომ მაცდურობა უქნია?
 რომ იმ საძაგელს შეფისგან
 იუღა თავი უხსნია?

მამუკა (კითხულობს).

„შენსა მოველ და შევამკობ შენსა ტანადობასა,
 შენი უღასტურობა-კი არღვევს ბატონ-ყმობასა.“

სოლომონ. როგორ გავიგოთ?

ჰაზუნა. ისე, რომ
 გვამასხრებს, გვაკუცურაგებს,

ბრიკებში შეიღებსაც კი წრთენის,
 იმ მელა-კუდა მსუნაგებს!

(შემორბიან იამანიძეები—ბასილა და კვირიკა და მისცემენ
 პაპუნას ბარათს. ის დიდ ხანს ჭკჭმანობს: მეფეს არ აძლევს
 ბარათს. ბოლოს თვით მეფე მოითხოვს).

სალამონ. რა ამბავია? რა მოგცეს

კვირიკამა და ბასილმა?

აღბათ რაღაცა გვიმასხრა

როსტომმა, ოჯახ დამსილმა.

(მეფე ბარათს მისცემს მამუკა მდივანს)

მამუკა

(კითხულობს). ესე ასე არ იქნების,

ბასილა და კვირიკაო!

ციხეს მართმევს, მინდორს მაძლევს,

დავჯდე, უნდა ვირიკაო?

წადით, უთხარო თქვენსა მეფეს:

მე გახლავარ დიდი როსტომ,

მე ერთ გულად გიახელი,

მიპირობდი ლალატს რატომ?

სიტყვით გითვლი, წიგნსაცა გწერ,

ხელი აიღე რაქაზე,

მიხვდი, რომ აღარ გმორჩილობ:

სწორი გიდგები ძალაზე!

რაქის ბეგარას ავიღებ,

არ გერიდები ამაზედ.

უბაწროთ ვირი დამაბით

დამტვრეულ ჩელტის ბაგაზედ?

თუ მიპირებ ამოწყვეტას,

აწ მობრძანდი, რაღას ყოვნი?

ციხე მიდგას მაღალ კლდეზე

და ზედ მოკვრით ბარაკონი;

ხიდის კარში მცველები მყავს

და კოშკები სამაგრონი.

ჩემი იყო, ქვეც წაგართვი

კულარო და რაქა-ონი.

ჩემი წინაპარი იყო
 ერისთავი კახაბერი,
 თამარ მეფის მამობილსა
 ყმანი ჰყავდა ორი-ბევრი.
 მე ვარ მისი ტომისაგან,
 ვერ მატირებ, ტყვილა მღერი,
 გემორჩილო, არ გახლავარ
 ქაჯაია, შენი გერი.

სოლომონ. (ნახევრად ხრმალ ამოწვევნილ წულუკიძეს).

წადი, გარეკე ჯარები;
 შედი მახვილით რაქაში.
 მომიკალ როსტომ ვერაგი,
 თუ სისხლი გიცემს მაჯაში.
 დასწვი, დადაგე ყოველი,
 ერთი სანსილა არ დაგრჩეს,
 არ დაგრჩეს მის ბარობაზე
 რაც სვამდეს, ანუ რაც ქამდეს.
 უსმელ-უქმელი ციხენიც
 დაამხვე, გაანადგურე
 და სისხლი მის შეილთ ცეცხლ-გულზე
 დასაამებლად მასხურე.

შატა აბაშიქ. ღირსია, დიად! მაშ როგორ
 გაბედა მეფის გაკიცხვა?
 თვით მოიწვია თვის თავზე
 ცოდვის და მადლის განკითხვა.

ბერი წულუკაძე. საომრად წასვლა მებრძანა,
 მე ვეღარ ვიტყვი ვერასა.

(ბერი ლორთქიფანიძე ადგება და მღუმარე შეჩერებია მეფეს).

სოლომონ. რად სდუმხარ, ბერო!! როსტომზე
 ეგ რისხვა გიბამს ენასა?

ბერი ლორთ. ვერ მოგახსენებ, ბატონო,
 მეშინის თქვენი რისხვისა;
 მაგრამ რა ვალი მატანს ძალს

ვითხოვ ნებართვას სიტყვისა.

სოლომონ. ნება გიბოძე, მომხსენდეს,

რაც რომ ნაფიცის გულშია.

ბერი ლაოთ. მეფეო! როსტომ ყმა არის,

რა ვუყოთ, რომე ურჩია?!
 მეფე თვის თავადს შეეებას,

ეგ საკადრისი არ არი.

იმერეთ-ოდიშ-გურიის

ახლავს სამასი მხედარი.

ძმა ძმასა უნდა შეაკედეს,

უნდა შეაკედეს მამა შვილს.

სხვა ყაჩაღები ორასი

ახლავს ყაჩაღებრ გაეარდნილს.

შინა ყმა იარალ ქვეშ ჰყავს;

ციხეები აქვს მაგრები.

ხიდის კარს ვინ რას დააკლებს? —

არიან კლდისა ქვაბები.

ერთ კაცს ათასი არ ჰყოფნის,

არ გაეპარვის გამვლელი.

სხვა გზაც არ ვარგა ჯარისთვის...

ვწუხ, რომ გაგვიტყდეს სახელი!

ზურაბ შიქ. ეჰ, ნეტა გამაგებინა

ყმა, თუ მეფის ტოლია!?

ყმა თუა, მეფე ხელს ვერ რევს,

მაშ მეფეც აღარ ჰყოლია!

ლტია ჩხეიძე. მისთვის რომ ხალხი გავუყოთ,

ეგ არასფერი ქებაა.

თამაზა მესხი. ვერ დავაჩოქოთ როსტომი, —

სამზღვარ გარეთლის შეებაა!

მამუკა მდივანა. ხერხი სჯობია ღონესა,

ხალხის სიბრძენსა უთქვია.

შემძვრალა როსტომ სოროში

და თავი გამოუყვია.

გეიწყრება, გვემუქარება,—
დაეუწრუპუნოთ წყნარადა,—
გამოვიტყუოთ, გავქაჩოთ,
რაც ეკადრება...

ზაზუნა აბულაძე. მაგადა
არა ღირს მასი მუქარა;—
როდესმე ხელში მოვიგდებთ
და მაშინ გაწბილებსა,
რა თქმაა, რომ ამოვიგებთ.

ქაინასრა აბულაძე. არ არის როსტომ არც მეფე,
არცა მთავარი გვარადა
და მისი შედავებაც-კი
არა ღირს არცა ჩაღადა.
ვის ვედავებით? სალ-კოშკებს?
კლდეს შევასრისოთ ხალხია?
თუ მოვიტყუებთ, ხომ კარგი,
ომი კი დასაძრახია.

თანადარუხ იოსელი. ვინ იცის, არც-კი შეგვებას,
გავიდეს სამზღვარ გარეთა;
ირგელივ მოსამზღვრე ხალხები
ავციყაყანოს მწარეთა:
იმხროს ყიზილყო ბატონი,
შეყაროს ჯარი ოსისა,
გადმოგვასიოს სვანები
ვითარცა გუნდი ქორისა.
წამოიყვანოს ქეშელ-ბეგ,
ასტეხოს ოსმალეთიცა;
ჯარების დახმარებაზე
უარს არ ეტყვის ერთიცა!
ზოგი ჰყ-ვის შეილობილათა,
მოყვარე კიდევ ზოგია,
ზოგიც მეგობრათ უბრწუნელათ...
მათთვის რა დაუზოგია?

არა. ეგ აგრე არ ვარგა,
 მეც ვარჩევ მოტყუებასა.
 დღეს ფრთხილად არის, მერმისში,
 როს მისცემს დავიწყებასა,
 ჩამოვითრიოთ, ჯვარს ვავოთ
 გამწბილებელი ჩვენია,
 ძირში მოვთხაროთ თვით ენა,
 ის მახაშირი კბენია.

(შემოვა არჩილ-გივი)

ანჩილ-გაყი. ბრელო უყარეთ ღორებსა,
 რა თავი აბრიყვებიეთ,
 თუ დაუნდობლად ყბედობდა,
 რად მყის არ დამახევიეთ?
 რადგან დავგიძვრა ხელიდან
 ორგული ჩამოთრეული,
 აწ მოითმინეთ მის ბრძოლა.
 ვითა ის არის წყეული.
 როდისმე თვითან გაიხვევს
 თავის თავს თვისსა ბადეში
 და მაშინ მიწა ვაყაროთ
 იმ მოღალატე ბაგეში.

(მეფე მდუმარებს. დარბაისლები თავს უკრავენ მას და წავლი-
 წამაველიან)

მაილოზი.

(როსტომი თვალზე დათხრილ-ვატაალ ებული. გავერანებულ ბა-
 რაკონის სახლის ეზოში დიდი მუხის ქვეშ და მისი ვაჟი, თვალზე
 წახედარი ანტონი. როსტომს ჩანგური უკავია ხელში.)

ანტონი. (მოქვევა მაშას ყელზე)

ქრისტე აღდგა, მამა-ჩემო!

როსტომი. კეშმარიტად, ჩემო შვილო!

ხმაზე ვიცან ჩემი ანტონ,

თვარა თვალით ვერ გიხილო!...

(ჩაებევა ანტონს გულში და ჰკოცნის)
ვინ მომგვარა შენი თავი?
როგორა ხარ ჯანად-ტანად?

ანტონი. თუ შენ არ გაქვს მზერა თვალში,
არც მე დავრჩი მამზერალად!
გადამიგდეს ბურთი ცეცხლში,
მივადექი როცა თორნეს,
ხაბაზებმა ჩამაყუდეს,
დამწვეს მზერა, დამაღონეს.
ჩემს ელენეს, ჩემს ამხანაგს
დამაშორეს, გამომაგდეს;
მომიყვანეს ბარაკონში
და ქისკარში შემომაგდეს.
შენს ოხვრაზე მოგაგენი,
ვინც მომაგდო, დამაბარა:
რაც მოგიხდა, პაპუნათი
და დაგვწყევლით ჩვენ ნულარა.

წმინდა. შვილო ჩემო საცოდავო!
მე დამსაჯეს, ახი იყო,
მაგრამ შენ, ჩჩვილს, რას გერჩოდნენ,
შენი რაღა ბრალი იყო?

ანტონი. ის, რომ მამის სისხლს ეძიებს,
როს იმცნობსო ყველაფერსა.

წმინდა. ალექსანდრე მეფე იყო,
უთვალთმაც ანო მტერსა.
მაგრამ მე სულს არ წავიწყებდ:
აწ არღვის მინდა ავი.
თუ ავსულად გავისარჯე—
შეიწირა ჩემი თავი!
შენც ხომ გახსოვს, ბარაკონში
მეფემ თვის ძმა მოგვიგზავნა!
მეფეს თურმე პირზე ქონდა
ჩემი ზრუნვა, გულს სატანა.

იოსები თვის ძმას ენღო,
 მე ვენდევი კათალიკოსს;
 ხატზე მფიცა, ფიცი გატყდა,
 მეტი ცოდვა რა უნდ იყოს!?
 კათალიკოსს ბრალი არ აქვს;—
 მოტყუილდა ის სიტყვაში,
 თუნდა თავზე დაიმცბრომა
 თვისად რისხვა მან გენათში:
 გაიძარცვა სამკაული,
 ხარისხზედაც იღო ხელი;
 მწირი მწირად დაეყუდა
 დღე-ღამ მცხარე ცრემლის მღვრელი.
 რა რო რეფე შეაჩვენა,
 ამოწყვეტა უკიჟინა;
 „რას შეგპირდი, აგისრულე,“
 მეფემ თუნდა დაიჯინა.
 რას შეპირდა?

ანტონ.

წასვლამ.

მე მოგზავნილ
 კათალიკოსს შევევედრე,
 რომ არ მოგვკლან და აღფუთქვი
 მეფის ყმობა ფიცის მერე.
 შეფეს ეთქვა: ღმერთსა გფიცავ,
 არც მოვკლავ და პატივს დიდს ვსცემ
 და ქვეყანას იმ პატივით
 გავაოცებ, გავაკვირებ.
 არც მომკლა და რაც თქვა, ქვეც ქნა,
 დედა-მიწა გააკვირვა.
 ამისთანა მეფის პატივს
 შე მერჩია მთლად განწირვა.
 სული შემ ჩა იმისთვის, რომ
 დღისით დღეზე ვიხარშოდე,
 მოველოდე სიკვდილს მუღამ,
 ვკვდებოდე და არც ვკვდებოდე.

ანტონ. როგორ იყო, მომიყევი,
 მამა-ჩემო, დაწერილებით.
 ეს აღდგომა გავატაროთ
 გულ-საწვაფი მოგონებით.

რუსტამ. მოდი, შეილო, ჩამიჯედი
 კალთაში და გეტყვი ყველას,
 რაც მომიხდა, ისევ ჩემით
 და ვერც ვბედავ ვერვის წყევლას.
 დიდი ხნიდგან ზოგ-ზოგ თავადს
 მეფეებთან ქიშპი გექონდა,
 მორჩილობა არც ამ მეფის,
 არც მის მამის არ გვინდოდა.
 ალექსანდრე ჯავრმა მოკლა,
 სოლომონმა დაგვამარცხა,
 მაგრამ ჩემი დამარცხება
 დალატობა იყო რაცღა.
 რომ მე ძალით ვერ მიხელთეს,
 ოსტატობას მიჰყვეს ხელი,
 მისთვის უფრო, რომ მეფისთვის
 ხრესილზე უნდ მეწყო ხელი:
 მე თათრებთან მქონდა განთქმა,
 დავპირდი მას დავატყუე,
 სოლომონმა გაიმარჯვა,
 მე შევძრწუნდი, რომ ვიცრუე,
 და მელოდა მეფის რისხვა;
 რიდუღად შორით ვბღვერდი,
 სანამ მის ძმის, იოსების
 ნდობით ღვლერქს არ წავიჭერდი.
 მიმიტყუეს გეგუთამდი,
 ლევან იაშვილის სახლში,
 წაგვესიენ მეფის ყმები,
 ამოგვართვეს ჩინი თვალში.
 გიორგი რომ გმირი იყო,

ორმა კაცმა ვერ დასძალა.
 მეფეს ხანჯლით შეუტევა,
 მაგრამ ვინცლამ არ აცალა;
 მძიმეთ დაჭრა, წააქცია,
 მეფე იჯდა კარში ქვაზე
 ერთი წარბიც არ შეხარა,
 ისე მოკვდა მეფის თვალზე.
 კრილობაც და თვალის დათხრაც
 ორივე ველარ აიტანა,
 წავიდა და ჩემი სულიც
 ჩემმა შველამ წაატანა!
 ის მოკვდა და რვა მამაშვილს
 მთელი ღამე თავზე გვთოვდა.
 თვალ-დათხრილებს ჩემი ძაღლი
 ყმუოდა და დაგვზუოდა
 მაშინ, როცა შიგნი სახლში
 წერეთელი ქეიფობდა.
 ძაღლს თვის მოთქმა დაუწუნეს,
 დასჭრესა და იქვე მოკვდა.
 ეს მეწყინა, როგორც შვილი
 ერთგულებისთვის მაყვარდა:
 მანამღი გაჩუმებულსა
 ტირილი ამომივარდა...
 მეფეს, რა თვალი დაგვთხარა,
 ქუთაისში ეკრა თავი
 რა რომ პაპუნას აჩუქა
 ხვადაბუნების მფარცხავი.
 ბევრი დამრჩა წვრილმანობა,
 რა მომაცოლებს ყველასა?
 ჯერ ვარციხეში გვიანღეს,
 კარვებად ვდგამდით თექასა.
 მეფემ მე გადამიტყუა
 კურდღელზე სანადიროთა,

ნავით რიონზე გადავსხეს,
დალუპეს სასათუოთა.
გაღმა ჯარები დამირჩა,
ჩიტმა დაგვძახა თავზედა,
წინა გრძნობაში შეგვბოქა,
ნისლი მოგვეცვა თვალზედა.
ახლა მთელ ღამეს ნათოვი,
გალუგებულნი წავვლექა,
ვინღაცა კეთილმა სულმა,
ეკლესიაში შავგრექა.
აქიდგან ვირზე შესმული
მოდინახეში შემდენეს.
ბზობა დღეს წირვის შემდგომად
შანის მოგებით მომძებნეს.
მითხრა პაპუნამ: როსტომო,
გაგიშვებ, მაგრამ მიჭირსო:
ხვადაბუნებში თაველ-პურს
აღარ გაუშვებ ერთ ძირსო!
მეც მივახალე: პაპუნა,
რაც ვქენი, ცოტა მიქნია.
მიკვირს, ვახ, ახლაც შემეძლოს,
ფარცხვესთან რად არ მიხენია?!
მაშინ გამიშვა პაპუნამ,
მაახლა ათი მხედარი,
მათ ბარაკონში დამაგდეს...
ჩემი ამბავიც ეს არი.

ანტონ.

სად გყავან ჩემი ძმანები?

ნუ თუ სულ ყველა მკვდარია?

როსტომი.

მეთოდე კანდელაკსა ჰყავს. .

ვინ სად და ვინ სად არ გღია!

სხვის კარზე დაღინწილობენ.

სჯობს, რომ არ იყონ ცოცოცხალი!

და მეც... ოჰ, ღმერთო, ნუ მიწყენ,

რას მტანჯავ? ბარემ მომკალი!

ანტონ. თქვენ რომ წახველით მეფესთან,
 აქ, ბრაკონში მოცინდენ.
 დედა მითრიეს ფეხითა;
 ირემ-ფრინველების სისხლს ღვრიდენ;
 ცოდვისა იყო განკითხვა
 ამ ჩვენს უბედურს თავზედა...
 აღდგომა არის, მაშინო,
 იმღერე რამე ჩანგზედა!

(შემოვა მესტიერე ქალიაშვილი და მისცემს ხელში წერილს
 და ბატის კვერცხს როსტომს.)

როსტომ. რა ამბავია? ვინა ხარ?

ქალიაშვილი. გახლავარ ქალიაშვილი.
 წითელ აღდგომას გილოცავს
 წერილით ჯაფარაშვილი.

როსტომ (ნაწყენი). ღმერთი შეარცხვენს, მის წერილს
 მე წავიკითხო კარგადა!

ქალიაშვილი. მაშ შევუბერავ მეფევ სტვირს,
 ჩაგირაკრაკებ შექრავა!

(ვაბერავს სტვირს და ამღერებს)

„სწორედ წესი არს ბრმისათვის:
 კაცნი ჯოხით წინ უძღოდნენ“...*)

როსტომი (დაამღერებს ამოკნესით ჩანგზე).
 წაქცეულზედა სულ ყველა
 გამარჯვებული გმირია;
 ვაშკაცსა დაცემულისა
 წიხლის კვრა აღარ ქირია.

*) „ქრებულის“ მე-VII ნომერშია მოთავსებული ეს ლექსი.
 ავტორი.

ეგრეა შენი ჯაფარი:
 მილოცავს ქრისტეს აღდგომას,
 მაგრამ ამითი ვერც იგი
 ვერ ეღირსება აღდგომას!

ქალაქშიაღა (ჩიწმუნდს ყელს და მძლავრად დასძახებს სტვირზე).

ამოთქვი, ქალიაშვილო,
 პირში არ გიღვეს აფშარა:
 სოლომონისთანა მეფე
 იმერეთში არ დაუჯდარა;
 გახელდება, გარისხდება
 როგორც ყირიმი შაშხანა!
 სოლომონ ბრძანა: იესო,
 რამაც რომ გამაჩინეო,
 ის ჩემი მტერი მომეკლას,
 მაცოცხლე და მარჩინეო!
 რაც გამოდგა თავადები,
 ან ერთს რა ვაწყენიეო?
 ოქროს გვირგვინოსანი ვარ,
 არ ვარ ხელმწიფე მცირეო.
 ამისი ავი კაცი ვარ:
 ტყვე არვის ვაყიდვინეო!
 სადაც ავი კაცი იყო,
 გზა-შარას ამოგვირეო;
 მწყემსი გავუშვი მინდორში,
 გრილოს ქვეშ მივაძინეო,
 სამი წლის ხმელი მამალი
 შხვეფებში ავაყივლეო;
 ქვრივი ვახარე, ობოლი,
 ბრმას თვალი ავუხილეო,
 გოგოს და ბიჭის თამაში
 მინდორში გავაჩინეო.
 მაგ საქმისთვის, ერისთავო,
 რა საქმე მოგიხდინეო:

მუხურის ციხეს გიქებდენ,
 ქფილივით გამოვქფილეო;
 შემოხიზნილი ტყვეები
 სულ ყველა აგიტირეო...

როსტომი. (ბოხის ხმით დაგრიალვს)
 მდიდარი იყო როსტომი,
 დიდობდა ბარაკონშია;
 წარმავალია რამ ყოვლი
 არ მოდიოდა გონშია.
 მას ჰყავდა გუნდი მტაცებელ
 ფრინველთა—ორბი სვაფია...
 ყველას ვინ დათვლის და ანაც
 ის რაღა საკითხავია!?
 დილ-დილოობით დაჰკლავდენ,
 გაატყავებდენ დიდ ხარსა
 და გადუგდებენ თოულში
 გუნდსა, შიმშილით მყვირალსა.
 წაესეოდენ, ჩხუბობდენ,
 ერთმანეთს სისხლს ადენდენ.
 რამდენსაც ერთი მეორეს,
 მძორს იმდენს რასღა აკლებდენ?
 მაგრამ როდესაც არწივებს
 გამოულებდენ კარებსა,
 სულ-ყველა შეყუჩდებოდა,
 შესწყვეტდა ჩხუბსა ცხარესა.
 მბრძანებელი ყავს კაცთ გუნდებს
 არწივის თანაბარადა:
 მეფე რომ სადმე აღჩნდება,
 ყმები იყუჩვენ წყნარადა!
 მე-კი, მე წესი ბუნების
 უარ-ფყავ, თავი წავაგე,
 და სოლომონის დიდების
 ხალხში მით ძეგლი ავაგე.

„დიდი“ უწოდეს დიდებით,
 შეუწყვეს ლექსი ტკბილია;
 მოიხსენიებს თაყვანით
 იმერთა შვილი-შვილია;
 რომ მეტოქენი მოშლოდენ
 აღექსანდრესა მეფესა,
 ვერ გაითქვამდა სოლომონ
 ვერც გულს და ველარც ხელებსა.
 მე მოლალატე-ორგულმა
 ვაჰვდე მის გვირგვინს თვალია:
 მე წავიხდინე თუნდ თავი—
 ვასრულებინე ვალია!
 სამშობლოს ამით ვარგე მეც—
 მეფესა უმსახურნია:
 ჰგავს, ამა ქვეყნად ბოროტიც
 არასფრად დასაწუნია!

სეფასტი მ. გაჩეჩილაძე

გლენი კაცი

(რომანი *)

გაღწეულ ფონ. პოლენცასა

1x

ზაფხულმა გაზაფხულის იმედები ვერ გაამართლა. ხულუნ-გომ კარგათ იზამთრა და თბილი გაზაფხულის წყალობით გამაგრდა და მალე აიწია, საანელომაც ჩინებულად წამოიწია, ისე რომ მისში შერისა და კართოფილის მაცქერალს გული და სული გაუნათლდებოდა. წვიმიანი და მშრალი დღეები სწორედ კარგათ იცვლებოდნენ და ოცნების ზომწიფებას ხელ უწყობდნენ. ჭვავმა დროზე დაიყარა თავთავი. თიბათვის პირველ რიცხვებში ყანები ისე მშვენიერად გამოიყურებოდნენ, რომ კაი მოსაფლის იმედს უნერგავდნენ კაცსა.

მემამულეთა უმრავლესობა, რომელიც უკანასკნელი წლების მოუსაფლობით სულით დაცემულიყო და გაჭირვებიდან გამოსვლის იმედი სრულიად დაეკარგა, ამ წელიწადს კვლავ გამოცოცხლდა და კვლავ დაიბადა. არა წოდება არ ცხოვრობს ასე იმედებით, როგორც გლეხობა.

დათესვიდან მოყოლებული მკის უკანასკნელ დღემდის გლეხი სულ შიშსა და იმედს შუაა. იმის გასაკეთებლად საკმარისია მხოლოდ ერთი დღე და სანაცვლოდ, თუ გადუბრუნდა ჩარხი, ერთ საათში სულ მთლად დაილუპება.

საიმედო გაზაფხულს ცივი და წვიმიანი ზაფხული მოჰყვა. უცბათ წამოწეული ყანები უცბათვე შეჩერდნენ და ბევრ ადგილას წაწვნენ. ჭვავი ისეთ დღეში იყო, რომ კაცს ეგონებო-

*) იხ. «მოამბე» № 11, 1903 წლისა.

და რალაც უზარმაზარი გორგილს გაუვლია და იმას გაუქეცავს ასე უღმერთოთაო. თავთავს სინათლე და პური აკლდა და, რასაკვირველია, ვერც დაპურდა, ყანებში ღალღუნტამ და სხვა უფარგის ბალახ-ბულახმა წამოჰყო თავი. ადგილ-ადგილ ქარი თუ წამოაყენებდა გაქელილ პურსა, თორემ სხვა აღარა ემგვლებოდა-რა. თავთავი სწორედ არ იდგა და, რასაკვირველია, ვერც ქარი ხედებოდა და ვერც სინათლე, რაც ყოველ არსებობისათვის და მით უმეტეს მცენარეობისთვის უსაჭიროეს საგანს შეადგენს. პური უფრო ნესტიან ნიადაგისკენ იწევდა, რომელიც ფესვეზს თუმცა საჭირო საზრდოს აძლევდა, თავთავს კი მაინც ვერ უძღვებოდა და საჭირო ძალას ვერ უზიარებდა.

ასე სკკენბოდნენ ყანები და მარცვალი ვერა პურდებოდა. თავთავი ან სულ ცალიერი იყო ან მსუბუქი და ოდი ნელ ნელა მარცვალს დღეს უღევდა.

ბალახი ჩინებული მოვიდა. ნესტიან და ქაობიან ადგილებზედაც კი მშრალი გაზაფხულის წყალობით წელს ისეთი ჩინებული ბალახი მოვიდა, როგორც ხნიერ კაცებსაც არც კი ახსოვდათ წარსულში. მკის დრო ჯერ კიდევ არ მოახლოვებულიყო, რომ წვიმები დაიწყო, მაგრამ გლეხობამ ჩვეულებიანამებრ მაინც მიჰყო მკას ხელი. გამოუღვევლი ხომ არ იქნება, აღარ გადიდარებს? მოწყალე ღმერთი განა თავისვე ნაწყალობ სიკეთეს დასალუპად გაიმეტებს?—ჭეიქრობდა თითქმის ყოველი გლეხი.

მაგრამ კოკიპირული წვიმები აღარ თავდებოდნენ. ეკლესიაში გულმოდგინეთ ლოცულობდნენ გლეხები და ღმერთს კარ დარს შესთხოვდნენ, რომ პურის აღაგება მოეხერხებინათ, მაგრამ წვიმა მაინც გამუდმებით უშხაპუნებდა. შვიდი კვირის განმავლობაში ერთხელ არ გამოიდარა და ი დალოცვილმა მზემ ერთი საათი რა არის, ერთი საათითაც კი არ გამოიხედა და ეს კი სულ იმის ბრალი იყო, რომ შვიდ ყრმათა დღეს ცუდი დარი იდგა.

როცა გადიდარა, მაშინ გვიან-ღა იყო—თითქმის ერთი კვირით შეგვიანდნენ გლეხები. მიუხედავად იმისა, რომ თივა

სიფრთხილით დიდ, ვეებერთელა, ზვინებად დასდგეს, ნესტი მაინც გასულიყო ძირამდის და თივა სულ ერთიანად დაედუბა. როცა ზვინები დაშალეს, თივას ორთქლი და მყარალი სუნი ასდიოდა, რადგან დამპალიყო და დაბუდგულს წააგავდა. გაფუჭებულ თივას საქონელი პირს აღარ აკარებდა. ისე რომ სათივეზედ კი აღარ ინახავდნენ, სანაგვეში ჰყრიდნენ, ან არა და—საქონელს ფეხ-ქვეშ უგებდნენ.

ბოლოს მზეც გამოჩნდა, რომელიც ორი კვირის განმავლობაში განუწყვეტლივ ათბობდა დედა-მიწას. „ღმერთი მოწყალეა!—ამბობდა მღვდელი ეკლესიაში.—უყურეთ რა ჩინებულ მზეს გვაძლევს“!

გლეხები გულ-მოდგინეთ უგდებდნენ ყურსა: აბა მღვდელს წინააღმდეგობას ხომ ვერ გაუწევდნენ? მაგრამ გულის სიღრმეში კი ღვთის განგების უწინდელ მორჩილებას ველარ პოულობდნენ გლეხები. „რაც უფრო ძალიან გვიკირს, მით უფრო ახლოა ხვთის შეწვენა“-ო. ან „ვინც უზენაესს მიენდობა, ის ქვიშაზედ როდი აშენებს სახლსაო“, მართალია ჩინებულად ლაპარაკობდა მღვდელი, მაგრამ ხან-და-ხან კი კაცს ეგნებოდა ზეცასაც ქვეყნიურ უფროსებთან ერთად ნაკლებათ უნდა შესტკიოდეთ გლეხობისთვის გული და გლეხების საკიროება ნაკლებათ უნდა ესმოდეთო. მაშ სხვა რითი უნდა ასხნილიყო ასეთი უსამართლობა, რომ ეხლა, როცა საკირო აღარ არის, ასეთი ჩინებული დარი დადგა და მაშინ კი, როდესაც ერთი ამისთანა დღე სულ ერთიანად გამოაკეთებდა გლეხობის საქმეს, ცაც გარისხებული იყო და ქვეყანაც. ზოგიერთები თავებს აქნევდნენ „ყველაფერი უკულმართად ხდება, ყველა არეულია და კაცმა აღარ იცის რა ჰქნას და როგორ იცხოვროს“-ო, —ამბობდნენ.

აგერ ძნასაც დაუწყეს ზიდვა. ცხადი იყო, რომ წელს ბზე ბევრი უნდა მოსულიყო. როცა არ გაითელა ქვაკვი კიდევ ბლომით მოჰკრიბავდა ადამიანი. მაგრამ გათელილ ადგილებში კი ყანები საძაგელ სურათს წარმოადგენდნენ. მხოლოდ ეხლა, როცა მკას შეუდგნენ, ცხადათ დაინახეს, რომ პური არეულიყო

ერთმანეთში და ნაბადს დამსგავსებოდა. თითქმის სულ ველარ მუშაობდნენ ყანაში. იმას რასაც უწინ ერთ ღღეში გაათავებდნენ, ეხლა ორ ღღეს უნდებოდნენ. ყოველ ნაბიჯზედ ახალ ახალ უბედურებას და ნაკლულევენებას წააწყდებოდნენ ხოლმე საბრალო გლეხები. ადგილ-ადგილ ნესტისა და ნიადაგთან სიახლოვით პური აღოლოვებულყო. ობსაც და სხვა ავათმყოფობებსაც ბევრი პური გაეფუჭებინათ.

მთელი მარიამობისთვე მშრალი და თბილი ამინდები იდგა. კიდევ კარგი, რომ ბოლოს მაინც გადმოხვდა ღმერთმა და მკის დროს მაინც არ დაუსველა პური. ამ გარემოებამ ცოტათი მაინც გააჩუმა ღვთის მგმობელნი და მუდამ მოწუწუნე გლეხები და ვისაც წასრული უამინდობით თავი და ტანი დაეკარგათ, კვლავ შეურიგდნენ ღმერთსა. აფსუს, რომ მღვდელს არ უთხარით ეკლესიაში: „მაგოდენი წყალობა არც კი დაგვიმსახურებია ღვთისაგანაო“.

მაგრამ ჯერ ყველაფერი დაკარგული არ იყო. ჯერ ნაძოვარი ბალახი მომკილი არ იყო და, ვინ იცის, იქნება იმას მაინც გაეწია გაფუჭებული თივის მაგიერობა და საქონლის საკვები შუა ზამთარში არ გამოლეოდათ. შვრიასაც არა უშავდარა, თუმცა ზოგიერთა ქცევა ბოგანო ქიას გაეფუჭებინა. კარტოფილი ჩინებული მოვიდა და ბევრი. თუ ენკენისთვე არ უმუხთლებდა, კართოფილს არა უშავდა რა და გლეხობას მადლობის მეტი არა დარჩებოდა-რა.

*
**

მოხუცმა ბიუტნერმაც მიჰყო პურის მკას ხელი. წველს ყველაფერზედ მეტი ჰვავი ჰქონდა მას დათესილი. ერთ ქცევაზედ, სადაც ძალიან მკიდროთ დაეთესა ჰვავი, სულ ერთიანად წაწოლილიყო, მაგრამ იმ ადგილებში კი, სადაც უფრო თხლათ დაეთესა, თავთავი ქარს წამოეყენებინა და ეხლა სწორედ იდგა.

მოხუცს კაი ხანი ვერ გაეხედნა მკა. უკანასკნელ ღღეებში ბევრჯერ შემოუარა გლეხმა თავის ყანებს და ერთხელ არხშიც კი გაიარა, რომ დარწმუნებულიყო ყველგან მომწი-

ფებულა პური თუ არაო. ბიუტნერს როგორღაც ღერო არ მოსწონდა და ეგონა მარცვლი ჯერ საკმაოდ გამოძმარი არ იქნებოა. ბოლოს ერთ საღამოს კი ბრძანება გასცა:

— ხვალ აღრიანად მკას შევუდგებით!

კარლი შუალამემდის ცელების და ნამგლების ლესვაში იყო. გათენებისას ყველანი სამუშაოთ გავიდნენ. ჯერ იმ ქცევას შეუდგნენ, რომელიც იქვე შენობასთან იწებოდა, რადგან ეს ნაწილი უფრო ადრე მომწიფდა.

ბრძანებას აღარაფერ მოუცადა და სამუშაოდ გამოსულნი ყველანი რიგზედ ჩამუჭრიდნენ. ყველამ იცოდა წინა წლებში ვინ სად იღვა და ესლა ადგილების ამორჩევაზედ ლაპარაკი საჭირო აღარ იყო. მამა წინ მიდიოდა, იმას ტონი მისდევდა, რომელიც ხელეურებს ძნებათა ჰკრავდა, მერე კარლი მიდიოდა, იმას თავისი ცოლი ტერეზა მისდევდა. ერნესტინას მოვალეობა ულოების მომზადება იყო. ბიუტნერის დედაკაცი ავათ-მყოფობისა გამო შინ იყო დარჩომილი.

დილის მხის სხივებზედ ნამგლებმა სასიამოვნო ელვა დაიწყეს და სულ მოკლე ხანში ამ ვეებერთელა ქცევას ერთი ნაწილი წაწოლილი პურით აიშრა. მოხუცის გამოცდილ ხელში, რომელიც მანქანასავით სწორედ მკიდა, ნამგალი საკვირვლად თამაშობდა. ღონიერი მოქნევით შიგ ძირში, იქვე მიწასთან გამოსდებდა ხოლმე ქვავს ნამგალსა და განიერ ტოტათ დასცემდა ძირს. კარლი მიუხედავად იმისა, რომ ოც და ათი წლით მაინც იყო მამაზედ ყმაწვილი, მაინც ვერ გაეჯიბრებოდა იმას და მხარში ვერ ამოუდგებოდა. მამასა და შვილის შორის მანძილი თითქმის სულ ერთი რჩებოდა. კარლი ფეხს არ ადგავდა მამას, რაც ყოველთვის ხდება ხოლმე, როცა წინ მოხუცი კაცი მიდის და უკან ახალგაზდა და მარჯვე მუშა მისდევს. არც თუ ქალებს აკლდათ სამუშაო: იმათი მოვალეობა იყო ფეხ-და-ფეხ მიჰყოლოდნენ მამაკაცებს და შეკრული ძნები რიგზედ დაეწყათ.

ასე ნახევარი საათი მეტი იმუშავეს, მაგრამ მოხუცი დასვენების ნიშანს მაინც არ იძლეოდა. ტონის დაღალვისა და

დაქანცვის ნიშნები გამოაჩნდა. ამ ქალზედ ვერც უწინ იტყო-
 და ადამიანი ხელმარჯვე გოგოაო და ეხლა ხომ, როდესაც იმი-
 სთანა მდგომარეობაში იყო, როცა ყოველი მძიმე სამუშაო
 საძაგლათ მოქმედობს ქალზედ, რაღა მუშაკათ ჩაითვლებოდა?

— გადი, დაანებე თავი, — წასჩურჩულა დას ძმამა, — აქ
 ერნესტინა დადგეს და შენ იმის მაგიერობა გასწიე.

ტონიმ მუშაობას თავი დაანება და ღეთის წინაშე დროც
 კი იყო: საცოდავს ოფლის ხვითქი სდიოდა და სახე დასქარ-
 ხლდებოდა. კარლმა თვალით ანიშნა ერნესტინას, აქ მოდი და
 ტონის ადგილი დაიჭირეო. მუშაობა ისევ გაცხარდა და მკით
 გატაცებულმა მოხუცმა ცვლილება ვერც კი შენიშნა. ერნეს-
 ტინა ძალიან ხელმარჯვე გოგო იყო. ვინც იმის წერწეტ და
 სუსტ სხეულს შეჰხედავდა, ვერავინ მიხვდებოდა, რა ღონის და
 უნარის პატრონი იყო.

მხოლოდ მაშინ, როცა მოხუცის ნამგალი ქვას წააწყდა
 და ბიუტნერი იძულებული შეიქმნება ნამგლის გასაღესად გა-
 ჩერებულყო, მხოლოდ მაშინ შენიშნა, რომ უფროსი ქალის
 ადგილი ერნესტინას დაეჭირა. ტონი უკან წასულიყო და
 ულოგებს ამზადებდა. მოხუცი მოიღუშა, იმ საათში მიხვდა რა-
 მაც გააქცია ტონი, მაგრამ მაინც ხვა არ ამოიღო. სანამ მამა
 ნამგალს ჰლესავდა, სხვებმაც ისარგებლეს ამ შემთხვევით და
 ცოტა შეისვენეს, მაგრამ მალე შეუდგნენ საქმეს.

ჯერ რვა საათიც არ იქნებოდა და მზე კი უწყალოთ
 სწვავდა დედამიწას. სახლიდამ ძლივ ძლივობისას მოჩანჩაღდა
 მოხუცის ცოლი და გაწყალებული ლუდი და კარაქ წასმული
 პურის ნაჭურები მოიტანა. ამის შემდეგ ბევრ ხანს არ გაუვლია,
 რომ ყველანი საუზმეთ დასხდნენ.

ამ ბოლოს დროს ძნელად თუ წარმოადგენდნენ ხოლმე
 ბიუტნერის ოჯახის წევრები ასეთ სასიამოვნო სურათს. ჩხუ-
 ბები და უსიამოვნება ძალიან გახშირდა იმათ შორის. თითონ
 მოხუცი არც უწინ ააზიზებდა არც შეიღებს და არც ოჯახის
 სხვა წევრებს. მამაპურად ის მუდამ ბატონი იყო ოჯახში და
 სავსებით სარგებლობდა ოჯახის თავის და პატრონის უფლე-

ბებით. მაგრამ, მიუხედავად თავის სისასტიკისა, უსამართლობას და ძალმომრეობას მაინც არასოდეს არ კადრულობდა, ყველაფერში სიმართლის მხარე ეჭირა, მაგრამ ამ ბოლოს დროს კი სულ ერთიანად გადაირია მათი განწყობილება.

უწინ არც კი მოაგონებდა თავის ცოლს იმის ავთამყოფობას, მაგრამ ეხლა კი, მოიტანდა სიტყვა თუ არ მოიტანდა, მაინც სულ ამ ავთამყოფობას და სნეულობას უკიჟინებდა. ხშირად შვილებსაც უსამართლოთ და სასტიკათ ექცეოდა. ცოლმა ზოგიერთ მეზობლებს შესჩივლა კიდევ, ჩემი კაცი ან გამოომიცვალეს ან მომიჯადოვესო.

ვერ იქნა და კარლთან ველარ მორიგდა მოხუცი. კარლი როგორც ხელით მუშაობაში არ იყო ხეირიანი, ისე ჭკუით და მოსაზრებითაც იყო ჩამორჩენილი. კარლის ეს სისუსტე უწინაც ყველამ კარგათ იცოდა და, სხვათა შორის, არც მოხუცს გამოეპარა ეს გარემოება, მაგრამ გაავკაცებულმა ბიუტნერმა თითქო ეხლა შენიშნაო, სულ იგინებოდა, ილანძღებოდა და მუდამ იმას გაიძახოდა, თუ გადაირია ჩვენი ოჯახის საქმე, ამაში მხოლოდ კარლს მიუძღვის დანაშაულიო. და ემუქრებოდა, თუ არ გამოიცვლები, სამკვიდროთ აღარაფერს დაგიტოვებ და სულ ცალიერზედ დავსვამო. კარლი ხმა ამოუღებლივ ითმენდა ყველაფერს. მაგრამ სანაცვლოდ ტერეზა გააფთვრებულ კატასავით იცავდა თავის ქმარს. სწორედ ეს იყო იმის მიზეზი, რომ ბოლოს დროს ისეთი აურზაური და უსიამოვნება უხდებოდათ ოჯახში, რომლის მაგალითს უწინდელ ცხოვრებაში კაცი ვერ იპოვნოდა. ერთხელ ბიუტნერის მეუღლე მომაკვდავსავით გადაფითრებული და ცაცხვის ფოთოლსავით აცანცახებული, ძლივ ძლივობისას მოჩანჩაღდა მინდორზედ და კარლს უთხრა, — ჩქარა წადი, მიხედე, თორემ ტრაუგოტმა და ტერეზამ ლამის ერთმანეთი დასქამონო.

ოჯახს აწეწილ-დაწეწილ რამეებზედ ეტყობოდა, რომ სახლში რაღაც დიდი ცვლილება უნდა მომხდარიყო.

რიგი და წესი აღარაფერს ეტყობოდა. დილის სისხამზედ სდგებოდნენ, იწყებდნენ მუშაობას და საშინლათ დაქანცუ-

ლები მეორე დღეს სრულიად უგულოთ და ცივად ეკიდებოდნენ საქმეს. ყაირათს იქ ეწეოდნენ, რაშიაც ყაირათი არც საჭირო იყო და არც არას უშველიდა. ბიუტნერი ცოლს ფლანგვასა და ფუქსათობას სწამებდა, თუ სადილზედ ცოტადენ კარგ საქმელს მოიტანდა. იმ დროს, როდესაც სადილი და საქმელები სრულიად უყუათო მოჰქონდათ სუფრაზედ, თითონ კუქებს მოხუცის ზურგს უკან იყორავდნენ და იძლობდნენ. ბიუტნერს უნდოდა საქონლისთვისაც დაეკლო საქმელი. ცხენები ამ ბოლოს დროს თვალითაც კი არა ხედავდნენ შვრიასა და სამუშაო კი ერთი ორათ და სამათ მოემატათ. მოხუცი, რომელსაც მთელ მაზრაში ჰქონდა გავარდნილი კაი მემამულეს სახელი და ყველანი ლაპარაკობდნენ, რომ მოხუცი ბიუტნერი საქონელს ძალიან კარგათ უვლისო, ეხლა ჩაივლიდა თუ არა თავისი გამხმარი ცხენებით სოფელში, დიდი და პატარა უღმერთოს უძახდა და ისიც იძულებული იყო მოეთმინა.

ამასთან ყველაზედ ცოტა მოსვენება თითონა ჰქონდა, რადგან გამუდმებულ მუშაობასა და ფიქრში იყო. თვალეზი ჩაცვიფრული და დაბეჩავებული ხან რას მიაწყდებოდა და ხან რასა. ხანდისხან, უფრო სადილობის დროს, ძილი წამოერეოდა და ვერასგზით ველარ დაიმაგრებდა ხოლმე თავსა. ეკლესიაში უწინ სამაგალითო მლოცველ და ღვთის მოყვარულ ბიუტნერს, დაიწყებოდა თუ არა ქადაგება, უსათუოდ წასთვლემდა. ღამ-ღამობით კი ხშირად იღვიძებდა და ლაპარაკით თუ ყვირილით თავის დედაკაცს შიშის ზარს დასცემდა ხოლმე.

რასაც უფრო მეტს სუსტდებოდა ბიუტნერი, თან და თან უფრო ჯიუტდებოდა და თავის ნება ხდებოდა. უცბათ რაღაც სულელური აზრი მოუიღოდა და სანამ არ განახორციელებდა, ვერ მოისვენებდა. მაგალითად, ვინც კი ჰყავდა სახლში, ყველას რომელიმე კლდის ამოგდება-ამოფხვრაზე დააყენებდა და თუმცა ეუბნებოდნენ, სახნავ-სათესი მიწა ისედაც ბევრი გვაქვს და სამუშაოც არ გამოგვლევიანო, მოხუცი მაინც თავის აზრზედ იღვა და ვერას გზით ვერ გადახვევინებდნენ ხოლმე. ყოველ წინააღმდეგობას ბრაზით და ცოფით ეგებებოდა. ენკენისთვის ერთი

კვირა მიწის ჰატარა ნაგლეჯის გაწმენდას მოანდომეს, რომელიც დამტვრეული ქვითა და კლდით იყო მოდებული. ენკენისთვის ეს ერთი კვირა, რასაკვირველია, სხვა სამუშაოს უფრო სარგებლიანად მოხმარდებოდა.

ბოლოს დროს მოხუცი ბიუტნერი ყველას ებუზღუნებოდა და ეჩხუბებოდა. საკმარისი იყო სულ უბრალო მიზეზი, რომ ბიუტნერი მოთმინებიდან გამოსულიყო და ჩხუბი და დავიდარაბა აეტეხნა.

ერთხელ, როგორღაც, ბიუტნერიანთ გვერდზედ კაპიტანმა შროფფმა ჩაიარა და მოჰკრა თუ არა მინდორში მომუშავე ბიუტნერს თვალი, შეაჩერა ცხენი და ტკბილად გამოეხმაურა. მოხუცმა ისე გადახედა კაპიტანს, თითქოს არამც თუ ერთხელ გულახდილი ლაპარაკი ჰქონია იმსთან, თითქოს თავის სიცოცხლეში არც კი უნახავს კაპიტანი და არც არა გაუგონიარა იმისგანაო. როცა კაპიტანმა უწინდელი ლაპარაკი მოაგონა და დაეკითხა—ეხლა როგორღაა შენი საქმეო, მოხუცმა სრულიად მოულოდნელად ლანძღვა-გინება დაიწყო. ბიუტნერი მებატონეებს სწყევლიდა, გლეხების გალატაკების სურვილს სწამებდა და ისეთ საწყენ სიტყვებს ეუბნებოდა, რომ გრაფის მოურავმა ცხენს დეზები ამოუჭირა და გააღმასებულ ბებერს საჩქაროთ თავი დააღწია. ამ ბოლოს დროს ბიუტნერი სოფლის საზოგადოებას და მთავრობასაც წაეჩხუბა. სოფელში მიმავალი გზა ბიუტნერის მამულების საზღვარზედ მიდიოდა. სწორედ ამ გზის პირად ბიუტნერმა ორმო ამოსთხარა, საიდანაც სხვა-და-სხვა საჭიროებისათვის ქვიშას ეზიდებოდა ხოლმე. დროთა ვითარებისა გამო ორმოს ნაპირები ჩაინგრნენ და, რასაკვირველია, ორმოს პირი უფრო გაუგანიერდა, ისე რომ ფეხით თუ ცხენებით და ურმებით მოსიარულე მგზავრთათვის ეს ორმო სახიფათო ადგილად გადაქცა, მით უმეტეს ნამქერში და ცუდ ამინდებში მთელ სოფელს ეშინოდა ამ ორმოსი. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ სოფლის საზოგადოებამ სრულიად კანონიერად მოსთხოვა ბიუტნერს ორმოს მოაჯირი შემოავლეო. მაგრამ ბიუტნერმა ამბრძანებას არავითარი ყურად-

ღება არ მიაქცია, რადგან დარწმუნებული იყო, თავის მამულ-ში პატრონი და სრული უფალი თითონ უნდა ყოფილიყო და არა სხვები. სოფლის საზოგადოებამ, დაინახა თუ არა, რომ თითონ ვერაფერს გახდებოდა, მაზრის უფროსთან უჩივლა ბიუტნერს. მაზრის უფროსმა არც აცივა, არც აცხელა და გადაქრით დაუნუნა ვადა, რომლის განმავლობაში ბიუტნერს უსათუოდ ორმოსთვის მოაჯირი უნდა შემოეფლო. გლეხმა თითოც არ გაინძრია და, რასაკვირველია, მთავრობის ბრძანებაც ვერ შეასრულა. მაგრამ არც თუ მთავრობა დარჩა ვალში, რადგან ურჩ და ჯიუტ ბიუტნერს ჯარიმა შეაწერა. გლეხი ილანძღებოდა და იქაურობას იკლებდა, მაგრამ რაც უნდა ეჯიუტნა, მაინც ვერაფერს გახდებოდა. მაზრის უფროსის ბრძანება ბოლოს მაინც უნდა შეესრულებინა და ჯარიმაც ხომ უნდა გადაეხადნა.

განა მარტო ამ საქმეში, საზოგადოთ, ყველაფერში ბიუტნერი ამ ბოლოს დროს ისე იქცეოდა, რომ ზარალი არ ასცდებოდა ხოლმე, თითქომ რაღაც ავმა სულმა დაუბნელა გონება და თვალთ აუბაო. მისი ცოლი, ღვთის წინაშე, მართალს ამბობდა, როცა შესჩივლებდა ხოლმე მეზობლებს: ქმარი გამიფუქესო.

ბიუტნერს მართლა ზურგს უკან რაღაც შემზარავი მოჩვენება უდგა მუდამ, რომელიც ზურგზედ შეაჯდებოდა, არბენებდა, არბენებდა და თითქმის გააგიჟებდა ხოლმე. ბიუტნერმა არ იცოდა სად წასულიყო და ამ საოცარ და საშიშ ძალას სად დაჰმალოდა. იმ დღიდან, რაც გარბასსოვიცს თამასუქი მისცა, ბიუტნერმა მოსვენება დაჰკარგა. ვაჭარი ჯერ ბიუტნერის სახლს არც კი გასცილებოდა, რომ გლეხი მზათ იყო გასულიყო და ფული უკან დაებრუნებინა, თუმცა გარბასსოვიცის წინააღმდეგ არაფერი ჰქონდა და ვაჭარი მიტომ მეგობრათ და კაი კაცად ეგულებოდა. ერთი ფიქრიც კი იმაზედ, რომ ქვეყნად ისეთი კაცი მოიპოვება, რომელსაც იმისი სული ხელში უჭირავს, ეს ფიქრიც კი შიშის ზარსა სცემდა და მოსვენებას უკარგავდა. იმ კაცს ბიუტნერის ხელმოწერილი

ქალაღლის პატარა ნაგლეჯი უჭირავს და ამ ქალაღლღში მთელი მისი ბეღი და უბეღობა გამოიხატება,—ეს აზრი ბიუტენერს ახრჩობღა და ღღე თუ ღამე მოსვენებას აღარ აძღვეღა, მოჩვენებასავით თანა სღვეღა და ღამ-ღამობით გულგახეთქიღს ზეზე-წამოაგღებღა და გიეთისავით რაღაც უთავებოღო სიტყვებს აყვირებღა ხოღმე.

პირვეღად, როღდესაც ვიღის გასწორების ღრო ჯერ კიღღეე შორს იყო, ბიუტენერს სიქმის კეთიღად დაგვირგვინებისა და ღბოღოვების იმეღი ჰქონღა. ოღონღ მოსავიღი მოვიღღეს კარგი და ბაზარზეღ ფასები ნუ ღიიკღებენ! უწინ მარტო ქვეავს გაჰყიღღა ხოღმე ორი ათასი მარკისას, რატომ წეღს კი ვერ მოხღებოღა ეს ამბავი? მით უმეტეს, რომ წეღს ქვეავი ძალიან ბევრი ღასთესა. ბზეც ბლომიღ გაიყიღება, იქნება რამღენიმე ურემი თივაც გაიყიღოს. ასე რომ მარტო შემოღღგომის ნათესი ცოტა ფულს არ მისცემღა. გაზაფხულზეღ ნათესი ოჯახს მოხმარღება, გარღა ამისა, ნაწიღს გაზაფხულზეღ გაჰყიღის.

აი, რის იმეღები ჰქონღა გღებს შემოღღგომაზეღ. წვიმიით ღასვეღებული თივა პირვეღი მებღ იყო გღებისთვის. მაშასაღამე, თივის იმეღი აღარ უნღა ჰქონებოღა; ის ერთი ბეწო თივა, რომეღიაც ათასი ვაი-ვაგღახით ძღივს გაღაარჩინა, თითონ ღასქირღებოღა ზამთარში. მერე პურსაც მოუარეს. ბიუტენერმა ბევრი ზვინი ღასღვა მინღორზეღ, ისე, რომ კაცს ეგონებოღა პური ბევრი მოსვღიყო. მერე გამომშრალი პური კაღოზეღაც მიიტანეს.

ბიუტენერს პატარა საღეწავი მანქანა ეღვა ეზოში, რომეღიაც ცხენით მოჰყავღათ ხოღმე მოძრაობაში. მაგრამ პურის უმეტეს ნაწიღს მაინც ძვეღებური ჩვეუღებით ზამთრობით ჯაჰვებით ჰღეწავღენ ხოღმე, ასე ბზე უფრო უკეთესი გამოღიოღა, მაგრამ ესეც რომ არა ყოფიღიყო, ბიუტენერს საშინღად ეზიზღებოღა ახალი ჩვეუღებები და რაღაც მანქანები. მანქანა რაც უნღა იყოს, მაინც მანქანად რჩებოღა. მაგრამ წრეულს კი ბიუტენერმა რამღენიმე ღღე პური მანქანით

აღეწვინა. მაშ რა ექნა? ჭვავს რასაც მალე გაჰყიდდა, ის ერჩინა.

თვითონ გლეხი გვერდზედ მოსდგომოდა მანქანას, კარლი ძნებს უწყობდა და ტერეზას ცხენი დაჰყავდა. მოხუცი პურს იღებდა და თითონვე რწყავდა, მაგრამ რაც უფრო მეტი დრო გადიოდა, სახე თან და-თან ელუშებოდა და ეჩრდილე-ბოდა.

— არაფერი გამოდის და არც არა გამოვა-რა! — შესძახებდა ხოლმე იმედ-გადაწყვეტილი.

რაში ექნაჭება ამოდენი ბზე, თუ პური სულ არ ექნება? მერე კართოფლის ნათესზედ ჰქონდა წელს ჭვავი დათესილი, რომელიც მშვენივრად იყო დანოყიერებული არც შრომა, არც ჯაფა არა შურდა და მაინც არაფერი გამოვიდა! ზაფხულის პირში ცივი ღღეები და ღამეები იდგნენ და ამან სულ ერთიანად გააფუქსავატა გლეხის ნამუშაგარი.

ბოლოს ანიაგებული და კარგათ გაცრილი ხორბალი ვეებერთელა მთათ დააგროვეს კალოზედ.

— ნეტა კაი ფასი მაინც მომცენ! — სთქვა მოხუცმა და შეილი სამიკიტნოში გაჰგზავნა. კარლს ერთი ქიქა ლუდი უნდა დაეღია და ადგილობრივ გაზეთში ენახა ჭვავი როგორა ჰქა-სობდა ბაზარში.

კარლი დაბრუნდა და ამბავი მოიტანა, ენკენისთვის პირველ კვირას ჭვავი ოთხმოცდაათ ჰფენიგათ*) ჰქვასობდა. კაშელერნსტი ამბობს, ეს ფასი უეჭველად იკლებს, რადგან საზღვარ გარეთიდანაც ბევრს შემოიტანენ ეხლაო. კარლი იმეორებდა იმას, რაც წაეკითხა ან გაეგონა და თითონ არც კი ესმოდა ამ სიტყვების მნიშვნელობა. კაშელერნსტი თითქოს ამას ამბობდა: „ქკვიანურად ის მოიქცევა, ვინც გაზაფხულამდის შეინახავს ჭვავს, რადგან კაი ფასს მხოლოდ მაშინ აიღებსო“.

ბიუტნერმა წარმოიდგინა რანაირი დამშვიდებული სახით იტყოდა კაშელერნსტი ამ სიტყვებსა. ადვილი სათქმელია:

*) გერმანიაში და ავსტრიაში პფუნგი თითქმის კაპიკის მეოთხედს უდრის.

გაზაფხულამდის შეინახე! ოჰ, ის საზიზღარი და საძაგელი! თითქოს არ იცოდეს, რომ ბიუტნერი იძულებულია უსათუოდ ეხლავე გაჰყიდოს ქვაფი; თითქოს არ იცოდეს, რომ რა ფასიც უნდა მისცენ, მაინც მისცემს. ვინ ეკითხებოდა, ვინ ეხვეწებოდა მეგობრული რჩევა მომეციო? მერე ვინ აძლევს ამ რჩევას?—ის კაცი, ვინც მოულოდნელად, ვერაგულად მოსთხოვა ვალის გადახდა! ამ ფიქრებთან გლენმა ყელს იტაცა ხელი და, თითქოს რაღაცა ახრჩობსო, სცდილობდა ნერწყვი ჩაეყლაპა.

ბიუტნერმა ანგარიში დაიწყო. ანგარიშის დრო სრულის საიდუმლობით ჰქონდა ხოლმე ბიუტნერს მოცული. საანგარიშო დავთრები არასოდეს არა ჰქონია ბიუტნერს და მთელი წლის ხარჯთ-აღრიცხვას ისე, ჩაუწერლად იხსომებდა. ბიუტნერს შეეძლო უკანასკნელ გროშამდის მოეგონა რამდენიმე წლის წინათ დახარჯული ფული. თუმცა დავთრები არა ჰქონდა და ხარჯის თუ შემოსავლის ჩაწერა არ უყვარდა, მაინც დროგამოშვებით შემოსავლის და ხარჯის ჯამი გამოჰყავდა ხოლმე. ამისთანა დროს ბიუტნერი ან კედელს ან რომელიმე მაგიდას მიადგებოდა ცარციით და სულ ერთიანად ციფრებით ააქრელებდა ხოლმე. კედელზედ ან მაგიდაზედ ციფრებს ჩამოამწკრივებდა და მთელ არითმეტიკის ცოდნას გამოიყენებდა ხოლმე. მაგრამ ამ ციფრების და ანგარიშების საიდუმლო აზრი მხოლოდ ბიუტნერს ესმოდა. ბევრიც რომ ეყურნათ ამ ანგარიშისათვის, მაინც ვერაფერს გაიგებდნენ, მაგრამ ვაი იმის ბრალი, ვინც იმ დროს ოთახში დარჩომას მოინდომებდა. მოხუცის ეს ხასიათი მთელმა ოჯახმა მშვენივრად იცოდა. თუ ვინმე იტყოდა: „მამა ანგარიშობსო“, ყველა სცდილობდა მოშორებოდა, რადგან კარგათ იცოდნენ ამისთანა დროს ვერაფერს ვერაფერს გახდებოდა.

მოხუცმა ბიუტნერმა ეხლაც ანგარიშს მიჰყო ხელი. ჯამი მეტად უბირი და აშკარა იყო: რვაასი მარკა. ამაზედ მეტს ვერ იშოვნოდა. ეს ფული, რასაკვირველია, არ ეყოფოდა, რომ თამასუქიც გამოესყიდნა და სარგებელიც გაესტუმრებინა.

მოხუცმა მუშტი მოკუმშა, თითქო ვიღაცას ემუქრებაო. ვისი რა ბრალი იყო, რომ იმას მოსავალი არ უვარგოდა? რა უნდა ექნა—ღმერთი გაემტყუნებინა, თუ ვისმეზედ შეეჩვილა მისთვის? ვინ იყო იმისი მტერი, ან სად იყო ის იღუმალი ძალა, რომელმაც ოჯახს ნიათი გამოუღია?

გლეხმა ვიღაცას მუშტი მოუღერა, მაგრამ მოკლე ხელი ჰქონდა და მოღერებული მუშტი იმ დაწესებულებებს, მთავრობას თუ ხალხს ვერ მისწვდებოდა, რომელთაც ამოდენა შრომა და დაღვრილი ოფლი გაუფუქსავატეს და გაუწყალეს. სადღაც არსებობდნენ დაუწერელი კანონები, რომელნიც გლეხს თავისი გაუნვითარებელი და გაუნათლებელი ჰკუთვნოდა ვერ შეეგნო. ეს კანონები რკინის მუხრუჭებსავით შეუბრალებლად უქერდნენ ბიუტნერსაც და ბიუტნერისთანა სხვა გლეხებსაც, რაღაც უხილავ და იღუმალ ბორკილს უყრიდნენ ხელფეხში და მოისურვებდნენ თუ არა საბრალო გლეხები ამ ბორკილისა და მუხრუჭისაგან განთავისუფლებას, ძირს ეცემოდნენ და საშინელ ტანჯვა-წამებას გამოსცდიდნენ ხოლმე.

ანგარიშის შედეგი ცხადი და აშკარა იყო მისთვის. თუ თამასუქის დახსნას მოინდომებს, სარგებელს ვეღარ გაუძღვება და თუ სარგებელი მისცა, თამასუქს ვეღარას უშველის.

ერთი იმედი-ღა რჩებოდა, რომ გარრასსოვიცი აღროვებს და სხვა ვადას დაუნიშნავს ვალის გადასახდელათ.

ჯერ ვალის გასტუმრების ვადა არ მოსულიყო, რომ ბიუტნერი ქალაქში წავიდა, უნდოდა გარრასსოვიცი ენახა და წინდაწინვე მოჰლაპარაკებოდა ამ საგანზედ. სამუილის კანტორაში რომ შევიდა, ბიუტნერს უთხრეს, პატრონი ჯერ არ მოსულაო. გლეხი წავიდა, მაგრამ რამდენიმე საათის შემდეგ ისევ დაბრუნდა, ეზლა გამოუცხადეს—გარრასსოვიცი ძალიან ვართულია საქმეებში და დღეს ვერავის მიიღებსო. მაგრამ ბიუტნერის მოშორება ეგრე ადვილი არ იყო. ბიუტნერი ეუბნებოდა, დიდი, ძალიან საჭირო საქმე მაქვს ბ. გარრასსოვიცთან და თუ არა ვნახე, არ შემიძლიანო. კანტორაში მოსამსახურემ მეორეს დაუძახა, რომელსაც „ბ. შმეისი“ უწოდა. ეტყობოდა, ახალ-

გაზდა შმეისმა ყველაფერი იცოდა, რომ გაიგონა თუ არა გლეხის გვარი, დაეკითხა: თამასუქის ვადის გამოსაცვლელად ხომ არ გასჯილხართო. მოხუცმა მიუგო, სწორედ მაგ საქმეზედა ვარ ჩამოსულიო და თან უკვირდა, ეს ახალგაზდა შმეისი ასე ამაყად რად მექცევო. ორი ძვე კიდევ მოიცადოს იმისმა ბატონმა, სანამ შვრიასა და ქვაეს კაი ფასად გაჰყიდდეს, რა ჰქნას, ისე ხომ ვერ გადაყრის ამოდენა შემოსავალს?

— გარბასოვიცს დიდი სიფრთხილე ჰმართებს— მიუგო შმეისმა. — ეხლა ვადა რომ გამოგიცვალოთ, თქვენ შეგიძლიანთ რაც გაბადიათ, ფულათ აქციოთ და გარბასოვიცი ცალიერზედ დასვათ, მერე თქვენგან რაღა განოდნება? გიცნობთ, კარგათ გიცნობთ! ვადა აღარ გამოიცვლება! თუ დროზედ არ ჩაგვაბარებთ ფულს, ჩვენ ნულარაფერში გაგვამტყუნებთ და ნუ დაგვემდურებით.

ამ სიტყვებით შმეისი განცვიფრებულ ბიუტნერს ჩამოშორდა და გულ-გრილათ რაღაც საქმეებს შეუდგა.

ეს დღე ბიუტნერმა ქალაქში გაატარა. მაინც იმედი ჰქონდა, იქნება სადმე მოვკრა გარბასოვიცს თვალი და რავე გავარიგოვო. ბიუტნერს არა სჯეროდა, რომ ეს პასუხი თვით გარბასოვიცის ბრძანებით იყო მოცემული, რადგან ვაქრის გულკეთილობისა და პატიოსნების დიდი იმედი ჰქონდა. მაგრამ ამ დღემაც ისე გაიარა, რომ გარბასოვიცი მაინც ვერა ნახა.

მერე გაიფიქრა, იმ ბანკირთან მაინც წავიდე, ამას წინათ ჩემი მამული რომ დაიგირაფაო. მაგრამ შენბერგერთანაც უთხრეს: ბანკირი ძალიანა სწუხს, რომ ვერას გზით ვერ გინახულებთო.

ასე დაღონებულ-დაძმარებული ბიუტნერი საღამოზედ ისევ კალბენაუში დაბრუნდა.

რამდენიმე დღის შემდეგ, ის შმეისი, რომელმაც ისე უწყალოთ გამოისტუმრა გარბასოვიცის კანტორიდან მოხუცი ბიუტნერი, თვითონ ჩამობრძანდა კალბენაუში. შმეისი დაქი-

რავებულ ეტლში იჯდა და გვერდზედ ახალგაზდა ქალი ახლდა. იმ დროს როდესაც თითონ შმეისი ბიუტნერის სახლში შევიდა, დიდ შლეიფიანი კაბით ქალი სოფელში დასეირნობდა და გალბენაუს ახალგაზდობა განცვიფრებაში მოჰყავდა. სოფელში არასოდეს არ ენახათ არც ასეთი მაღალ ქუსლებიანი ფეხსაცმელი, არც ასეთი ვიწრო წელი და არც გაბერილი სახელოები.

ელმუნდ შმეისი ახალგაზდა, შუა ტანის კაცი იყო; უღვაშები დაგრეხილი ჰქონდა და თმა დახუჭუჭებული. როცა ბიუტნერის ეზოში დაგროვილ ნაგაეს ჩაუბრა, ცხვირი აიბზიკა და:

— აი გლესუქას ცხოვრებაო — ზიზლით წარმოსთქვა.

მისი ნავთის ფერი, ჩინებულად შეკერილი ტანსაცმელი და ქცევა „პირველი ხარისხისა“ იყო. აქ შმეისის საყვარელ სიტყვებსა ვხმარობთ. იქნება მკოდნე კაცს ეთქვა — გარეგნობაზედ ნათლად ეტყობა, რომ საქონელი შიგნიდანაც არ უნდა ვარგოდესო. ეტყობოდა, საზოგადოთ, ქცევა, მიხვრა-მოხვრა თუ სიარული სხვებისაგანა ჰქონდა გადაღებული — უსათუოდ ან აფიკრებისაგან გადიღებდა ან ახალგაზდა მოხელეებისაგან, მაგრამ, სული სწორედ უნდა ამოვიდეს, კარგათ მაინც ვერა ჰბაძავდა იმათ.

კაცი ძნელათ მიხვდებოდა შმეისი რა ხელობისა უნდა ყოფილიყო. გარრასსოვიცი „ჩემ ერთგულ ყმაწვილს“ ეძახდა. შმეისი შენბერგერისთვისაც „მუშაობდა“, თუმცა არავინ არ იცოდა და ვერც გაიგებდა, რაში მდგომარეობდა ეს „მუშაობა“. ჩვეულებრივ შენობებისა თუ მამულების ყიდვაში შმეისი გარრასსოვიცისა და შენბერგერის ნაცვლად ვაჭრობდა ხოლმე; თუ საჯაროთ ისყიდებოდა სადმე მამული, შმეისიც უსათუოდ იქ გაჩნდებოდა და, თუ საჭირო იყო, მშვენივრად ასწევდა ხოლმე მამულის ფასს. თუ რომელიმე პატარა ვაჭარი ან ხელოსანი „დროებით გაქირებაში“ ჩავარდებოდა, შმეისი უსათუოდ იქ გაჩნდებოდა და გაქირებაში მყოფს ხელს გაუმართავდა ხოლმე. ის მუდამ მზათ იყო სხვის თამასუქი თითონ ჩაეგდო ხელში, რასაკვირველია, თუ ხელ-საყრელი იქნებოდა, და გაქირვებულისთვის სხვაგანაც კი ესესხნა ფული, ოღონდ

ნაშოენი ფულიდამ შრომის დასაჯილდოვებლად იმისთვისაც რამე გაენაწილებინათ. თავისი შრომის ფასს კი პატარას არასოდეს არა ნიშნავდა. ის სხვა და-სხვა „საეაქრო სახლების“ სახელით დაბრძანდებოდა სოფლიდან სოფელში თუ ქალაქიდან ქალაქში და რაღაც „ამხანაგობების“ წარმომადგენელად ასახელებდა თავის თავს, თუმცა ამ „ამხანაგებს“ არავინ იცნობდა. ამგვარი საქმე მულამ გამოუღეველი ჰქონდა, ერთი სიტყვით, შმეისი ძალიან საქირო, მოხერხებული და „ფხიზელი“ კაცი იყო, რომელმაც ყველა კანონი და სასამართლოს ასავალ-ჩასავალი ზედ მიწეენით იცოდა. ყველა საეკვო საქმის ავან-ჩავანი ეს იყო. თითონ თავის თავს დიდის სიამოვნებითა და პატივით „კომისიონერს“ უწოდებდა და სხვას რაც უნდა ეწოდებინა, ამის დარდი შმეისს სრულიად არა ჰქონდა.

ელმუნდ შმეისი ბიუტნერიანთსა სადილობის დროს შევიდა, მაგრამ დაინახა თუ არა, რომ მთელი ოჯახი სუფრას შემოსჯდომოდა, სთხოვა ნუ შესწუბდებითო. ღეთის წინაშე, არც თუ თითონ შეიწუხა თავი! ის პარდაპირ მიუბრუნდა ბიუტნერს და ყველას თანადასწრებით დაეკითხა: გსურთ თუ არა თქვენი თამასუქი დაიხსნათ, რომელსაც დღეს ვადა გაუვიდაო?

ყველანი ზეზე წამოცვიდნენ და გაკვირვებულნი უცნობ პირს შესცქეროდნენ, რომელიც ასე მოულოდნელად შეუფარდა სახლში და ასე მოურიდებლად დაურღვია ოჯახს მყუდროება. მოხუცმა პირველად ვერაფერი უპასუხა, მაგრამ მალე მოვიდა გონზე და გამოუცხადა, ეს საქმე მართო მე და გარრას-სოვიცს შეგვეხება და მესამე პირს ამ საქმეში მე არ ჩაერევა.

— რას ლაპარაკობთ, რის გარრასსოვიცი! — შესძახა ელმუნდ შმეისმა: — ეხლა ის აღარაფერ შუაშია! ჩემი გმართებთ და მე უნდა გამისწორდეთ, მე! ამაში თქვენ თითონ შეგიძლიანთ დარწმუნდეთ. აი თქვენ თამასუქზედ რა სწერია, წაიკითხეთ!...

ამ სიტყვებით ახალგაზდა კაცმა თამასუქი გადასცა ბიუტნერს და სთხოვდა მეორე გვერდზედ წარწერილ სიტყვებისთვის მიექცია ყურადღება.

გლებმა მართლა რაღაც დაინახა, რაღაც სახელს მოჰკრა თვალი. მაგრამ ეს რა იმის საქმეა? ამ ახალგაზდა კაცს ერთი გროშიც კი არ მიუცია მისთვის არასოდეს და მისი თამასუქი იმას რად და როგორ უნდა გასჩენოდა ხელში? გლებმა თავი გააქნია და გაიმეორა, რომ იმას მარტო გარრასსოვიცისა ჰმართებს და სხვებს არც კი ვიცნობო.

შმეისი მოთმინებიდან გამოვიდა.

— ღმერთო ჩემო! რა დაგემართათ, არ გესმით, თუ როგორ არის თქვენი საქმე? — დაიყვირა შმეისმა: — თქვენ მოუწერეთ თუ არა გარრასსოვიცს თამასუქზედ ხელი? ეს თქვენი ნაწერი არ არის?

გლებმა მიუგო: მართალია, ჩემი ხელმოწერილიაო, მაგრამ ერთხელ კიდევ ჩააკვირდა თამასუქს და ერთხელ კიდევ გადააბრუნ-გადმოაბრუნა ქალაღლი.

— ეს ფული ნაღდათ მიიღეთ თუ არა? მე გეკითხებით, მიიღეთ თუ არა გარრასსოვიცისაგან თავის დროზედ ოთხასი მარკა?

— მართალია, ფული სრულიად მივიღე, აი აქ, ამ მაგიდაზედ. არა, დედაკაცო, შენც აქ არ იყავი?

დედაკაცმა თავი დაუქნია.

— მართალია, ბატონო, მართალი!

— ჰო და მეც მაგას არ ვამბობ? გარრასსოვიცმა ჩემზედ გაანაღდა თქვენი თამასუქი. ამას სამი თვის აკცენტი ჰქვიან. მაშასადამე თამასუქის პატრონი ეხლა მე ვარ. საქმე ნათელ, კაშკაშა ღღესავით ცხადია და თქვენ რა დაგემართათ, რით ვერ გაიგეთ რას გეუბნებით? თქვენ, როგორც გეტყობათ, ცუდ, უკანონო საქმეს მწამებთ. ამის თქმა გასურს?

გლები რეტ დასხმულსავით იდგა და შმეისის ლაპარაკი-ღამ ერთი სიტყვაც ვერ გაეგო. მაგრამ რაკი შმეისი იმისკენ იწევედა და, როგორც ეტყობოდა, ძალიან გაჯავრებულიც უნდა ყოფილიყო, გაუბედავათ წაილულლულა:

— არა, რად დაგწამებთ!

— ჰო და მე გეკითხებით!.. — განაგრძო შმეისმა და ამასთან თვალები საშინლად დააქყიტა და შუბლი შეიკრა. — თა-

მასუქს დღეს ვადა გაუვიდა და გეკითხებით, გსურთ თუ არა ვალის გადახდა?

ამან ხომ უფრო გადარია გლახი. ოჯახის სხვა წევრების სახე ათას რამეს გამოჰხატავდა, მაგრამ უფრო კი შიშის ზარსა და ამ უცნობი ბატონის მოკრძალებას, რომელსაც ამ პატარა ქალაქის წყალობით მოხუცუნდაც და ოჯახის სხვა წევრებზე-დაც რაღაც ძალა და უფლება მოეპოვა.

— მე გეკითხებით, გსურთ თუ არა, მეთქი ვალის გადახდა, ბ. ბიუტნერ? ამის გაგებას, მგონი, დიდი მტვრევა არ უნდა თავისა.

მოხუცმა კიდევ მოინდომა თამასუქის გასინჯვა. აცახცახებულის ხელებით კიდევ გადაატრიალ-გადმოატრიალა თამასუქი და გამოყუყუჩებული თვალები ასოებს დააშტერა, მაგრამ ასოები ერთმანეთში ირეოდნენ და, თითქოს დაძვრებიანო, მოხუცს ვერც ერთისთვის თვალი ვეღარ მოეკრა.

დელაკაჰმა შვილები კარში გარეკა: იმათ არ უნდა ენახათ მამის სისუსტე და სილაჩრე. მერე თითონ მიუახლოვდა ქმარსა.

— დამშვიდდი, კაცო, რა დაგემართა?—ამშვიდებდა დელაკაჰი,

— ღმერთო ჩემო!—ტირილის კილოთი შესძახა მოხუცმა —რა ვქნა? რა უნდათ ჩემგან, რას მემართლებიან?

— ვალის მიღება სურთ, მეტი არაფერი! გადიხადეთ თქვენი ფული და მე სამუდამოთ მოგშორდებით,—გაისმა შვეისის უგრძნობელ-უგულო პასუხი.

— მერე ფული? სად უნდა გიშოვნოთ ფული, სად? მე ერთი გროშიც არა მაქვს.

შვეისმა მხრები შეიშმუნა და ბერლინის ქუჩებზედ დასწავლილი სიმღერის სტვენით ოთახი მიათვალ-მოათვალიერა.

ამ დროს ცოლ-ქმარი რაღაც თათბირში იყვნენ. მოხუცს ცოტაოდენი ფული კიდევა ჰქონდა ყუთში. ამ რამდენიმე დღის წინათ გაყიდულ ქვავის ფულიდან მხოლოდ ესღა გადაერჩინა. იმ ფულიდან ამის სარგებელი და სხვა-და-სხვა გადასახადები

გაეტუმრებინა და ამიტომ თითქმის არაფერი დარჩენოდა. თამასუქის ვალს ეს ფული რას გაუძღვებოდა?

მოხუცს შუბლზედ ოფლის ხეითქი გასდიოდა. სკამზედ ჩამომჯდარიყო, თვალები ერთი წერტილისთვის დაეშტერებინა და აცახცახებულის ნიკაპით საცოდავ სურათს წარმოადგენდა. დედაკაცი კი ანუგეშებდა.

— კარგი, დამშვიდდი, რა დაგემართა? ბატონი კიდევ დავაცდის, გულს ნუ გაიტეხ.

მერე ახალგაზდა კაცს მიუბრუნდა. შიშით და კრძალვით მიუახლოვდა, ძლივს შეეხო იმის მკლავს და უთხრა:

— არა, კეთილო ბატონო? ხომ ცოტას კიდევ ადროვებ ჩემ კაცსა? უეჭველად გადავიხდით ვალსა, გროშსაც არ შეგიქამთ, გვერწმუნეთ.

ელმუნდ შმეისმა ცივად მიუგო—მაგისთანა ლაპარაკი ერთხელ და ორჯერ არ გამიგონია და ახალი ვადის დანიშვნაზედ ვერ დაგეთანხმებითო. ეს თამასუქი იმიტომ ვიყიდე, რომ საიმედო მეგონა. გარდასსოვიცმა დამარწმუნა, ბ. ბიუტნერს თავისუფლად შეგიძლიან ენდოო. მეც სრული დაიმედებული ვიყავი, რომ დღეს უსათუოდ მივიღებდი ჩემ ფულსა; ამის დაგვარად სხვა საქმეებიც მოვაწყე—აი რად გაწუხებთ და ძალას რად გატანთ, რომ დღესვე უეჭველად იქნას გადახდილი ვალი. თუ დღესვე არ მივიღე ფული, მაშინ ნება-უნებურად სასამართლოს მივმართავ და ძალით გადაახდვიანებთ ვალსაო.

— ნუ თუ სასამართლოს მიმართავთ?—შესძახა შეშინებულიმა დედაკაცმა.

— მე სრული უფლება მაქვს, ასე მოვიქცე, — მიუგო ახალგაზდა კაცმა.

— ღმერთო ჩემო! — შესძახა დედაკაცმა. მერე პირზედ ხელი მიიფარა, ჩუმთ ქვითინი მორთო და თან ამბობდა. — შე საწყალო, შენა, ეხლა რაღა გვეშველება?

ამაზედ პასუხათ მოხუცმა გმინვა მორთო.

და ორთავე რაღაც გაუგებარმა შიშის ზარმა აიტანა. უფლებებზედ და სასამართლოს შესახებ ცნობები მეტად ბუნდოვა-

ნი და დახლოებული ჰქონდათ ორთავეს. იმათის აზრით, სასამართლოში საქმის გარჩევას უსათუოდ სატუსალო და საპყრობილე მოსდევდა. სასამართლოსა და ვეკილის წინ როგორღაც უსახსროთა ჰგრძნობდნენ ხოლმე თავსა. იმათ ეგონათ, აი მოვიდა კიდევ ბოქაული და ჩვენი უკანასკნელი ძროხა წაიყვანაო. თუ მართლა მიჰმართა შვეისმა სასამართლოს, მაშინ სულ დავიღუპებით და ვეღარა გვიშველის-რაო, ჰფიქრობდნენ მოხუცები.

და ის გულადი ბიუტნერი, რომელმაც ორ ომში თავისი შეუღრეკლობა და გმირობა ცხადათ დაამტკიცა, სასამართლოს ხსენებაზედ ცაცხვის ფოთოლსავით ცახცახებდა. კაცს ეგონებოდა, ფხიზელი ჰქუის პატრონი და მუდამ გამჭირახი ბიუტნერი ეხლა სულ გადაირია და გონება დაჰკარგაო. შიშისგან დაქუტილ თვალებით ეს სამოცი წლის ადამიანი კატასავით შესცქეროდა ამ ახალგაზდა კაცსა და ეგონა ამაზეა დამოკიდებული მთელი ჩემი ბედი და უბედობაო.

ელმუნდ შვეისმა ჯიბიდან ოქროს დიდი საათი ამოიღო და გასაღებს თითი დააქირა, რისგანაც თავსახური თავისთავად აიხადა.

— მეტი ლოდინი აღარ შემიძლიან! — წარმოსთქვა შედიღურად შვეისმა: — ქუჩაზედ ერთი ქალი მიცდის. მშვიდობით, ბატონებო!

ამ სიტყვებით კარებისკენ გასწია. დედაკაცი უკან მიჰყვა და ცუხცუხით და თვალ ცრემლიანი ევედრებოდა არ წასულო და რამე შეღავათი მიეცა.

— თუ რამე გაქვთ სათქმელი, სთქვით, რაღას უცდით? დრო იგივე ფულია.

ცოლქმარმა კვლავ თათბირი დაიწყო. ბიუტნერი, თითქოს ჰქუიდან შეიშალაო, რაც უნდა ეთქვა ცოლს, ის საცოდავათ სულ იმას იმეორებდა: „არ ვიცი, არ ვიციო“.

— მე მინდა ერთი წინადადება მოგცეთ, — დაიწყო ახალგაზდა კაცმა: — რითიმე უნდა გავათავოთ ეს საქმე თუ არა, მომბეზრდა კიდევ, ღვთის წინაშე, თქვენთან ლაპარაკი. თქვენ

რაც ნაღდი ფული გაქვთ ამ თამათ სახლში, დღესვე უნდა ჩამაბაროთ და რაც დარჩება, იმის თამასუქი ცალკე უნდა მომცეთ, გესმით? ამ ახალ თამასუქის უკანასკნელ ვადათ ქრისტეშობისთვის უკანასკნელ რიცხვებს დაგინიშნავთ. რასაკვირველია, ამაში ცალკე ფულს გამოგართმევთ. სამი თვის თამასუქებზედ ათ პროცენტს ვიღებ, სამსაც საშუაჯაცოს. ეს პირობები კიდევ მსუბუქები არიან, თუ იმასაც მივიღებთ მხედველობაში, რომ თქვენგანით ფულის მიღება ადვილი არ არის. ყაბულსა ხართ თუ არა?

მოხუცმა ვერც ამ ლაპარაკიდან გაიგო რამე, ის მხოლოდ ერთსა ჰხედავდა და ჰგრძნობდა, რომ თუ დასთანხმდებოდა, სასამართლოდან თავს დაიხსნიდა. ბიუტნერი აჩქარებული ყუთთან მივიდა, აცახცახებულის ხელებით ამოიღო რაც ფული ჰქონდა და მაგიდაზედ გადასთვალა. სულ ას-ოცი მარკა მოგროვდა. ედმუნდ შმეასმა თითონაც გადასთვალა ახოხოლავებული ვერცხლის ფული, დანარჩენი წვრილი ფული გლეხისკენ გასწია და უთხრა:

— წვრილ ფულს მე არ ვატარებ.

მერე საათის ძეწკვზედ მიმაგრებული ოქროს ყარანდაში აიღო ხელში და რალაც ციფრების წერა დაიწყო.

— მაშასადამე ას-ოცი მარკა მექნება ნაღდათ მიღებული. დაგრჩებათ გადასახდელი ორას ოთხმოცი მარკა. არა, ბ. ბიუტნერ?

გლეხმა, ცოტა დაფიქრების შემდეგ, თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— სარგებლითა და სხვა-და-სხვა ხარჯით—გესმით? საშუაჯაცო ფულით და გარასსოვიცის და ჩემთვის პროცენტებით სულ სამას სამოცი მარკა შესდგება. აი, ეს გემართებათ ამ ას-ოცი მარკის გარდა. სამას სამოცი მარკა, თუ ღმერთი გწამთ, არ დაგაფრწყდეთ, სამას სამოცი! აი, ამ თანხის თამასუქი უნდა მომცეთ. ძველ თამასუქს აქვე, თქვენ წინ, დავფხრეწავ. ყველაფერი აშკარა და ნათელია, არა?—დაეკითხა შმეისი და ჯიბიდან თამასუქის ქალაღები ამოიღო.

— მაგრამ, — მალე დასძინა შმეისმა, — სამას სამოცი მარკა რა დიდი ფულია? აი რა აზრი მომივიდა: თქვენ მეურნე ხართ და, რასაკერეღია, ნიადაგის სასუქი დაგჭირდებათ, საქონლისთვის ჩენჩოსაც გამოგიგზავნით დაკლებულის ფასით. წელს თივა ნაკლებათ მოვიდა და, ვიცი, შუა ზამთარში შემოგაკლდებათ თივა. ცოტა მიწავაშლასაც დაგიტომობთ. აი ექვსასი მარკის თამასუქი მომეცით. — ორას ოცი მარკისას მიწის სასუქს და საქონლისთვის ჩენჩოს გამოგიგზავნით. სწორედ კაი დროს მოგესწრობათ, მე და ჩემმა ღმერთმა!

გლეხი ჯერ კიდევ არ მოსულიყო გონებაზედ და ახალგაზნა კაცის ლაპარაკიდან ერთი სიტყვაც არ ესმოდა.

— ნუ თუ არ გესმით, რასაც გეუბნებით, ბ. ბიუტნერ? ამაზედ ადვილი გასაგები რაღა იქნება? — და კვლავ თავიდან ჩამოუთვალა მოხუცს სუყველაფერი. — თანახმა ხართ თუ არა?

გლეხმა, ცოტა დაფიქრების შემდეგ, მიუგო, რომ სასუქს მუდამ ბუნებრივსა ვხმარობ და კაცის ჭკუითა და ხელით გაკეთებულ სასუქზედ პირველად მესმის ლაპარაკიო, არც ჩენჩო მინდა, რადგან, იმედი მაქვს, ზამთარი როგორმე ნაშოვარი ბალახით გავატაროო. ის ეხვეწებოდა, თუ ღმერთი გწამთ, დამიხსენით იმისთანა რამეებისაგან, რომლებიც არც ჩემ მამა-პაპას ჰყვარებია და არც მე მიყვარსო.

— კარგი! — მიუგო ედმუნდ შმეისმა, — როგორცა გსურთ, ისე იყოს, ბ. ბიუტნერ. — ამ სიტყვებით წამოდგა და სერთუკი შეიკრა. — მინდოდა, დახმარება აღმოემჩინა თქვენთვის, მაგრამ თუ დაფასებაც არ შეგძლებიათ...

და ისევ კარებისაკენ გასწია, მაგრამ დედაკაცი უკან გაჰყვა და იმდენს ემუდარა, რომ ისევ დაბრუნდა.

— კაცო! ჭკუა მოიკრიბე, რა დაგემართა? — ეჩიჩინებოდა ქმარს დედაკაცი. — ვერა ჰხედავ, ბატონს შენთვის სიკეთე უნდა... დასთანხმდი და გამოართვი, რასაც გაძლევს.

ბიუტნერს თავი ძირს ჩაექინდრა და ხმას აღარ იღებდა. დედაკაცმა დიდის ფაცი-ფუცით საწერ-კალამი მოიტანა.

— კალამი ხომ კარგია? — დაეკითხა დედაკაცი და უკბილო პირით დიდის აღერსით გაუღიმა ახალგაზნა კაცსა. უკაც-

რავად, ჩვენ იშვიათად თუ დავწერთ რამეს და ამიტომ არც კალამი გვივარგა.

შემისმა თამასუქის ქალაღდი სულ შეავსო და, მოუწერა თუ არა ბიუტნერმა ხელი, ძველი იქვე დახია და ნაგლეჯები მოხუცს მიაწოდა. ეს იმას ნიშნავდა, რომ ძველი თამასუქი გაუქმდა და ახლა ახალი შევიდა ძალაშიო.

ამის შემდეგ შემისი დიდიხანი აღარ დარჩენილა. ადგა წასასვლელად, მაგრამ კარებში გაჩერდა და დაუძახა.

— დანაპირებს ძალიან მალე მიიღებთ, ბ. ბიუტნერ! და რაღა ლაპარაკი უნდა, რომ პირველი ხარისხისა იქნება ყველაფერი. მშვიდობით!

ამასობაში სოფლის ქუჩაზედ შემისს მეგობარი ქალი მოუთმენლად ელოდა. ამ ხნის განმავლობაში ყველაფერი დაეთვალიერებინა, რაც კი ღირს-შესანიშნავი იყო გაღბენაუში: ეკლესია, მღვდლის სახლი, სკოლა, ღარიბთა თავშესაფარი და ცეცხლის მქრობელი რაზმის საწყობი. სხვა აღარაფერი იყო დასათვალიერებელი. სოფლის ტბაში მუდამ მოცურავე ბატებისაგან წყალი მოსვრილი იყო. სახლები სოფელში დაბლები იყვნენ და ჩალის სახურავები ჰქონდათ. მტვრიან ქუჩებზე მოთამაშე მოთხვრილ-მოსვრილი ბავშვები, ქალაქიღამ ჩამობრძანებულ ქალის აზრით, საზიზღრები იყვნენ.

მინდვრიღან რამდენიმე ქალი დაბრუნდა სოფელში, რომელთაც მხრებზე თოხები გაეწყოთ და ზედ რაღაც კალათები ეკიღათ. ქალებს ახალგაზდა ვაჟები მისდევდნენ. სოფელში მომავალმა ახალგაზღობამ შორიღანვე მოჰკრა თუ არა ამ საოცარ ტანსაცმელში გამოწყობილ ქალს თვალღ, გოგოებმა სიციღ-კისკისი დაიწყეს და ვაჟებმა მუჯღუგუნები წასცხეს ქალებსა.

ქალაქის ქალი მეტად განრისხდა სოფლის გოგო-ბიჭების უზრდელობით და პირ-ბადე ჩამოიღარა.

მაგრამ აგერ გოგო-ბიჭები მიუახლოვდნენ კიღეც ქალსა, ვაჟებმა თვალღები ჩააშტერეს სახეში და ქაღებმა შეკავებული სიციღლით და ფხუკუნით ჩაუღრეს.

— ერთი შეხედვით!—დაიყვირა ვილამაც.—სახეზედ კო-
 ლოების შიშით ბაღე ჩამოუფარებია!..

ამ შენიშვნას საერთო ხარხარი მოჰყვა.

ედმუნდ შმეისი რომ მოვიდა, თავისი მეგობარი მეტად
 გაჯავრებული და „სოფლის უზრდელობით“ მოთმინებიდან
 გამოსული დახვდა.

ივ. ზაფხუმორდგინოვა.

(შემდეგი იქნება)

ბრძოლის პელოზე

მთხრობა

ექტავ მინბოლა

(ფრანგულით)

(დასასრული *)

რაც წამოვედით, ჩემმა ტანმა მოსვენება რა არც არ იცოდა, სულ მუდამ მოუცლელი ვიყავ, ერთ ბეწო ხანს მარტო არ დავრჩენილვარ, დრო არა მქონდა მეფიქრნა. მაინც ვიგრძენ, რომ საზარელმა და უღმობელმა სურათებმა, განუწყეტლივ თვალწინ რომ მედგა, გამიღვიძეს ცნება ადამიანის ცხოვრებისა. დაჩლოუნებულ ყრმობისა და გარინდებულ ყმაწვილობის ჟამს ამ ოცნებას ეძინა ჩემში. როგორღაც ბუნდად გამეღვიძა ეს ცნება, თითქო დიდს ხანს და მწარედ მაჯლაჯუნა მაწვა და როგორც იყო განვთავისუფლდიო. სინამდვილემ ცხოვრებისამ უფრო თავზარი დამცა, ვიდრე სიზმარმა. თვალი გადავაღლე ჩვენს მცირე ჯგუფს მაწანწალათა, იქიდან გადავედი მთელს საზოგადოებაზე, გავითვალისწინე ჩვენი ინსტიქტი, ჩვენი წადილი, სწრაფად გამიეღვა თვალწინ პარიზში ნახულმა სურათებმა ცხოვრებისამ, გამხეცებულმა ბრბომ, მათმა ჯუჯგურმა და მივხვდი, რომ კანონი ქვეყნიერებისა—ბრძოლაა მეთქი; კანონი უღმობელი, კანონი კაცის მკვლელი. ეს კანონი სხვა

*) იხ. „მოამბე“ № XI,

და სხვა ხალხთ ერთიმეორეზე ამხედრებს, მაგრამ ამას როდი სჯერდება: ერთმანერთს აკლავს ერთისა და იმავე მოდგმის, ერთისა და იმავე ოჯახის, ერთის დედის მუცლიდან გამოსულ შვილებს.—ყოველ ამალღებულ თვისებას მოკლებულად მიჩვენა სიტყვები: პატიოსნება, სამართლიანობა, მოწყალება, სამშობლო. ამ სიტყვებით სავსეა კლასიკური წიგნები, ეს სიტყვები ნიადაგ გვესმის ჩვენის ყრმებიდან მოკიდებული, ამ სიტყვებით გვარწევენ, გვხიბლავენ, რომ უფრო ადვილად მოვატყუოთ გულკეთილნი და სუსტნი, უფრო ადვილად დავიმონოთ, უფრო ადვილად წავახრჩოთ. რაღაა ის სამშობლო, რომლის სახელით ამდენ სისულელეს და ავკაცობას სჩადიან; რომელმაც ჩვენ მშობელს ბუნებას მოგვეწყვიტა და მძულვარებით აღტყინებული, მშიერი, ტიტველი დედინაცვალ მიწაზე დაგვყარა?.. რაღაა ის სამშობლო, რომელიც ჩვენ გენერლად განხორციელდა, უტვინო და ხალხის დამაწიოკებელ გენერლად, რომელიც არბევდა მოხუცებს, უღმერთოდ სჩებდა ტყეს; განხორციელდა ქირურგად, რომელიც ავადმყოფებს ჰანღურსა სცემდა და შვილებზე მგლოვიარედ მყოფ მოხუც დედებს ლანძღავდა და ათრევდა?!. რაღაა ის სამშობლო, რომლის ყოველ ნაბიჯზე საფლავი ჩნდება; საკმარისია ამ სამშობლომ შეხედოს დამშვიდებულ წყალს მდინარისას, რომ წყალი მყისვე სისხლად იქცეს; ეს სამშობლო სულ მიდის წინ, შეუწყვეტლივ, უფრო ღრმა საფლავებსა სთხრის და შიგ იხრწნებიან კაცობრიობის საუკეთესო ძენი. რაღაა ასეთი სამშობლო? გაეშეშდი, როცა პირველად დაეუკვირდი და ვსთქვი, სახელოვანნი და ქებულნი ისინი არიან, ვინც უფრო მეტი გაძარცვეს, ვინც უფრო მეტი ხალხი მოჰკლეს, ვინც უფრო მეტი სახლები გადასწვეს. თუ ვინმე გაქირვებულმა ღამით საღმე ყრუ ქუჩის მოსახვევში კაცი მოჰკლა, სიკვდილითა სჯიან და თავმოკვეთილს ტანს მისას სამარცხვინო სამარეში აგდებენ, მძოროსავით. მაგრამ დამპყრობი კი, რომელმაც გადასწვა ქალაქნი, ამოსწყვიტა ხალხნი სულელ და ლაჩარ საზოგადოების კერპად ხდება; მის პატივსაცემლად აღმართავენ ხოლმე დიდების თაღებს, უმაღლეს სვეტებს ბრინ-

ჯაოსას და ტაძრებში კი ხალხი ღვთის მოშიშ სახით მის მარმარილოს საფლავის წინ იჩოქებს, თვით ამ საფლავს წმინდანნი და ანგელოსნი იფარავენ, რომელთაც თვალი კმაყოფილისა და აღტაცებულის უფალისა ზევიდან დასცქერის!.. სინიდისმა დამტანჯა, დამტანჯა საშინლად, რომ ამდენი მიცხოვრია; ცხოვრებაში ამდენი ამოცანა შემხვედრია და ყველასათვის ისე ჩამივლია, რომ არც-კი ვცდილვარ ახსნას, თითქო უსინათლო და ყრუ ვყოფილიყავ! თავის დღეში ერთი წიგნიც არ წამიკითხავს, თავის დღეში არ მიკითხავს ჩემის თავისათვის, რა დანიშნულება აქვსთ სულიერ არსებათ, რისთვის არის გაჩენილი ესა თუ ის საგანი-მეთქი; არაფერი, სრულიად არაფერი ვიცოდი. და აჰა, ერთბაშად, დამებადა სურვილი ყველაფერი გავიგო, რიდე ავხადო ცხოვრების ამა თუ იმ გამოცანას, საიდუმლოებას; მინდოდა გამომეცნო თუ რა აზრი ჰქონდათ სხვა-და-სხვა სარწმუნოებათ—მათს აღმსარებელს ხალხს რომ აპირუტყვებენ, სხვა და სხვა მთავრობათა, ქვეშევრდომთ რომ სტანჯავენ, საზოგადოებათა, რომელნიც ხოცავენ და ჟლეტენ ადამიანთ; მეჩქარებოდა ამ ომს მალე მოვრჩენილიყავ, რომ თავი სავსებით შემეწირნა ამაღლებულ საქმეთათვის, მოძმეთა ხსნისათვის. ჩემი აზრი შორს, შორს მიმაფრენდა ოცნებათა სამეფოში, სადა არს სიყვარული უზადო, ძმობა დაუსრულებელი. მთელი კაცობრიობა თვალწინ დამიდგა: ყველანი წელში ოთხად იყვნენ მოხრილნი, ზურგზე აკიდებული სიმძიმე საცაა გასჟყლეტს ყველასაო, თვალთავან ცრემლი სდიოდათ, ახველებდნენ და სისხლს იღებდნენ პირიდან; ვეკითხებოდი ჩემს თავს რადა, რისთვის, ნუ თუ ეს არის უმალღესი კანონი ბუნებისა-მეთქი, გულ ამომჯდარი სლუკ-სლუკს გულშივე ვიკლავდი. შევნიშნე, რომ სხვა მაშინ შეებრალება ადამიანს, როცა თვითონაც უბედური და შესაბრალისია. იქნება სხვები იმიტომ შემებრალო, რომ მე თვითონ შესაბრალისი ვიყავ. ამ ცივს ღამეში, მტრის მახლობლად, რომელიც, შესაძლებელი იყო, უთენია გამოჩენილიყო, საშინლად მიყვარდა კაცობრიობა, მაგრამ იქნება იმიტომ მიყვარდა, რომ თვითონ ჩემი თავი მიყვარდა,

მინდოდა თვითონ ჩემის თავისათვის ამერიდებინა ტანჯვა, მწუხარება? დიახ, ვნანობდი ცუდად განვლილს წარსულს, მომავლისათვის ათას გვარ გეგმას ვარდგენდი, ასე ვიზამ, ისე ვიზამ-მეთქი, ასე გულმოდგინედ ვიმუშავებ, ათას გვარ კვლევა-ძიებას შეევსწირავ ჩემს თავსა მეთქი,—მაგრამ ყოველივე ეს აზრი, მე მგონია, იმიტომ დამეებადა, რომ თავიდან ამეცილებინა ამ წუთში მოსალოდნელი ხიფათი, უბედურება, რომ გონებიდან წამეშალა საზარელი სურათები სიკვდილისა, შემუსრვისა, შეუწყვეტილვ სიბნელეში რომ მელანდებოდა საზარლად, გულის გასახეთქად?

ღამე პირქუშად, ბნელად გრძელდებოდა. ზევინან ცა გულმოსულად დასცქეროდა დედამიწას, ერთი ღიმილიც კი არ ემეტებოდა. ხოლო ძირს გაშლილს მინდვრებს ისეთი სახე გადაჰკეროდა, თითქო დაუსრულებელი ზღვაა ჩრდილისაო. საცა დაეჯექ, არ გავნძრეულვარ, სიცივემ სხეული გამიშეშა, კრიჭა შემიკრა. რის წვალებით ავდექი და ტყეს შემოვუარე. ჩემის საკუთარის ნაბიჯების ხმამ შემაშინა; მეგონა, უკან ვინმე მომდევს მეთქი. ფრთხილად მივდიოდი, ფეხ-აკრეფით, თითქო დაძინებულ მიწის გამოღვიძებისა მეშინოდაო, თანაც ყურს ვუგდებდი, ხომ არავინ მოდის-მეთქი; იმედს არა ვკარგავდი, უეჭველად მოვლენ და გამომცვლიან მეთქი. არავითარი ფაჩუნი, არავითარი სულთქმა, არავითარი სინათლე, არავითარი სახე აღამიანისა არ გამოჩენილა ამ უთვალო და უხმო ღამეში. მხოლოდ ორჯერ მკაფიოდ გავიგონე ფეხის ხმა და გულმა ძალუშად დამიწყო ცემა... მაგრამ ხმა მოშორდა, ცოტ-ცოტათი იკლო, მისწყდა და სიჩუმე უფრო მძიმე, უფრო საშიშო, უფრო სასოწარმკვეთი შეიქმნა... ხის ტოტი ლოყაზე გამეხახუნა; უკან დავიხიე თავზარდაცემულმა. ცოტა მოშორებით ამობურცული მიწა კაცი მეგონა, მოკუზულა და ჩემსკენ მოხონავს-მეთქი; თოფი გავტენე... დავინახე გუთანნი, ორი ხელი ზევით ჰქონდა აშვერილი, თითქო მდევის რქებიო, სულთქმა დამაკლდა და ცოტას ვაწყდა არ წავიქეცი... მეშინოდა ჩრდილისა, სიჩუმისა, სულ უბრალო საგნისა, რომელსაც ჩემი დაავადებული

წარმოდგენა საზარელის სახით მაჩვენებდა ხოლმე... ძალზე ცივოდა და მე კი მსხვილი ოფლი ჩამომრეცხდა ტანზე. ვსთქვი, მოდი ჩემს სადარაჯოს თავს დავანებებ, ბანაკში წავალ-მეთქი. ჩემს თავს ვაჯერებდი ლაჩრულის საბუთებით, ალბად ამხანაგებს დავავიწყდით და რომ მიპოვნიან, ძალიან გაეხარდებამეთქი... რა თქმა უნდა, — ვაჯერებდი ჩემს თავს, — რაკი არავინ გამომცვალა, რაკი ოფიცერს არ ჩაუვლია ჩემს სანახავად, ეტყობა, წავიდნენ და მე კი აქ დავავიწყდით!.. მაგრამ, ვაი თუ ვსცდები, მაშინ რიდათი ვიმართლო თავი, როგორ დამხვდებიან?.. მოდი, იმ ფერმაში წავალ, სადაც ამ დილას ჩემი რაზმი გაჩერდა, და ამბავს ვკითხავ-მეთქი... კარგა ხანს ვფიქრობდი... მაგრამ შიშისაგან აღელვებულს მხარი მეცვალა, დაუკარგე უნარი ადგილ-მდებარეობის გამოცნობისა და ამ თვალუწვდენელს და შავ-ბნელს ველზე უეჭველად დავიკარგებამეთქი... მაშინ ერთმა საზიზღარმა, ლაჩრულმა აზრმა გამიელვა თავში... მოდო, თოფს მკლავზე მოვიხვედრებ, თავს დავიჭრი, გავიქცევი ბანაკში და ამხანაგებს ვუამბობ, პრუსიელნი თავს დამესხნენ და დამჭრეს-მეთქი... ჩემს თავს საშინელი ძალა დავატანე გონი მომეკრიფა, ქკუაზე არ შევცდემ-მეთქი, მოვიკრიფე აგრეთვე უკანასკნელი ღონე ზნეობრივი, რომ თავიდან მომეწყვიტნა ეს სამარცხვინო და ლაჩრული აზრი, ეს საზარელი სიმთვრალე შიშისა; თავს ძალას ვატანდი მომგონებოდა წარსული სასიხარულო ამბები, თვალ წინ წარმომედგინა ტკბილნი, მოღიმარე სახენი ძვირფას არსებათა, მათი სანეტარო სუნთქვა, სამოთხისებური აღერსი... ეს სახენი წარმომიდგა სიზმრის მსგავსად, მაგრამ სრულებით გამოცვლილნი, საშიშარნი და შიშმა გზა-კვალი ამირია... დავინახე ტურფურის ტყის კუთხენი, სადაც მე ასე მიყვარდა მთელის დღეების გატარება, შიგ ტკბილად ოცნება, ბურნოზე გაშლართულს; მაგრამ მაშინდელ აღერსიან ტყეს კი არა ჰგავდა ახლა: ერთმანერთში აირია, დომხალივით, გაღიხლართა და მისი მალალი ზეები თავზე მეცემოდა; შემდეგ ჰაერში ზარბაზნების ყუმბარები გაჩნდა, ერთი მეორის პირდაპირ მოხუხუნებდა,

ერთი-მეორეს ეხლებოდა; ერთმა მათგანმა ფრთები შეისხა, ალის ფერი, ჩემს თავს ზემოდ კამარა შეჰკრა, მერე გარს შემომოქნია... გულიდან ყვირილი ამომხდა... ღმერთო ჩემო! ხომ არა ვგიჟდები-მეთქი? გავიშინჯე ყელი, გული, თეძოები, ფეხები... ალბად, მკვდრის ფერი გადამკრავდა ამ დროს, ვგრძნობდი, რომ გულიდან ტვინისაკენ რაღაც სიცივე წავიდა ფოლადის ბურღივით... „ნუ გეშინიან, ნუ გეშინიან!“ ვეუბნებოდი ჩემს თავს ხმა მალლა, რომ თავი დამეჯერებინა, არა მძინავს და ვარსებობ-მეთქი...

„ყოჩაღად იყავ, ყოჩაღად!“ ორი ყლუპი ვქენი და მათა-რაში რაც არაყი ჩამრჩენოდა, სულ გადავყლაპე. სიარული ვიწყე საშინელის სიჩქარით, მიწის გორბებს ფეხით ვფშვნიდი გამძვინვარებული, თანაც სიმღერა შემოავსძახე, ჯარის კაცთა სიმღერა, გრძელის გზის შესამოკლებლად რომ ამბობენ ხოლმე. ცოტათი დამშვიდებული ჩემს მუხასთან მივედი და წაღები ზედი-ზედ მის ტანს შემოვკარი. ეს ხმაურობა და ეს მოძრაობა მქიროდა... მომაგონდა მამა-ჩემი, ჩემს სახლში მყოფი მარტოდ-მარტო... სამი კვირა მეტი იყო მისგან წერილი არ მიმეღო... ღმერთო, რა დაღონებული და საბრალო რამ იყო მისი უკანასკნელი წერილი!.. მართალია, არ წუწუნებდა, არ ჩივოდა, მაგრამ, ეტყობოდა, ყოველი იმედი დაჰკარგვოდა, საშინლად ემძიმებოდა მარტოდ ყოფნა ამ დიდსა და დაცარიელებულს სახლში; ეტყობოდა, რომ ეშინოდა ჩემი, ზურგზე ჩანთა მოკიდებული, ვინ იცის, სად დაეხეტებოა, ვინ იცის, სად ამოხდება სულიო!.. საწყალი მამა!.. დედა-ჩემთან ბედნიერი სულაც არა ყოფილა... დედა-ჩემი ერთი ავადმყოფი, ნიდავ აღელვებული ადამიანი იყო, მამა ჩემი არ უყვარდა, ახლოს არ იკარებდა... ცოლი ასე ექცეოდა, მაგრამ რაც უნდა ცუდი სიტყვები ეთქვა, რაც უნდა მკვახედ მოქცეოდა, მამა-ჩემს ერთი ბეწო საყვედურიც არ წამოსცდებოდა პირიდან!.. ერთგულ ძაღლსავით ამოიხრებოდა და გარედ გავიდოდა.—ახ, რა რიგ ვნანობდი, რატომ უფრო მეტად არ მიყვარდა-მეთქი!.. იქნება ისე არა მზრდიდა, როგორც უნდა გავეზარდე?.. მა-

გრამ საყვედურის ღირსი მაინც არ არის: იმას შვრებოდა, რაც შეეძლო!.. თვითონაც გამოუცდელი იყო, ცხოვრებისა ბევრი არაფერი გაეგებოდა, არ იცოდა, სიამებს როგორც გამკლავებოდა, გულკეთილი იყო, მოკრძალებული. და რაც უფრო თვალწინ მიდგებოდა მამა-ჩემი, რაც უფრო დაწვრილებით ჩნდებოდა მისი სახე, დედა-ჩემი ჰქრებოდა, ჰქრებოდა ისე, რომ მისის ძვირფასის სახის ნაქვების ვერაფერი დავინახე. იმ წუთას რაც დედისადმი სიყვარულსა ვგრძნობდი, მთლად მამაზე გადავიტანე. გული ამომიჯდა, როცა მომაგონდა მამი-ჩემის სიტყვები, დედაჩემის სიკვდილის დღეს ნათქვამი. მუხლებზე დამისვა და ნელა მითხრა: იქნება, ასე სჯობდეს კიდევცაო“. და დღეს მივხვდი, თუ რამდენი მწუხარება და განვლილი ტანჯვა იხატებოდა ამ სიტყვებში. ეს სიტყვები დედი-ჩემისთვისა სთქვა საწყალობა მამა-ჩემმა, იმიტომა სთქვა, რომ დედა-ჩემი ებრალებოდა; სთქვა ჩემთვისაც, რომელიც დედას ძალიანა ვგავდი; თავის თავი საწყალს კაცს არც კი ახსოვდა, მე ტანჯვისა და მოთმენისათვის ვარ გაჩენილიო... სამის წლის განმავლობაში ძალზე მოტყდა, დაბერდა; მისი მალალი ტანი მოიხარა, გაღვივებული სახე გაყვითლდა, დაჰქანა, თმა თითქმის სულ გაუთეთრდა. რაც დედა მოკვდა, ჩვენს პარკში შემოსულ ფრინველებზე აღარ ნადირობდა, აღარც კატებს ერჩოდა და ისინიც თავისუფლად და უშიშრად სვლენდნენ აუზში წყალსა. თავისს საქმეს ყველაფერს თავი დაანება... ყველაფერზე გული აიყარა...

მამა-ჩემი წერილებს რატომ არა მწერდა? იქნება ჩემი წერილები არც-კი მისდიოდა? ჩემს თავს ვაყვედრიდი, მეტად ცივს წერილებსა ვწერდი-მეთქი. ჩემს თავს აღვუთქვი, ხვალ, როგორც-კი თავისუფალ დროს ვიხელოებ, გრძელ წერილს მივწერ და შიგ გადავუშლი მთლად ჩემს გულს, ჩემს ტკბილს გრძნობებს-მეთქი...

ცას ოდნავ ნათელი ეფინებოდა შორს, ცისკიდურთან. ღამის სიბნელო ჯერ არ იფანტებოდა, მინდვრებს პირქუში სა-

ხე ედოთ, მაგრამ კაცი გრძნობდა, საცაა ცისკარი გამოჩნდებოდა. სიცივე უარესად იკბინებოდა, სიარულის დროს მიწას ქახუნი გაჭქონდა, ხის ტოტებზე წვიმის წვეთები იყინებოდა. და ცოტ-ცოტათი ცა ოქროს ფერად განათდა, სინათლეს თან და-თან ემატებოდა. ნელ-ნელა საგნები სიბნელიდან გამოდიოდა; გადაწოლილი სიბნელე მინდორ-ველთა მუქ იის ფერად იცვლებოდა... უცბად ხმა მესმა, პირველში სუსტი იყო, თითქო შორს, სულ შორს დაფდაფს უკრავენო... გულის ფანტკალით ვუგდებდი ყურს... ერთს წამს ხმა მისწყდა და მამლებმა იყივლეს... ათს წუთს უკან ხმა ისევ მოისმა, უფრო ძლიერად, უფრო მკაფიოდ და თან-და-თან მიახლოვდებოდა... ცხენის ფეხების თქარა-თქურის ხმა იყო, რომ მოისმოდა.. ინსტიქტიურად ზურგზე ჩანთა მოვიკარ და თოფი გავშინჯე, ხომ გატენილია-მეთქი... ძალზე ავღელდი; საფეთქელთან ძარღვები მეგებრებოდა... ისევ მოისმა თქარა-თქური... ძლივას მოვასწარ მუხის უკან მოგკუზულვიყავ, რომ ჩემგან ოციოდ ნაბიჯის სიახლოვეს გზაზე უშველგებელი ჩრდილი გამოჩნდა, ქანდაკების მსგავსი. საშინელი იყო ეს ჩრდილი; აღმოსავლეთის სინათლეზე რომ ინძრეოდა, უზარმაზარი! მხედარი მეტისმეტად განდიდებულად მეჩვენა!.. თავზე პრუსიული ბრტყელი ქუდი ეხურა, შავი გრძელი წამოსასხამი განიერ გულმკერდს უფარავდა. ვერ ვარჩევდი ოფიცერი იყო, თუ უბრალო სალდათი, რადგან შავი ფორმის ტანისამოსი ნიშნებს უფარავდა... მკაფიოდ გამოჩნდა მისის სახის ნაქვთებიც. ღია თვალები ჰქონდა, ქერა წვერი, ახალგაზდურ სიმრთელით სავსე იყო; სახე ღონესა და გულკეთილობას უმტკიცებდა, იმავ სახეზედ ეხატებოდა კეთილშობილება, მხნეობა და თან ნალველი. ცალი ხელი ბარძაყზე დაედო ბრტყლად და მის წინ მდებარე მინდორს აკვირდებოდა. ჟამითი-ჟამად ცხენი ფოლოვებით მიწას ფხეკდა და ათრთოლებულ ნესტოებიდან ბოლქვა-ბოლქვად ორთქლს უშვებდა.. უეჭველი იყო, ეს პრუსიელი მზვერავად იყო გამოგზავნილი, უნდა გაეგო, სად როგორ ვიყავით დაბანაკებული! იმის უკან, აღბად, ჯარი იდგა და ეს ანიშნებდა თუ არა, თავს დაესხმოდა

ჩვენებს... კარგად ჩასაფრებული, გატრუნული, სასროლად გამზადებულ ვშინჯავდი ამ კაცს. მართლა რომ ლამაზი იყო; ჩასხმულ ტანში სიცოცხლე სდუნდა და გადმოდიოდა. გული ამიჩვილა მისმა ყურებამ! მინდორ-ველს ვასკვეროდა ერთავად, და ის მომეჩვენა, რომ აქაურობას უფრო პოეტის თვალით ათვალიერებს, ვიდრე სალდათისათი-მეთქი. თვალეში აღელვებას ვამჩნევდი. იქნება სრულებით დაავიწყდა აქ რისთვის მოვიდა და აღიტაცა ქალწულის მსგავს და დიდებით მორქმულ დღის ყურებამ-მეთქი. ცა სულ აღისფრად შეიღება; დიდებულად ენთებოდა; გაღვიძებულნი ვეღნი თვალეებს იფშვინტდნენ, პირიდან იძრობდნენ რიდეს ვარდისფერ და ლურჯ ორთქლისას, რომელიც კრილობის შესახვევ ჩითსავით გრძლად დაცოცავდა, თითქო უხილავი ხელი ანძრევსო. პატარა ხეებმა, ღარიბულმა ქოხმა თავი ამოჰყვეს ამ ვარდისა და იისფერ ზღვიდან. . დიახ, ეს პრუსიელი დასახვერადად, საომრად, მტრის ამბის შესატყობად წამოსული, შესდგა, მოხიბლული, ტყვედ მქნილი ახლად დაბადებულის დღის წინაშე და მისი სული რამდენისამე წუთით სიყვარულმა დაიმონავა.

— იქნება პოეტია—ვამბობდი ჩემს გულში,—იქნება არტისტია; გულკეთილია, ამიტომ რომ ბუნების სიმშვენიერემ ააჩვილა.

და მის სახეზე წავიკითხე ყოველნი გრძობანი კეთილის კაცისა, ყოველი თრთოლვა, ყოველი ნაზი და კეთილშობილური მოძრაობა მისის აჩვილებულის და აღტაცებულის გულისა... არ მაშინებდა მისი ყურება. პირიქით, რაღაცა ძალა მისკენ მეწეოდა და იძულებული ვიყავ ჩემს ხეს მოვბლაუქებოდი, რომ ამ კაცის მისაგებებლად არ წავსულიყავ. მინდოდა დავლაპარაკებოდი, მეთქვა—კარგია თაყვანისცემა ცის მშვენიებისა და მეც მიყვარს ეს მშვენიება-მეთქი... მაგრამ ამ დროს მისი სახე მოიღუშა, თვალეზე დარდის რიდე გადაეფარა... ცისკიდური, რომელსაც ეს თვალეები უყურებდა, შორს იყო, შორს, იმის იქით კიდევ სხვა ცისკიდური იყო, მეორეს იქით—მესამე

იყო!... ამ თვალების პატრონი გულში ამბობდა: როდის იქნება, რომ აღარ ვატარო ჩემი ცხენი სახლების ნანგრევთა შორის, მიცვალებულთა შორის; როდის იქნება, რომ არ მოვკლა სხვები, რომ ყოველთვის საწყევარი არ ვიქნე?... მერე, უეჭველია, მისის ოცნების საგანი იყო დატოვებული სახლი, რომელსაც ავსებდა მისი ბავშვების მხიარული სიცილ-ხარხარი, ცოლი, რომელიც ღმერთს მის მშვიდობით დაბრუნებასა სთხოვდა... კიდევ მელირსება-ლა მათი ნახვა?... დარწმუნებული ვარ, რომ სწორედ ამ წუთას იგონებდა ყოველს წვლილს, ყოველს უბრალო, გარნა მომხიბლველ ამბებს თავის ცხოვრებისას იქ, სახლში... აღბად, მოიგონა ერთს საღამოს რომ ვარდი მოსწყვიტა და თავისს ცოლს თმაში გაუკეთა, მოიგონა კაბა, რომელიც ცოლს ეცვა მისს წამოსვლის დროს, მოაგონდა ლურჯის ლენტის კვანძი, პატარა ქალის ქულზე გაკეთებული, მისი ხის ცხენი, მოიგონა ხე, დელის ერთი კუთხე, ქალღმერთის გასაჭრელი... მოაგონდა ეს საამოდ მოსაგონარნი არსებანი, ნივთნი, ამბავნი, და გადახვეწილის კაცის მსგავსად დაღონებულ თვალის ერთის შეხედვით წინ გადაიშალა ყოველივე, რითაც აქამდე ის ბედნიერი იყო... მზე ამოვიდა გააგანიერა ველნი, შორეული ცისკიდური უფრო შორს დასწია... შემეცოდა ეს კაცი და შემიყვარდა; გეფიცებით, შემიყვარდა!.. როგორ მოხდა, მე თვითონ არ ვიცი... თოფი გავარდა, და იმავე წუთას კვამლის შორის დავინახე ზევით აშვერილი წალა, დაკმუჭვნილი კალთა მოსასხამისა, ფაფარ აშვერილი ცხენი, გზაზე სირბილით მიმავალი... მეტი არაფერი... მერე ხმალმა ჩხარუნი მოიღო, ძირს მძიმედ დაეცა ტანი კაცისა, ცხენი გაქენდა... მერე არაფერი... თოფი ცხელი იყო და კვამლი ისევ ასდიოდა... ხელიდან გამივარდა... სიზმარში ხომ არა ვარ-მეთქი? ჩემს თავსა ვკითხე. არა?... გზაზე ამართულ დიდ ჩრდილისაგან ცოტა რამ დარჩა: ტანი კაცისა, შავად გაშლართული, პირქვე, გულხელ-დაკრეფილი... მომაგონდა მამა-ჩემმა კატა რომ მოჰკლა სწორედ იმ, დროს, როცა საცოდავი პირუტყვი აღტაცებულის თვალებით პეპელას ფრენას უყურებდა... მე კი, სუ-

ლელურად, შეუგნებლად, კაცი მოვკალი, კაცი, რომელიც მიყვარდა, კაცი რომელსაც გული ჩემი თანაუგრძობდა, კაცი, რომელიც ამომავალ მზის მშვენებას შეპხარდა და აგონდებოდა უნაზესი ამბავი თვისის ცხოვრებისა!.. ვინ იცის, იქნება სწორედ იმ წუთსაც მოვკალი ეს კაცი, როცა თავის გულში ამბობდა: „როდის-ღა მეღირსება ჩემს სახლში დაბრუნება?“.. როგორ? რისთვის?.. მით უფრო, რომ მიყვარდა, მით უფრო, რომ სხვა სალდათებს რომ რამე ეთქვათ მისთვის, მე მოვექომაგებოდი, სიკვდილისაგან ვიხსნიდი, და სწორედ ეს კაცი, სწორედ ეს კაცი მოვკალი! ორ გადატომით მიცვალებულის გვერდით გავჩნდი... დაეუძახე; არ ინძრეოდა... ტყვია კისერში მოხვედროდა, ყურს ქვემოთ, და სისხლი ლუკ-ლუკით მოდიოდა გაწყვეტილ ძარღვიდან, გუბდებოდა და უკვე წვერსა სვრიდა. აკანკალებულის ხელებით ნება-ნება ავსწიე, თავი დაკანტურდა და უძრავად და მიძიმედ დაეკიდა... მკერდი გავუშინჯე; გული არა სცემდა... უფრო მეტად ავსწიე და მისი თავი მუხლებზე დავიდე; უცბად დავინახე მისი თვალები. მისი ღია თვალები, ნაღვლიანად მიყურებდნენ, შიგ არც ზიზღი იხატებოდა ჩემდამი, არც საყვედური. ცოცხალის კაცის თვალები გვეგონებოდათ ეს ორი თვალი!.. მეგონა, გული წამივა-მეთქი, მაგრამ თავს საშინლად ძალა დავატანე, მოვიკრიფე უკანასკნელი ღონე, ხელები მოვკიდე ცხედარს, ჩემს წინ დავიყენე, ჩემი სახე მისს გასისხლიანებულს სახეს დავაწებე თავდავიწყებით, და ვაკოცე!...

ამ წამის შემდეგ თვალწინ მიდგება კამლი, თოვლით და ფარულნი ველნი და სახლთა ნანგრევნი, ცეცხლმოკიდებულნი; დამით სიარული, უგზო-უკვლოდ, უგონოდ; ჯაჯგური ოღრო-ჩოღროიან გზებზე, სადაც სურსათის ფურგონები იყო გახილული და სადაც დრაგუნები, ხმალამოლებულნი, ცხენებით გვთელავდნენ, ოღონდ გასაველეი გზა ეპოვათ როგორმე; თვალწინ მიდგება ჯრმები ახალგაზდა ყმაწვილების ცხედრებით სავსე, თვალწინ მიდგება უთენია გაყინულ მიწას რომ ვაბარებდით და ჩვენს თავს რომ ვეუბნებოდით, ხვალ ჩვენი რიგი

იქნებაო; თვალწინ მიდგება ზარბაზნების ახლო გაგორებული
 ცხენები, სალამოს დავესეოდით, ასო-ასო ავსკრიდით, ბანაკ-
 ში მიგვექონდა და მგლებივით ვიღრინებოდით, როცა ვსკამ-
 დით!... ვხედავ აგრეთვე ჩვენს სამხედრო ხირურგს, რომელიც
 სახელოებ გადაწეული, პირში ჩიბუხ-გაჩრილი, პატარა სალ-
 დათს დაკრილს ფეხს უხვევდა და ამ დროს კი ზარბაზნის ყუმბა-
 რები ელავდნენ შეუწყვეტლივ!...

თ. ს.

ე ტ ი უ ღ ე ბ ი

ქართულის ლიტერატურიდან

IV

(დასასრული *)

კაცთა შორის დამოკიდებულება იმდენზედ ცინტერესება ჩვენს პოეტს, რამდენადაც იგი გამომხატველია „სულთან გულის გადამბმელის ძალის“, რომელიც ყოველთვის თვალ წინ უდგამს ქართველს ფერ-მიხილი საქართველოს, ბუნებასა და კაცს შორის დამოკიდებულებაც ამავე საზომით იზომება. რამდენადაც ბუნების სურათი აღმძვრელია ეროვნულის გრძნობისა და რამდენადაც იგი სამშობლოს ბედის სიმბოლოა, მხოლოდ იმდენზედ არის საინტერესო. აი თუ გნებავთ საქართველოს ისტორია ამგვარად აღწერილი.

„მზე ჩაესვენა ბრწყინვალე ქართლის
„და მან დაჩრდილა მით არე-მარე,
„დაბნელდა... მაგრამ მაინც მის ბედზედ
„ბოლოს გამოჩნდა შუქ-მფენი მთვარე,
„ლაქვარდ ცაზედა წყნარად მცურავი
„პირ-ბადრი, ნაზი, პირ-მომცინარე,
„და მას თან ახლდა მისი თან-მსრბოლი
„ერთი ვარსკვლავი მოსხივ-ცისკარე.

*) იხ. „მომბე“ № 11.

„მაგრამ ამ დროსაც მოულოდნელად
 „აღმოცუდა სუსხით რისხვის გრიგალი,
 „აღმოსავალით გადმოიტანა
 „შავი ღრუბელი დიდი, დიდ-ძალი.
 „ცა-მოწმენდილი, ლაქვარდოვანი
 „დაიფრა და დაბნელდა არე!
 „ვით გველეშაპმა მზეთ უნახავი,
 „ისე ჩაყლაპა ღრუბელმა მთვარე“.

და ამ სურათს თვითვე აგვიხსნის შგოსანი: „აი სურათი ქართლის ბედისა, როდესაც განქრა მისი თამარიო“.

მთელი ბუნებაც საქართველოსი მისი წამების უტყუარი მოწამეა და ან კი როგორ აუაროს გვერდით პოეტმა ყოველ ბიჯზედ თვალში წამოჩხირებულ ფაქტს:

„მთანი და კლდენი სისხლს უჩვენებენ,
 „ქვესკნელი საფლავს და ძვლებს გამხმართა,
 „რომელნიც ანდერძს მოგვაგონებენ
 „მსხვერპლად შეწირულთ ჩვენ წინაპართა.“

ბუნების სანახაობა თითქო ჩვენის ბედის სურათიაო.

„აი ძღინარე აქაფებული, ქვე მიაქანებს ას წლოვან ხეთა, მალ-მალ ტალღით სცემს განრისხებული და სურს გაგლეჯა კლდოვანთ კიდეთა, რომ სწრაფლ მორეცხოს მან სისხლი ძველი, მის კიდებზედ გადათხეული, მაგრამ კადეთა შეუკრეს ხელა და მასგამოა ადელგებული.“ განათუ ეს სურათი არ არის იმავე ლეჩაქ მოხდილის და ფეხ-შიშველის ნესტან დარეჯანისა, ქაჯთაგან ტყვედ ქმნილისა, ხოლო სხვა გვარად დახატული კი. მაგრამ, აქ ცოტა შევსცდი, ეს არას სასურველია სურათი და არა სურათი ნამდვილი. სინამდვილე კი სხვას გვეუბნება: ტურფა, ცხრა კლიტულში ჩაკეტილი, სრულიადაც არა ჰგავს მდინარეს, რომელიც მისგანაა აღელვებული, რომ კიდეთა შეუკრეს ხელი, წინააღმდეგ, რამდენად უფრო ძლიერად უკერს ხელს, იმდენზედ უფრო მოსვენებითა გრძნობს თავის თავს,

იმდენზედ უფრო განცხრომილია და დამშვიდებული. ამიტომაც ესაა სურათი პოეტის ოცნებაში ჩასახულის საგნისა და არა უტყუარის რამ ნამდვილისა.

პოეტს ბუნება თავის თანამოაზრედ მიაჩნია, მისის ფიქრისა და აზრის სრულ მეგობრად, ისე როგორც ჩანგი და ზურნა მიაჩნია მისის სევდისა და კვნესის გამომსახველად: ბუნებას თითქო ესმოდეს მგოსნის კვნესა და გოდება, თითქო ისიც ლეჩაქ-მოხდილის სატრფოის სიყვარულით იყოს გაგვიებებული, თითქო მასაც შეეძლოს ჰყავდეს ასეთი სატრფო და ამ სატრფოს ნესტან დარეჯანი ერქვას, ბუნებას აი რა დიდი საქმე უკისრია; „თუ გნებავთ გაარჩიოთ წმინდა ბრე წინაპრების და მტრების ბილწი მტვერი,“ თვალ-ყური ადევნეთ, თვით ბუნებას განუსაზღვრავს ესა: „იქ ეკალი ამოდის, სადაც მტერი მარხია, და სადაც ჩვენმა ძველმა წმინდა სისხლი დაჰღვარა, აქ მოდის ყვავილები და ზოგანც ვარდის ხეა“.

ბუნება კიდევ უფრო სიცხოვლესა და გრძობიერებას იჩენს, კიდევ მეტად განსულიერებულია და განხორციელებული პოეტის ხელში, როცა „გულში იხუტებს საშვილიშვილო სამარეს, მამა დავითსა ავედრებს, აბარებს ქვეყნის მოყვარეს, მთა-წმინდა ჩაფიქრებულა, შეჰყურებს ცისკრის ვარსკვლავსა, მნათობი სხივებს მალლით ჰფენს თავდადებულის საფლავსა. დადუმებულა მთა წმინდა, ისმენს დუდუნსა მტკვრისასა, მდინარე ნანას უმღერის რაინდსა ურჩსა მტრისასა“. თქვენ კარგად იცით ვისი საფლავია ეს დიდებული განძი ღვინდელის საქართველოისა და აწ თქვენთვის ადვილი მისახვედრია, რომ დაულაღვი მგოსანი თავის სამშობლოსა ერთს სურვილს, ერთს თხოვნას უცხადებს ქვეყანასა და ბუნებას, იმ ბუნებას, რომელიც ასეთს მეგობრობას უწევს მას, ასე უტყერს მხარს. ეს თხოვნა დიდი არ არის, პოეტის თქმის არ იყოს: „ღეღაშვილობამ ბევრს არ გათხოვ, შენს მიწას მიმბარეო, ცა-ფირუზ, ხმელეთ ზურმუხტო, ჩემო-სამშობლო მხარეო!“ და ვინ იცის საიდუმლოება ბუნების მოვლენათა, ვინ იცის დაფარული კავშირი მოვლენათა, ვინ იცის იქნება ეს სამშობლო მიწაც კმა-

ყოფილი იქმნეს და ბედნიერის ისეთის მგოსნის დასაკუთრებით, რომელმაც შეიძლება უსულო ბუნების ფიქრებიც კი სავსებით შეიგნო.

როგორც სიყვარულს, ისე ბუნებასაც პოეტისთვის მხოლოდ მაშინ აქვს მნიშვნელობა, თუ იგი დიადის საგნის მოტრფეაღეა, ნიადაგ მახედ ფიქრებით აღსავსე, თორემ სხვა სულ ერთია მგოსნისათვის და „ბუნება გაზაფხულზედ საპატარძლოდ მორთულია და ჰფეთქს მისი ძალი, ზამთრით გამოდვიძებული, რაც კი ქვეყნად გაჩენილა უენოა, თუ აქვს ენა, სულიერს, თუ უსულოსა საზოგადო ჰქონდესთ ლხენა“.

პოეტის გაზაფხული თუ არ მოსულა ჯერაც კიდევ, არას დასდევს, „თუნდ ხმელეთიც აბიბინდეს და აპყვავდეს კიდის კადე“. შესაძლოა ბუნების სიმშვენიერეში მგრძნობიერმა მგოსანმა დაინახოს, რომ „ქვეყნიერად გადმოსულა სასუფეველით სიყვარული, იწევს ყოველ სულიერსა, რომ მიჰმადლოს სიხარული, ცა და დედამიწას შეამყარებს ეს ქორწილი“—ეს მისთვის რა ხელ საყრელია?—მხოლოდ მას ერთს ამ ფერხულში არა აქვს წილი, „სანამ მისი სიყვარული ქაჯებსა ჰყავთ ცხრა-კლიტულში, ვინ აღირსებს სასუფეველს, ჯოჯოხეთი უძევს გულში“.

სიყვარულის გრძნობის არ იყოს, თ. აკაკი წერეთელმა მშვენიერად იცის კავშირი ბუნებისა და ადამიანს შორის, გამოუცდია მისი გავლენა ადამიანზედ. „ბუნება მისთვის შემოქმედების სარკეა, და ნეტავ თუ იყოს ქმნილება, სქვრეტდეს და არ გრძნოს მან ნეტარება“. მასაც უგრძენია სიმწარე სულით მარტოობისა და ხშირად მიუმართავს ბუნებისათვის, როცა მის საბრალე გულს უგრძენია საჭიროება გრძნობის გამოთქმისა, მქირდავი კაცის თვალისათვის ზურგი შეუქცევია, მარტოობა ამოურჩევია „და მთა, კლდე, ტბები, მდინარე, ველი, მიწა და ქვანი გაუხდია მისის კვნესის მოწმედ“, უგრძენია რა ტვირთი დაფარულის ტანჯვისა, მისი ვისთვისმე გაზიარება მოუწადინებია და უსულო საგანზე შეჩვილება გარდაუწყვეტია, ეგებ მათ მაინც იგრძნონ მისი სიმწარე. ბედს მისთვის ერთი

მხოლოდ ბუნება „დაუნიშნავს მუდამ-ნუგეშად“, და ჩვეულე-
ბრივად სტკება ბუნებით და გაიხარებს „ქვეყნად ყურს უგ-
დებს ტკბილი ბუნება და ზეცით ეშხით დანათის მთვარე და
სევდისაგან გარე მოდებულს ბნელს გაუნათლებს მას საღმრთო
ვლვა!“ ამგვარი გამეგობრება ბუნებისა ჩვენთვის ნაცნობია,
ბარათაშვილიც ხომ დამაფიქრელ, ვერანან, უდაბურ მთა-
წმინდას მიჰმართავდა სოლმე კაცთა უგულებით დევნილი და
შტკვრის ღუდუნს დაეკითხებოდა თავის-ს ქვეყნის ისტო-
რიას. ჩვენი პოეტიც ნუგეშსა და იმედს ჰხედავს ბუნებაში,
ხანდისხან ის წმინდა პანტიესტურ ექსტაზში მოდის, როცა
ტკბილ ნეტარებით შეზავებული სანახაობა ბუნებისა „საღამოს
ხანზედ სამოთხისაკენ იტაცებს გულსა, რომ საიდუმლო სასი-
ქადულო კაცსაც ბუნების შეატყობინოს და სადაც ჭკუა
სცდება და სტყუა, იქ მარტო მხოლოდ გულს აგრძნობინოს“, მა-
შინ პოეტი გრძნობს, „რომ ზრას ზეცა აღვსილი რაღაც ძალით
საგზნობით და ეს ქვეყანა, ყოველგნით ყველაგან თავს უბრეს
შემქმნელს მადლით საგრძნობით“. მაშინ ბუნება ხორც შეს-
ხმულ არსებად წარმოუდგება, „დახეთ ამ თვარეს, სხივ მომფი-
ნარეს თითქოს ტკბილ სევდით ივსებსო გულსა, მოკაშკაშენი,
მოქიკვიკენი, ვარსკვლავნი ირგვლივ აბმენ ფერხულსა, ძალთა
დიდება, შექმნათა ქება არს საიდუმლო მათი სიმღერა! ქვე-
ყნით ბუნება, ბანს ეუბნება და ეს ბანია მის გულის ძგერა.
ყვავილთა ენა, არს სუნნელთ ფშვენა, საგალობელად აღმა
კმეული, წყალთა ჩქრიალი, ფოთოლთ შრიალი ბალახთ ბიბინი
რაღაც გრძნეული, ბუნების მაყრულს, საქორწინოდ სრულს
ეკავშირება, ზე ემატება და ეხლა ის გრძნობს საიდუმლოდ
სცნობს, რომ არის კაცში ღვთისა ხატება!“ ასეთის პოეტურის
ფილოსოფიით და ფილოსოფიურის პოეზიით არის აღსავსე
აკაკი წერეთლის შეხედულება ბუნებაზედ, მაგრამ არა მარტო
ლიირიული მხარე დაგვიხატა მან ბუნებისა, ე. ი. არა მარტო
ბუნების მოვლენათა შინაგანის კავშირის გამოუყენა იღვა თავს,
არამედ გარეგანი ბუნების მშვენიერი სურათებიც მოგვცა. ასე-

თი არის შესანიშნავი ადგილი „თორნიკე ერისთავიდან“ ბრძო-
 ლის წინ დილის აღწერა:

„ვითა ეთერი მზეთ-უნახავი,
 „საყვარლის მლოდე, თრთის და კანკალებს
 „სახეს ვარდის ფრად იღებავს გრძნობით
 „და იელვარებს სურვილით თვალებს,
 „ისე განთიადს ცისკრის ვარსკვლავი
 „ლაყვარდ ცაზედა კაშკაშით თრთოდა
 „და ფერ მიხდილად ნათელ-ძლიერი
 „მზისა ამოსვლას ეშხით შეტრფოდა.
 „თითქოს ქვეყანაც, მით მოხიბლული
 „გამსქვალულიყო მისის თანგრძნობით
 „და უგალობდა „ციურ-ნანინას“
 „საიდუმლო და უცნაურ-გზნობით.
 „სუნნელთა მფენი დილის ნიავი,
 „ბალახთ ბიბინი, ფოთოლთ შრიალი
 „ბანსა აძლევდნენ ღვთიურს ნანინას
 „და ათანხმებდა მათ ძალთა-ძალი.
 „ციურის ნიქის მისაღებელად
 „ვარდმა კოკობმა თავი ახარა;
 „ცრემლად დაეცა გულზედ მანანა
 „ააელფერა და გაახარა!..
 „თურმე ბულბულიც ამას უცდიდა:
 „თავისებურად იწყო მან სტვენა,
 „თითქოს უნდოდა მით მოეტანა
 „ცოდვილ-ქვეყნისთვის კურთხევა ზენა.
 „მაგრამ ამა ღროს საზარელის ხმით
 „უცბად რაღაცამ დაერიალა
 „და მით სიხარბემ ჯოჯოხეთისამ
 „გამოიჩინა ბოროტი ძალა:
 „შეიქმნა ბუკის, საყვირის ცემა,
 „ასტყდა ქიქყინა ზურნის საზარი...“

„აჰა თენდება და ემზადება

„სისხლის სათხევლად ორივე ჯარი.“

პოეტმა ბუნებასთან კავშირი ადამიანისა საუცხოვოდ და სავსებით დაგვიხატა. ხოლო ისეთის მშვენიერის ლექსით დაგვისურათა ბუნების ძლიერ-მოსილი გავლენა სიყვარულის გრძნობაზედ, უკეთესის წარმოდგენა ძნელიც არის. გულ-დათუთქულ საყვარლის საფლავის მაძებარს ვარდი ნიშნად თანგრძნობისა თავ-დახრით შეეგება და ცვარ მარგალიტი ციური დაბლა ცრემლებად დაყარა; სულ განაბულმა ბულბულმა შეიფრთქილა, ყვავილს ნისკარტი შეახო, ჩაიკენეს ჩაიკიკიკია, თითქოს თქვა „ღიახ, ღიახო“—მოციმციმე ვარსკვლავმა სხივები გადმოაყარა და იმ დროს ყურში ჩურჩულით ნიავმა გაახარა. ამგვარად მისი სიყვარულის თანამგრძნობი, მისის გრძნობის ეხო თვით ბუნება შეიქმნა; ცა დედა-მიწა და პირუტყენი: „სამათ დაშლილა ის ერთი ვარსკვლავათ, ბულბულ ვარდათო“ და იმ დღიდან ტრფობის ქურუმი მგოსანი

„ბულბულს ყურს უგდებს, ვარდს ყნოსავს,

„ვარსკვლავს შეყურებს ლხენითა

„და რასაცა გრძნობს ის იმ დროს,

„ვერ გამოუთქვამს ენითა“.

ამგვარად დაარსდა საუკუნო კავშირი მგოსანსა და ბუნებას შორის, მათ შორის მეგობრობის ხიდი გაიდვა და, ვინ იცის, იქნებ ეს სამად დაშლილი სიყვარული იგივე მისი სამარადისო სატრფოსადმი გრძნობაა, რომელსაც ყოველი ნაბიჯის გადადგმაზე აგონებს ცაზედ ვარსკვლავი, ირგვლივ ტყე ბუჩქნი და ვარდი მისის მიჯნურის ბულბულით; თვალს მოციმციმე ვარსკვლავი აგონებს სატრფოს, ქაჯებისაგან მოტაცებულს, მის ყნოსვას ვარდი და ია აღვიძებს და იმავე სატრფოსაკენ მიახედვინებს, ხოლო მის სმენას ბულბული ატკობს და ჩასძახის ზეციურ ჰანგებს, მოძმეთა გასალვიძებლად.

სიყვარული, ბუნებასთან კავშირი და სიკვდილ-სიცოცხლე—აი დიდი საგნები, რომელსაც ეხება მსოფლიო ლირიკა და ქართული ლირიული ლიტერატურაც აღსავსეა მაღალ ნიჭიერ და დიდებული ლექსებით, რომელთაც აქვთ შინაარსად ბუნებისა და სიყვარულის გამოხატვა. საგრამ სიკვდილ-სიცოცხლე კი ნაკლებ იპყრობდა ქართველ მგოსანთა ყურადღებას. არც ჭავჭავაძეები, არც ორბელიანები, არც ერისთავები არ შეხებიან ღრმად ამ საგანს. ეს კიდევ არაფერი ქართველის ერის სულის კავშირს გენიოსი ბარათაშვილის ყურადღებასაც კი არ იქცევდა ეს მიძიმე საგანი, მხოლოდ ერაზხელ, ისიც წერილში და კიდევ მეტი რუსულ ენაზედ—ალგვიწერა საიდუმლო სევდა სიკვდილის სიმბოლოს სასაფლაოისა, თორემ ლექსში ერთი სიტყვაც უთქვამს. გასაოცარია, რატომ იზიდავდა ასე სუსტად ეს საგანი ჭმუნვით აღსავსე ჩვენ მგოსნებს, რომელთაც ყოველივე ხელს უწყობდათ სიკვდილზედ ეფიქრათ, სიცოცხლე დევმით და სიკვდილს მიგებებოდნენ როგორც დამსნეულ ძალას. მეშინია თქმა, მაგრამ არ შეეცდები თუ ვიტყვი, რომ ეს არის ბრალი მისი, რომ ქართველები მეტად ნაკლები ფილოსოფოსები ვართ, ძალიან გვაკლია სიღრმე ბუნებისა და ამიტომაც გვერდს უვლის ჩვენი ლიტერატურა თვით უდიდესსა და უმიძიმეს საგანს პოეზიისას, რომელიც უცხოელ ლირიკოსთ ყოველ მხრივ აქვთ დახატული.

არც თ. აკაკი წერეთლის ჩანგს მოუცლია სიკვდილ-სიცოცხლის საიდუმლოების აღსანიშნავად, ამ მოვლენისაგან აღმძვრელის გრძნობების გამოსახატავად. მისთვის როგორც ყოველივეს ამ ქვეყნად სიკვდილსა და სიცოცხლეს მნიშვნელობა აქვს პოეტის მთავარის აზრის მიხედულებით. სიცოცხლე იმდენად მიაჩნია საჭიროდ, რამდენადაც იგი ემსახურება სამშობლოს. სამშობლოსთვის თავგანწირულის მგოსნის სიცოცხლეს იგი ხატის წინ ანთებულ სანთელს აღარებს.

„ის საიდუმლო პარპალით

„ბნელს ფანტავს თვისი ნათელით.

„მყუდროდ, უხმოდ და უძრავად
 „დნება, ვით მსხვერპლი დიადი,
 „რომ მადლით გაასპეტაკოს
 „თვალ-უწდომელი წყვილიადი!
 „მისჩერებია ამ დიდ ძალს
 „მწარ-ტკბილად ჩაფიქრებული
 „შეცა უსიტყვოდ, უძრავად,
 „ცის სვეტად გაქვავებული
 „რაღაც უცნაურ ერთობას
 „ხედავს სანთელს და მის შუა
 „მხოლოდ გრძნობს... თვარა ვერ სწვდება
 „მისი ჭკუა და გონება;
 „სანთელი მგოსნის ხორცია
 „სიცოცხლე—მოკლე პატრუქი,
 „ნათელი—ჭკუა გონება
 „იმათგან გამონაშუქი.
 „ მისი ხატია სამშობლო,
 „სახატე—მთელი ქვეყანა
 „და რომ იწოდეს, დნებოდეს
 „არ შეუძლია მასც განა?
 „კი მაგრამ,—განაგრძობს სევდა მორეული
 პოეტი, მნათე არსად ჩანს,
 ჩემთან მომტანი „ცეცხლისა,
 ის მოციქული მომავლის
 მსგავსი ჭიკჭიკა შერცხლისა.“

ყოველივე განმარტება ამ ღვთივ მშენიერის ლექსისა მეტია, თქვენ ნათლათ ჰხედავთ აქ სიწრფელესა და სიდიადეს მაღალის გრძნობისათვის თავ-განწირულებისას.

სიკვდილი თ. აკაკი წერეთელს მიაჩნია რაღაც არა სანა-ტრელად და ორ ქირში ერთის არჩევას ამჯობინებს, მხოლოდ დღე ნიადგ იმას იმეორებს „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა, სიკვდილი სახელოვანია“ და იმაზედ კი თავის დღეში არ

დაფიქრებულა პოეტი, თუ სიკვდილის წინაშე ან სახელოვანი სიცოცხლე რა არის და რა ფასი აქვს. გაზიარებულსა და მოტყუებულ სატრფოს ლეჩაქ-მოხდილს, გაშიშვლებულს და ფეხით გათელილს ეუბნება: იცი მე რას გირჩევ,

„ვით სნეულსა და ავადმყოფს?
 „თუ ორ ქირში ერთს აირჩევ,
 „გარყვნას ისევ სიკვდილი სჯობს“.

საფლავისკენ თუმისწრაფვის, იმიტომ, რომ „შავ საფლავამდის მტრობა ველარ ჩაჰყვება ძალ-მიხდილს მკვდარსა და მკილებელთა შავნი საქმენი ფერს ვერ უცვლიან თეთრსა სუდარსა“. სიკვდილი განსვენებაა „გრძნობათაგან“, რადგან საუკუნო ძილით განსვენებული ველარსა გრძნობს. ამიტომაც თუ პოეტი „საფლავისკენ მიეშურება“, იმიტომ, რომ იქ „იხილავს ის განსვენებას, უგრძნობლობათა იმ უმწარ-ტკბილით, ბოლოს მოუღებს რა მოთმინებას სუკუნოსა უფსკრულის ძილით“. ნაღვლიან გულიან მგოსანს, რომელსაც შავბედი ეწვია და ფრთებდაკვეცილმა ოცნებამ მთლად წაუწყშიდა იმედი და სიცოცხლე გაუმწარა, ასე ურჩევს გონება:

„დააცხრე გულის ვნებაო,
 „სიცოცხლე არის მონება
 „სიკვდილი განსვენებაო“.

თ. აკაკი წერეთელმა პოეტი ფუტკარს შეადარა ბზუილა მოუსვენარსა, რომელიც „დაბზუა, დაფრინავს, ქვეყნას თაფლოუქს უნზადებს და სანთელს უნთებს ზენასა, და ვინც ხელს უშლის შრომასა, იმის დროზედ კბენასაც არ იშლის“. არც თ. აკაკი წერეთლის მუზას მოუშლია დროზედ კბენა ხელის შემწელებისა. თ. აკაკი წერეთლის სატირაც, როგორც რეალური, ბევრად განირჩევა რომანტიულისა და კლასიკურის სატირიდან. თუ კლასიკური სატირა სასაცილოდ ხდიდა საზოგადო ნაკლულეგანებას კაცისას (სიძუნწეს, სიმბდალეს, სიბოროტეს

და სხვა) და რომანტიკოსებს თავიანთის კბენის ღირსად მარტო ბოროტ სულელები და ღმერთები მიაჩნდათ, თ. აკაკი წერეთელი უფრო მდაბიურ საგნებს ეხება. ჟმეტესი ნაწილი მისის სატირისა პირადობას ეხება და ხშირად მეტად რიგიან პირადობასაც. ამგვარი სატირა, უნდა ესთქვათ, თ. აკაკის სუსტი მხარეა. მისის „კბენის“ მსხვერპლნი გამხდარან ისეთნი, რომელთაც თავისდღეში მისის შრომისათვის ხელი არ შეუშლიათ. საკმაო გააჯავროს პოეტი ვინმემ, ბრალია თუ უბრალო იგი, რომ პოეტმა თავისი შხამიანი ისარი მომართოს ვარდა ამ შემთხვევაში იგი ისეთს დამნაშაევობასაც კი ჩადის, რომ თავისს დიდებულ თანამეკალმესაც არ დაინდობს ხოლმე. და ამისა მისს სატირას უფრო ხშირად კერძო პირადობა აქვს ხოლმე, რომელთა მცირე სიბოროტეს არავითარი დიდი მნიშვნელობა არ აქვს ცხოვრებისათვის და ამიტომაც თ. აკაკის სატირას მარტო დროებითი ხასიათი ჰქონდა და აქვს და მართლაც უკომენტორიოდ ძნელი გასაგებიც არის. სწორედ ეს დარგი მწერლობისა უნდა ჰქონდეს თ. აკაკის სახეში, როცა ერთ ადგილს სწერს: „უმეტეს ჩემ ნაწერს დღეს იმდენათ დაკარგული აქვს მნიშვნელობა, რამდენათაც დრო და ჟამი იცვალა და მხოლოდ მაშინ იგულისხმება, როცა მოვიხსენიებთ იმ გარემოებას, რასაც გამოუწვევია ჩემი მხრით რომელიმე გვარი მწერლობა“-ო. თუ აქ თავისი პუბლიცისტიური და სატირიული ლიტერატურა ჰქონდა და მხედველობაში თ. აკაკის, სრული ქეშმარიტებაა სწორედ. მაგრამ ამ დარგშიაც მოიპოვება ერთგვარი ლექსები, რომელშიაც თ. აკაკიმ მისი ნიქის საუკეთესო მხარე გამოიჩინა. ეს გახლავსთ მისი არაკები. მართალაა, როგორც საზოგადოდ, ისე მისი არაკებიც გადმოკეთებულია, მაგრამ აქ სწორედ გადმოკეთება ნიშნავს გადმოქართულებას. ეზოპის, ლაფონტენის და კრილოვის არაკების შინაარსი ნამდვილის ქართულის მოტივებით აქვს გადმოცემული და სწორედ დიდის ხელოვნებითაც. (მაგ. დემიანოვა უხა—ქირვეული თამადა აკაკისა). არაკებშიაც სწორედ იმათ უნდა დავუთოთ უპირველესი ადგილი, რომელიც პოეტის მთავარ აზრს

ეხება. ამითში კი შედეგად „ალექსი“ უნდა ჩაითვალოს და რომლის ეგრეთ წოდებული, უნდა იყოს: „მელა კულტურა და მასთან მურა, რომლებიც წელან შეგობრათ სწამდა, მრისხანე ძალით, თვალის ბრიალით, უღრენდენ და თანც ილესდენ კბილებს! და მაშინ ცხვარმა, შიშით შემკრთალმა, ცრემლით ურჩია საბრალო შეილებს: „აწ კი გვიმართებს, ამ მანდვრებს და მთებს გამოვეთხოვოთ—მონა ვართ მელის.... გვაწვევს ღვთის რისხვა, სანამ აწ ჩვენ სხვა არ გამოგვიხსნას და არ გვიშველას... ვმონათ ჯერ შავ ბედს, ნუ ვკარგავთ იმედს: სოფელი ბრუნავს აღმა და დაღმა. რომელმაც ჩვენა არ მოგვასვენა—ეგებ დაგლიჯოს მელაც იმ ძაღლმა და ჩვენც მაშინა... ჩუ! შემაშინა რალაც ჩვენებამ, ამბობს „ფრთხილადო! ჯერ მსხვერპლი უნდა, უმანკო წმინდა, განსაწმენდელი შეილის-შვილადო. ეს რა წარმოთქვა, ყელს შეიბა ქვა ნიშნათ მონების... დადუმდა ცხვარი ძირს თავ დახრილი იწყო ტირილი... დღესაც არ თქრება იმას ცრემლთ-ღვარი, იმ არე მარეს, ჩაგრულ მწუხარეს გულ მოსაკლავათ რწყავს ის ცრემლთ ღვარი.... და რომ შეაშროს ის ცრემლი ერთ დროს, მისთანა გმირი ჯერ არსად არი“.

ამით ვათავებთ ჩვენ თ. აკაკი წერეთლის პოზიის შესახებ ბაასს. ჩვენ არ ვებნებით არც მის პროზას, არც მის პოემებს, არც მის დრამატიულ ნაწარმოებებს, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ჩვენის წერილის უმთავრესი საგანი სალირიკო ლექსებია და მეორეც იმიტომ, რომ პოეტის ნიჭი, რომელმაც შექმნა დიდებული ნაშთი და ღრმა კვალი გაატარა ჩვენს ცხოვრებაში; სწორედ ამ ლექსებში გამოიხატა სავსებით. მისი ისტორიული პოემა „თორნიკე ერისთავი“, „ბაგრატი“, ღრამა „თამარ ცბიერი“ და „პატარა კახი“, მისი „ბაში-აჩუკი“ არიან ერთისა და იმავე აზრით აღსავსენი, სულ საქმობლო ისტორიის იდეალიზაცია და ამ მხრით იგინი ნამდვილი რომანტიული ნაწარმოებნი არიან და მართო პოეტის პირადის შეხედულების გამომსახველი. ეს პოემები და ღრამები გვარწმუნებენ, რომ ძველ საქართველოს მზებედ არც ერთი შავი წინწყალიც არ

ყოფილა. ყველანი მხნენი იყვნენ, გულადნი, მამაცი, ყოვლის სიკეთითა და მშვენებით აღსავსენი. ბერი ბერობას არ კადრულობს, პოლიტიკური მოღვაწეა და თავ-განწირული მოწამე, მეფე ისე ადვილად სწირავს თავისს გვირგვინს თან ერთად თავისს თავს და სკრიპტრასთან ერთად სულს სამშობლოსათვის, თითქო ფლავის ქამა გადაეწყვიტოს. ზნე და ცემული დედოფალი, ვნებათა ღელვის უძირო ზღვა, თვალის დახამხამებაში იცვლება ანგელოზად და სწირავს არა თუ თავის ვნებას, თავისის სიცოცხლესაც შეურაცხყოფელ სატროფო მგოსანს და მისის აზრის განხორციელებას შევლის. ომში ყოველთვის ერთი ქართველი ათასზე იმარჯვებს, სიბრძნეში და ომის ტაქტიკაში ქართველები სჯობნიან. ეს ყველა გაზვიადებული და პოეტის ოცნებით შეფერადებული წარმოდგენაა სინამდვილისა. თქმა არ უნდა, დიდი გმირული სული უნდა სდგმოდა იმ ერს, რომელმაც ამდენ აოხრებას კიდევ გაუძლო, მაგრამ ისიც მართალია, რომ თუ დიდ გმირებს გვერდით დიდი სულით დაცემულები არა ჰყოლოდათ, ჩვენის ბედის ჩარხი სხვა რიგად დატრიალდებოდა.

მე მგონია, აკაკიზედ რისაშე მთქმელს და ამ ნათქვამის გამგონესაც თავში უტრიალებს ერთი აზრი, ეს აკაკისა და ილიას შედარება. ეს სურვილი სრულიად სამართლიანია და კანონიერი. ორი დიდი მწერალი, წარმომადგენელი ჩვენის ტურფა მზრის ორი საუკეთესო კუთხისა (იმერეთისა და კახეთისა) ძალა-უნებურად აღვიძრავს სურვილს შედარებისას და რაკი შედარება იქმნება, ადამიანს აზრად მოუვა, რომელი მათგანი სჯობია ან უმაღლესად სდგასო *). მაგრამ ამ საკითხზედ პასუხის გადაჭრით მიცემა ყოვლად შეუძლებელია.

ზწირად შემიდარებია ხოლმე ქართლისა და იმერეთის ბუნება. კორტოხს იქით მწირი ბუნებაა, გაშლილი ველი, ერთ-

*) ჩვენ სახეში გვაქვს, ამ ორ მწერალთა მხოლოდ სალირიკო ლექსების შედარება და არა მათის საზოგადო ლიტერატურულის მოღვაწეობისა და მნიშვნელობისა. (ამის გამო იხილეთ ჩვენი ეტ. ქართ. ლიტ. წერ. IV თ. ილ. ტავკავაძე).

ფერი და ერთგვარი, ირგვლივ მთები და გორაკები ვაცრც-
ვნილი და ქვა-კლდით აღსავსე, შუაში მდორე და მღვრიე
„მრავალ დროის უტყვი მოწამე“ მტკვარი „მიბუტბუტებს“,
იქა-აქ ციხე-ქალაქთა ნანგრევი მოსჩანს, ცა როგორღაც გა-
ხუნებულის ფერის არის, იმერეთის დაგვარად ცასთან შედა-
რებით. მწვანეს როგორღაც გადამწვარის, გამხმარის ფერი
ადევს. მაგრამ ყოველივე ეს თქვენში ღრმასა და აღმო-
უფხვრელ წარუხოცველ შთაბეჭდილებას იწვევს, თქვენი გუ-
ლი სევდითა და ვარაშით ივსება, თქვენის თვალის წინ
იშლება სურათი ჩვენის ტანჯულის სამშობლოსა, თქვე-
ნი თვალი თითქო აგერ ხედავს ათასგვარის ხალხის ჯარს,
რომელსაც თავისი ძლევა-მოსილი მსვლელობა აღუსრულებია
საქართველოზედ და თავისი მტრობისა და გამარჯვების სამა-
რადისო კვალი ცეცხლითა და მახვილით აღუნიშნავს ჩვენის
სამშობლოს ავანგარდის გულ-მკერდზედ. ეს გაცრცვნილი
მთები, ეს ციხის ნანგრევები, დროთა ვითარებისაგან ძაძით შე-
მოსილნი, თითქო ბედ-კრულს სამშობლოს გლოვენო, ასე გგო-
ნით გუშინ იყო დამწვარი და გადაბუგული მონგოლთა და
სპარსთაგან, ეს სანახაობა საუკუნო მკმუნვარების ბეჭედს სვამს
თქვენს გულში. თქვენს გულსა და გრძობას იტაცებს ეს
აოხრებული მიდამო და ღრმით ჩაგანდებათ ხსოვნაში სასი-
ცოცხლოდა და სასიკვდილოთ.

ამ „ჯართა ველზედ“ თქვენ ხედავთ, რომ ერთის ციხის
ნანგრევის გვერდით თავმოყრილია მცხოვრებნი, თითქო წიწი-
ლები კრუხს შეჭფარებიანო (შედარებაც აკაკის არაკიდანაა),
რაკი ყვაგ-ყორანის უცნაური ჩხავილი გაიგონესო, ერთმანერთს
მიჰკვირან, რომ მტერს თვალი აუხვიონ და თუ აღარა გაეწყობა-
რა, მერე ერთის ძალით შეებრძოლონო. აქვე მუშის ღულუნს
გაიგონებთ, იმ უცნაურის კვნესითა და სევდით აღსავსე ღუ-
ლუნს, „მწუხარეს ვით გლოვის ზარსა“, რომელიც „თუ სევ-
დას მობერს დაჩაგრულს გულსა, უკუპყრის კიდევ ვითა ღრუ-
ბელი“. ეს ღულუნნი გამოძხატველია მთელის საუკუნოების ქართ-
ველის ტანჯვით შემოსილის გოდებისა და კვნესისა, ეს ღუ-

ღუნი აღმოსავლეთის პესსიმიზმის ნათესავია, იმ პესსიმიზმის, რომელსაც ბუდა და ქრისტე ჰყავდა მოციქულებად—იგი ერთ-ხმითაა, მონოტონური, მაგრამ მასთანაც ღრმა გულის ძირიდან აღმონაკენესი „ნაღველ-ძმრით“ შეზავებული და ერთხელ გაგონილი საუკუნო სამახსოვროდ რჩება სმენასა და გონებას. მთელი ეს ბუნება, ბუნების ნაწილი ტყე და ველი, კაცი და მისი სიმღერა და ლაპარაკი მელანხოლიით აღსავსეა. თავდაპირველად კაცს თითქო კიდევაც გულგრილადა და ნაწყენად სტოვებს, მაგრამ თან-და-თან თავისის ერთგვარის ღრმა სევდიანის სახით ჰიპნოტიურის ძალით ხიბლავს და იზიდავს ადამიანს და დაბოლოს სამარადისოდ იმონებს. ასეთი არის, ბატონებო, „განდევლის“ ავტორის პოეზია.

სულ სხვა გვარია კორტოხის აქეთა ბუნება. ყოველი ნაბიჯი სულ სხვა და-სხვა სანახაობას წარმოადგენს: ავერ ველი, ავერ მინდორი, ავერ გორაკი, ავერ მდინარეებით დასერილი ზეობა, ხე-ტყე და მწვანე ბალახი ათასფერია, მართალია მწვანეა, მაგრამ ეს მწვანე ათასგვარის ტონისაა, ნიადავ მოცინარი და მხიარული ბუნებაა. აქ ნანგრევებიც კი სულ მწვანე ხავერდით შემოსილია, თითქო დარდი თავის დღეში არ ეგემოს და სადღესასწაულოდ მორთოლიყოს, აქ მდინარე ანკარაა და ჩქარი, გატაცებული ეკვრის გულში ტურფა მიდამოებს, მის სარკე წყალში იხატება „ცა-ფირიუზ“—„ხმელეთ-ზურმუხტი“. აქ ადამიანთა მოსახლეობა ერთი მეორეზედ მოშორებით არის, თითქოს ბუნების სიმშვენიერით გამაძლარ კაცს არც კი სჭირდებოდეს თავისის მსგავსის სიახლე, აქ ზამთარშიაც კი ია-ვარდი ჰყავის.

ამ მხარეს რომ შეჰხედავ, ასე იფიქრებ, კაცს აქ თავის-დღეში სევდა სიზმარშიაც არ უნახავს და კვნესის ხმა შორიდანაც არ მოსმენიაო.

აქაური სიმღერა ცელქი და ცქრიალაა, კლიმანქურებით აღსავსე, ადვილად მისახვედრი და გასაგები, მაგრამ ადვილადვე დასავიწყებელი სულ მთლად ერთიანად. ამ სანახაობას არც სიღრმე აკლია და არც აზრი და მშვენიერების რამ ღმერთაა. ასეთი სურათი თუმცა ისეთს ღრმასა და მკმუნვარე ბეჭედს ვერ

ასვამს კაცის სულსა და გულს, მაგრამ სამაგიეროთ უეცრათ გზიბლავსთ, თავს გაყვარებთ. იგი თავისის სიცხოვლით და სიცოცხლით სასოებისა და იმედის აღმძვრელია და ქირსაც კი სიცოცხლით უხვდება. აქ უსულონი და უსაკონიც კი იცინიან და მხიარულებენ, ჩიტი გალობას ამბობენ, ფოთოლნი ტაშს უკრავენ და მდინარეც კი, თითქო ლეკურს თამაშობსო, მარდათ მისრიალობს სიცილ-კისკისით, ეშმაკურად უვლის ზურმუხტით შემოსილ მიდამოს და თითქო ყურში უჩურჩულებს ტყესა და ველს, ქვასა და კლდეს: „არ მომკვდარა, მხოლოდ სძინავს, მოვა დრო და გაიღვიძებსო“.

ასეთი არის, ბატონო, პოეზია იმ ტრილოგიისა, რომლის მადლით ცხებული ავტორი სიყმაწვილიდან „აღმართ აღმართ მიდიოდა, მოხიბლულის და შემცდარის სატრფოს სანახავად“ და მისის გულგრილობით დანამულმა „ნახევარის სიცოცხლის გზა გალია, სიტკბოზედა მწარე მეტი დალია, მაგრამ მაინც არ შორდება მწუხარება და ქირი“, და ბოლოს თუმცა თავი „უბედურად“ დასახა, რაკი სატრფო მისი მტრად გარდაექცა, მაგრამ გული მაინც არ გასტეხია, გაზაფხულზედ მაინც „მერცხალი“ შეუფრინდება ხოლმე, „გაზაფხული, გაზაფხულიო“ შესძახებს, „გულს იმედი დაესახება და სასოებაც ფრთას გაშლის“ ხოლმე და გამამხნევებელის ფიქრებით მოკულია; „ახლოს არის ნომავალი, მოესწრება რაც უნდოდა ზამთრისაგან დაჩაგრულსა, ნახავს ქორწილს ბუნებისას, გაიგონებს მის მაყრულს დაჰყნოსს ვარდსა გადაშლილსა, უქვრეტს ნაზად დახრილ იას და ბულბულიც გააგონებს ძველებურად „ტია, ტიას“.

თ. აკაკი წერეთელი ერთი იმ სამ დიდ პოეტთაგანია, რომელნიც აცისკროვნებენ ამ საუკუნის ჩვენ ლიტერატურას. პირველი ამ პოეტთაგანი „ქკუით ურწმუნო, გულით უნდო, სულით მახვრალი“ დაუსრულებელის თავგანწირულებითა და ლმობიერებით აღსავსე სასოწარკვეთილებისა და კაეშნის მგო-

სანი იყო. მეორე კი მხნე და მამაცი მგოსანია „დღეინდგლო-
 ბით“ აღშფოთებული, მისი მედგარი და სასტიკი მსჯავრის მდე-
 ბელი; წყევითა და კრულვით მომხსენებელია იმ ცხოვრებისა,
 რომელსაც უწოდებს „ცოდვის სადგურს, სადაც მართალი გზას
 ვერ აუქცევს განსაცდელსა მას ეშმაკისასა, სად ცოდვა კაცსა
 სდევნის დღე და ღამ, გითა მჰანაჟა და მტაცებულა, სად რყენა,
 წაწყმედა და ღალატია, სადაც ძმა ჰხარბობს სისხლსა ძმისასა,
 სად ყოვლი ნიჭი მაცდურებაა, სად თვით სიტურფე და სათ-
 ნოება ეშმაკის მახე და ცდუნებაა.“ მიუხედავთ ასეთის მკაც-
 რის შეხედულობისა ცხოვრებაზედ, „განდევლობის“ მაინც
 უარმყოფელია და წინასწარმეტყველია ნუგეშისა და იმედის
 სიმბოლო „შვიდფერიანის სარტყელის ცისა“. ეს დიდი პოეტი
 ჩვენის ერის შეგნებულის უმცირესობის მედროშეა. ხოლო მე-
 სამე კი თვით თ. აკაკი წერეთელი მთელის ჩვენის ერის მცი-
 რედაც არის გონებაში ჩახედულის ნაწილის სასოებისა და უი-
 შედობის, ტირილისა და სიცილის „სარკეა“, მთელის უმეტე-
 სობის სევდა-ოხვრისა და სიმღერა-გალობის მეჩანგურეა და
 შესალამურე; ბუღბულია დღე-და-ღამ განუწყვეტლად მყეფარი
 სატრფო ვარდის „დაზრობის“ გამო; უნუგეშო ტარიელია, რო-
 მელსა ცრემლი სდის შეფუშრობელი, ნესტანის ქაჯთაგან ცხრა-
 კლიტულში დამწყვდევის გამო. იგი „ფუტკარია, ბზუილა მოუ-
 სვენარი, ხატის ბუზი, ზეცის მუშა, რომელიც სულსა სწი-
 რავს და გულს უძღვნის ღვთის და კაცის ტკბილ სამსახურს
 და ვინც ხელს უშლის შრომის დროს, მხოლოდ იმისი მკბე-
 ნარი“; იგი ამ ნახევრის საუკუნის განმავლობაში „სანთელი“
 იყო, რომელიც „საიდუმლო პარპალით ბნელს ჰვანტავს თა-
 ვას ნათელით და მყუდროდ, უხმოდ და უძრავად დნება, ვით
 მსხვერპლი დიადი, რომ მადლით გაასპეტაკოს თვალ უწლო-
 შელი წყვილიად“.

მაშ რაკი ასეა, დაე, მთელი მისი ქვეყანა, ე. ი., მთელის
 მისის ერის გული მადლობით აღსავსე გული, მგოსნის სახატედ

იყოს, რომელშიც ექმნება მას სამარადისო და ხელ უხლები ბინა
ერის თანაგრძნობისა და სიყვარულისაგან აღგებული და ერის
თაყვანის ცემისა და დიდებისაგან შეხურული.

კიტა აბაშიძე.

მთავარი მიწვევა

თავისებური ნაწილი.

(დასასრული *)

**პრობლემატიკური რეაქციებისათვის ახლად
დაშლად-შეერთებისათვის.**

ქიმიური რეაქციები სითბოს, სინათლის, ელექტრონის, დაწოლის ან დაკვრის ზედგავლენით. ქიმიური რეაქცია ნივთიერებათა ურთიერთშორის ზედგავლენით. ნივთიერებათა ერთმანეთთან სავსებითი შეხება და ამ პირობის მნიშვნელობა ქიმიურ რეაქციებისათვის. ფიზიკური რეაქციები და ნივთიერებანი. ენდოტერმიული რეაქციები და ნივთიერებანი. უმეტეს სითბოს წარმოშობის კანონი.

ჩვენ ვნახეთ, რომ ქიმიური ენერგია თავს იჩენს და მოქმედობს ფიზიკურ ძალის ზედ-გავლენით: სითბოს შემწეობით შესაძლო ყოფილა ხის, ხორცის, თოფის წამლის და სხვა რთულ ნივთიერებათა დაშლა უფრო ნაკლებ რთულ ნივთიერებებად, შესაძლო ყოფილა მარტივ ნივთიერებების, მაგალითად, რკინის და გოგირდის, ერთი მეორესთან ქიმიურად შეერთე-

*) იხ. „მომხმე“ № 10.

ბა და ამ რიგად უფრო რთულ ნივთიერებათა მიღება; მაგ-
 რამ, გარდა სითბოსა, ასეთსავე ქიმიურ დაშლა-შეზავებას ადვი-
 ლად წარმოშობენ ხოლმე ბუნებრივ ძალის სხვა ფორმებიც,
 მაგალითად, სინათლე, ელექტრონი და მექანიკური ზედმოქმე-
 დებაც დაწოლა ან დაკვრა. ყველამ კარგად იცის, რომ სინათ-
 ლის ზედგავლენით ფოტოგრაფიული თეთრი ქაღალდი სწრა-
 ჟად შავდება, რადგან ქაღალდზედ წაცხებული თეთრი რთუ-
 ლი ნივთიერება, ქლოროანი ვერცხლი, სინათლისაგან იშლება
 თავის შემადგენელ ნაწილებად, რომელთაგან ერთი წარმოად-
 გენს წაშავო მტვერს ლითონ ვერცხლისასა და ქაღალდზედვე
 რჩება, მეორე გაზოვანი ნივთიერება კი არის ქლორი და
 ჰაერისაყენ მიისწრაფვის. ადვილად წარმოსადგენია აგრეთვე,
 რომ ელექტრონის შემწეობით თოფის-წამლის აფეთქებაც შე-
 საძლოა და ხის, ხორცის დაწვაც; თუნდაც, მაგალითად, მეხის
 ჩამოვარდნის დროს. ბოლოს რაც შეეხება მექანიკურ ზედ-
 გავლენით ქიმიურ რეაქციის გამოწვევას, ამის მაგალითები ხომ
 ბევრებაც კი იცის თუნდ ზოგიერთ წუმწუმის თავების ან
 ფისტონების ქვით ან ჩახმახით გახეთქვა. რაღა თქმა უნდა,
 ფისტონში ჩაკრული თეთრი წამალი და სპიჩკის თავებიც
 რთული ნივთიერებანი არიან და ქვის დაკვრით დიდის ენერ-
 გიის სითბოს წარმოშობით სწრაფად ირღვევიან ქიმიურად და
 შბადებენ სხვა ახალ რთულ ნივთიერებათა. გარდა აქ ჩამო-
 თვლილ პირობებისა აღსანიშნავია აგრეთვე ის გარემოებაც,
 რომ ზოგიერთი მარტივი და რთული ნივთიერებანიც მხო-
 ლოდ ერთმანეთის ზედ გავლენით აამოქმედებენ თავი-
 ანთ პოტენციალურ ენერგიას და ეს უკანასკნელი-კი ხელს
 უწყობს მათ დაშლა-შეერთებას; მაგალითად, როდესაც ახალ
 გამომწვარს და სრულგებით გაცივებულ კირს ცივსავე წყალს
 დაასხამენ ხოლმე, ჩვენ ვამჩნევთ, რომ წყლით დასველებუ-
 ლი კირი საოცრად იწყებს გახურებას, წყალსაც თან-და-
 თან ახურებს და საბოლოოდ მდულარე ფაფად გარდაიქცევა.
 შემდეგ დუღილი შესწყდება, ფაფა სრულგებით გაცივდება და

თუნდაც სულ რომ გავაშროთ ჰაერზედ, ამგვარად მიღებული თეთრი ნივთიერება ველარ შესძლებს ისეთივე სითბოს, ენერჯის წარმოშობას, როგორც განდა გამომწვარ კირის წყალთან შეერთების დროს. თუ გვინდა, რომ ჰაერზედ გამშრალი ფაფა ამ მხრით ისევე გამომწვარ კირს დაემზავსოს, საჭირო არის იმის ხელმეორედ ქურაში გამოწვა. ესე იგი იმისაგნ წყლის სრულებით განდევნა. რაც აქ ითქვა კირის შესახებ, ყოველივე ამას უეჭველია მკითხველიც კარგად დააკვირდებოდა, მაგრამ ამავე კირის შესახებ ერთი ფრიად საყურადღებო დაკვირების მოყვანაც არის საჭირო, რომელსაც ყოველდღიურ ცხოვრებაში ძნელად თუ მიაქცევდა მკითხველი ყურადღებას. ეს დაკვირება იმაში მდგომარეობს, რომ თუ ჩვენ ზამთარში, ყინვიან დარში, როდესაც ჰაერის ტემპერატურა 0⁰ ბევრად უფრო ნაკლებია, ახლად გამომწვარ კირის ნაფლეთებს, ყინულის ნატყებთან ერთად აურევთ, ვერაფერ სითბოს წარმოშობას ასეთ ორგვარ მაგარ ნივთიერებათა ნარევი ვერ შევამჩნევთ; მაშინ როდესაც საკმარისია ასეთი კირ-ყინულის ნარევი ოთახში შევიტანოთ და ყინული წყლად ვაქციოთ, რომ წყლით დასველებული კირი სწრაფად გახურდეს.

კირის და წყლის ქიმიურ შეზავებით, როგორც ვიცით, სჩნდება ახალი ნივთიერება წყლიანი ან ესრედ წოდებული დანელებული, დაშლილი კირი, რომელიც აღარ უერთდება წყალს ქიმიურად, არამედ იშლება მასში მხოლოდ მექანიკურად, როგორც საჭმელი მარილი.*) ჩვენ დავინახეთ, რომ დანელებული კირი უფრო ადვილად სჩნდება დამწვარ კირის წყალთან შეზავებით, ვიდრე ყინულთან შერევის დროს, სხვანაირად რომ ვსთქვათ, მაგარი ნივთიერება უფრო ადვილად უერთდება სხვა სითხეთ ქცეულ ნივთიერებას, ვიდრე იგივე მაგარ მდგომარეობის

*) საკმარისია მარილას ხსნილი ცეცხლზე დავაშროთ, რომ ისევე მაგარი მარილი მივიღოთ.

ნივთიერებას. ესევე ითქმის თოფის-წამლის შემადგენელ ნივთიერებებზედაც. მართლაც ჩვენ რომ ნახშირის, გოგირდის და გვარჯილის მოზრდილი ნატეხები ერთმანეთში ავურიოთ, ასეთს ნარევს გაზგაზა ცეცხლითაც ვერ ავაფეთქებთ, მაშინ როდესაც საკმარისია იგივე ნივთიერებანი კარგად დავსრისოთ, ფხვნილად ვაქციოთ და ერთმანეთში აურიოთ, რომ ასეთი ფხვნილი პაწაწა ნაპერწკალმაც დასწვას, ააფეთქოს.

აქ მოყვანილ ფაქტებიდან თავის თავად გამომდინარეობს ერთი მეტად საყურადღებო პირობა ქიმიურ რეაქციებისათვის; ქიმიურად მომქმედი ნივთიერებანი, რაც შეიძლება სავსებით უნდა ეხებოდნენ ერთმანეთს და ასეთი შეხება კი შესაძლოა თუ ქიმიურად შეზავებულ ნივთიერებათა სითხედ, მტვრად, ან ფშვნილად ვაქცევთ.

გამომწვარ კირის წყალთან შეერთება ისეთი ჯგუფის ქიმიურ რეაქციებს ეკუთვნის, რომლებს დროსაც ან გარეშე ფიზიკურ ძალების დაუხმარებლად, ან მხოლოდ ოდნავი მათი გავლენით რთული თუ მარტივი ნივთიერებანი ქიმიურად ერთდებიან დიდის სითხოდ ქცეულ ენერგიის წარმოშობით. ჩვენ დავინახეთ, რომ გამომწვარ კირას და წყლის შეერთების დროს დიდი სითხო გაჩნდა, რომლის უმეტესი ნაწილი დაიხარჯა წყლის გასათბობად და ორთქლად ქცევისათვის. ცხადია, ამდენი სითხოს დაკარგვის გამო გამომწვარ კირისაგან და წყლისაგან ახლად მიღებული ნივთიერება, დანელებული კირი ძალიან ღარიბი უნდა იყოს ენერგიით მის წარმოშობ ნივთიერებებთან შედარებით. მართლაც, დამქრალი კირი ველარ შეუერთდება ქიმიურად წყალს, ის წყალთან შერევის დროს ვერავითარ ენერგიას ველარ წარმოშობს და ამიტომაც უნდა ჩაითვალოს მქიდრო, ძნელად დასაშლელ ნივთიერებად. დანელებულ კირის ქიმიურად დაშლა მის შემადგენელ ნივთიერებებად, გამომწვარ კირად და წყლად, შესაძლოა, თუ ჩვენ მას კარგად გამოვწვავთ ქურაში, ე. ი. თუ ეს ნივთიერება შეითვი-

სებს იმდენსავე სიბოზს, რამდენიც გაჩნდა მის წარმოშობის დროს. ამგვარსავე ხასიათის რეაქციას წარმოადგენს რკინის გოგირდთან შეერთება. როგორც ვიცით, საკმარისია ამ ორ ნივთიერებათა მექანიკური ნარევი მხოლოდ ერთ ადგილას გავახუროთ, რომ რეაქცია დიდის სიბოზს წარმოშობით თავისთავად დასრულდეს მთელს ნარევიში. ამ რეაქციის დროს წარმომდგარი კაჟისავეთ მაგარი ნივთიერება—გოგირდოვანი რკინა—მეტად მჭიდრო ნივთიერება არის. მის დასაშლელად საჭირო არის ბევრისავე სიბოზს დახარჯვა. აი, ასეთს რეაქციებს, რომლების დროსაც ერთდებიან მარტივი ან რთული ნივთიერებანი დიდის ენერჯის, სიბოზს წარმოშობით და ამ რიგად ჰბადვენ მეტად მჭიდრო, ძნელად დასაშლელ რთულ ნივთიერებათა ეძახიან ეგზოტერმიულ (სიბოზს წარმოშობ) რეაქციებს; ამ საშუალებით მიღებულ მჭიდრო ნივთიერებათა კი ეგზოტერმიულ (სიბოთი დაღარიბებულ) ნივთიერებათა. როგორც ვხედავთ, ენერჯის სიღარიბე, ნაკლებობა ხელს უწყობს ნივთიერების სიმჭიდროვეს, არ დარღვევას, და ეს ადვილი გასაგებიც არის, რადგან ბევრ სიბოზ, ენერჯისაგან რთული ნივთიერება ადვილად ირღვევა თავის შემადგენელ ნივთიერებათა, მაგალითად, ხის დაწვა ცეცხლის შემწეობით, დანელებულ კირის წყლად და გამომწვარ კირად დაშლა ცეცხლისავე შემწეობით და სხვა.

არის მეორე ჯგუფის რეაქციებიც, რომლების დროსაც მარტივ ან რთულ ნივთიერებათა შესაერთებლად საჭირო არის გარეგანი ენერჯია, სიბოზ. ქიმიურად შესაერთებელი ნივთიერებანი მხოლოდ ხანგრძლივის სიბოზს შეთკისებით წარმოშობენ ახალ ენერჯიით მდიდარ ნივთიერებათა. საზოგადოდ კი ასეთ ნივთიერებათა მისაღებად შეიძლება მარტივ ნივთიერებათან მიღებული და ენერჯიით მდიდარი რთული ნივთიერებანი ერთი მეორესთან ქიმიურად შევაზავოთ და ამნაირად დავამზადოთ უფრო რთული, ენერჯიით მდიდარი

ნივთიერებანი. ამ გვარ რეაქციებით წარმოშობილ ნივთიერებანი, როგორც ბევრი ენერჯის მექონნი, არ წარმოადგენენ მკიდროდ შეკავშირებულ ნივთიერებათა, რადგან მომეტებული ენერჯია მეტად ასუსტებს მათ შემადგენელ ნივთიერებათა შორის მიმზიდველობას. ასეთ არამკიდრო ნივთიერებათა ეძახიან ენდოტერმიულ, ესე იგი, სითბო-შეთვისებულ ნივთიერებათა და მათ წარმომშობ რეაქციებს კი ენდოტერმიულ, ესე იგი სითბოს შემთვისებელ რეაქციებს. ყოველდღიურ ცხოვრებაში მკითხველი ვერ შეჰხვდება ასეთ რეაქციებს და ქიმიიდან ამოღებული მაგალითები კი ჯერ-ჯერობით ძნელად გასაგები იქმნება და ამიტომაც უმჯობესია ამ ჯგუფის რეაქციები მარტოვ და რთულ ნივთიერებათა შესწავლის დროს გავიცნოთ. რაც შეეხება ამ გვარ რეაქციების შემწეობით მიღებულ ენდოტერმიულ ნივთიერებათა, ამათ, უექველია, ყველანი იცნობს.

მაგალითად, ზოგიერთ წუმწუმის ქიმიურ დასაშლელად საკმარისია ის რამე მაგარ საგანზედ გაუსე-გამოუსვათ, ფისტრანი შეგვიძლიან ქვის ან ჩახხახის შემწეობით გავხეთქოთ; ასეთივე უბრალო საშუალებით შეიძლება დინამიტის და ყუმბარის აფეთქებაც.

ქიმიურ რეაქციების გასაცნობლად საჭირო არის მოვიყვანოთ ერთი საყურადღებო მათი თვისებაც, რომელიც აღმოაჩინა გამოჩენილმა ქიმიკოსმა ბერტლომ და გამოიხატება ესრედ წოდებულ უმეტეს სითბოს წარმოშობის კანონში. ამ კანონს ჩვენ ადვილად წარმოვიდგენთ თუნდაც შემდეგ მაგალითზედ. ვსთქვათ, ჩვენ გვინდა გავიგოთ, როგორი სინტეზი ანუ შეერთება უნდა მოხდეს ვოჯირდსა, რკინასა და სპილენძს შორის. ამისათვის ამ სამ ნივთიერებათა მექანიკური ნარევი შესაფერ საშუალებით ერთ ადგილას უნდა გავახუროთ და, როდესაც ამნაირად დაწყებული ქიმიური რეაქცია დიდის

სითბოს წარმოშობით მთელს ნარევში დასრულდება, ანალიზით უნდა გავიგოთ, რომელი ნივთიერება, რკინა თუ სპილენძი, უფრო შეუერთდა გოგირდს.

ანალიზი ყოველთვის აღმოაჩენს, რომ ასეთ ნარევში რკინა უფრო და თითქმის განსაკუთრებით უერთდება გოგირდს. თუ კი გამოცდილებას ისე მოვახდენთ, რომ რკინის და სპილენძის რაოდენობა ერთი და იგივე იქნება და გოგირდის კი იმდენი, რამდენიც საჭირო იქნება აღებულ რკინის გოგირდოვან რკინად გარდაქცევისთვის, ჩვენ ცხადად დავინახავთ, რომ მხოლოდ რკინა უერთდება გოგირდს, ასე რომ, როდესაც რამოდენიმე მარტივი ან რთული ნივთიერებანი თავისავე ენერჯის ზედგავლენით ქიმიურ რეაქციას ჰბადვენ, ასეთ რეაქციის დროს ქიმიურად ერთდებან ისეთი ნივთიერებანი, რომელნიც შეერთების დროს ყველაზედ მეტს სითბოს ჰბადვენ. ცხადია, რომ დიდის სითბოს წარმოშობით მიღებული ნივთიერებანი ასეთ შემთხვევაში მეტად მჭიდროდ, ენერჯით ლარიბ ნივთიერებათა უნდა წარმოადგენდნენ.

ბერტლოსაგან აღმოჩენილ კანონის შემწეობით დღეს ყოველ ქიმიკოსს შეუძლიან წინადავე სთქვას სხვა-და-სხვა მარტივ ან რთულ ნივთიერებათა შეერთების დროს რომელი და რა ხასიათის ნივთიერებანი უნდა მივიღოთ.

ქიმიური ნიშნები და ფორმულები.

ქიმიური ფორმულები, ატომური და მოლეკულარული ჰიპოტეზები. ატომთა მიწშიდევლობა და მისი რაოდენობა სხვა და სხვა ელემენტების ატომებში. მარტივ და რთულ ნივთიერებათა მოლეკულების ტანითი რაოდენობა. გაზოვან ნივთიერებათა გავრცენა, შეკუმშვნა და ავოგადო-ვერარის კანონი, ატომური წონა ელემენტებისა და მისი რაოდენობის გამომანგარიშება ზოგიერთ გაზოვან ელემენტებისთვის. ქიმიურ რეაქციების აღნიშვნა ქიმიურ ფორმულების შემწვობით. მოლეკულარული არსებობა მარტივ და რთულ ნივთიერებათა.

რადგან ბუნებაში მინერალური და ნახშიროვანი ნივთიერებანი ურიცხვია და ამის გამო მეტად საძნელოა ცალ-ცალკე მათი ქიმიურ შედგენილების და თვისების სიტყვიერად აღნიშვნა-დანახსოვრება, ამისათვის საერთოდ ყველა განათლებულ ერთა ქიმიკოსებმა გადასწყვიტეს საზოგადო ქიმიურ ნიშნების შემოღება ჩვენ, რასაკვირველია, ფაქტიურ მასალის გაცნობის დროს ამავე ნიშნებით უნდა ვისარგებლოთ, რადგან ახალ ქართულ ნიშნების შენობას შეუძლიან მეტის მეტად გაუძნელოს მსურველთ ევროპის ქიმიურ ლიტერატურის გაცნობა-შესწავლა. ქიმიის უკველ მარტივ ნივთიერებას აღნიშნავენ ხოლმე მის ლათინურ ან ბერძნულ სახელის დაწყებით ასოები, მაგალითად გოგირდი—S(Sulphur), იოდი—J(Jodum), ნახშირის შემადგენელი მარტივი ნივთიერება ნახშირბადი—C (Carbo) და სხვანი.

თუ დაწყებითი ასო რამოდენიმე ელემენტებს ერთი და იგივე აქვს, მაშინ ასეთ მარტივ ნივთიერებათა აღსანიშნავად ხმარობენ პირველ ორ დაწყებით ასოს, მაგალითად რკინა—

Fe(Ferrum), სპილენძი—Cu(Cuprum), ცინკი—Zn(Zincum), მარგანეცი—Mn(Manganum) და სხვანი.

რომელ ნივთიერების აღსანიშნავად ერთად სწერენ ხოლმე მის შემადგენელ ელემენტთა სახელების დაწყებით ასოებს. მაგალითად, გოგირდოვანი რკინა—FeS, გოგირდოვანი სპილენძი—CuS, გოგირდოვანი ცინკი—ZnS და სხვანი, რომელნიც მართივ ნივთიერებათა გამომხატველ ქიმიკურ ნიშნებს, რომლებიც მართივ ნივთიერებათა გამომხატველ ნიშნებისაგან შესდგებიან, უწოდებენ სახელად ქიმიურ ფორმულებს. ქიმიური ფორმულა, გარდა იმისა, რომ აღნიშნავს, რა და რა მარტივ ნივთიერებებისაგან შესდგება ესა თუ ის რომელი ნივთიერება, ამავე დროსვე შეერთებულ ელემენტების რაოდენობის მაჩვენებელიც არის; ამას აღვიღად დავინახავთ შემდეგში. ჩვენ შეგვიძლიან გამოკიდობით დავრწმუნდეთ, რომ გოგირდოვან რკინის წარმოშობის დროს ყოველთვის შეერთებულ გოგირდის და რკინის რაოდენობათა შორის ერთი და იგივე დამოკიდებულება სუფევს. განსაზღვრულ რაოდენობის რკინას ყოველთვის ერთი და იგივე რაოდენობის გოგირდი შეუერთდება, 1, 74 ნაწილ რკინას გოგირდოვან რკინაში ყოველთვის 1 ნაწილი გოგირდი მოუდის, რასაკვირველია, წონით. ამ გვარივე განსაზღვრული დამოკიდებულება, ხოლო სხვა და სხვა ელემენტებისათვის სხვა და სხვა შესაძრწევია ყველა დღეს ცნობილ რომელ ნივთიერებათა წარმოშობის დროს. ასე რომ ყოველ რომელ ნივთიერების საესებით აღსანიშნავად უნდა შეგვედგინა ამგვარი ფორმულები. მაგალითად, გოგირდოვან რკინისათვის $1,74\text{Fe} + \text{S}$, გოგირდოვან ცინკისათვის $2,03\text{Zn} + \text{S}$ და სხვანი.

მაგრამ ამ მიზნისათვის ქიმიკოსებმა უფრო ადვილ საშუალებას მიჰმართეს. მათ დასდევს, რომ ყოველი ქიმიური ელემენტი შესდგება სულ პაწაწა ნაწილებისაგან, რომლებიც წონით და ტანით სრულებით ერთნაირნი არიან. ელემენტის ამგვარ პაწაწა ნაწილებს დაარქვენ სახელად ატომები, რაც

ბერძნულად ნიშნავს „ველარ დასანაწილებელს“. რაღა თქმა უნდა, სხვა-და-სხვა ელემენტების ატომები სხვა-და-სხვა წონისა ცუნდა იყვნენ. ატომების შეერთებით ჩნდებიან მარტივი ან რთული ნივთიერებანი. ასე რომ მარტივი ნივთიერება შესდგება წონით ერთნაირ ატომთა ჯგუფისაგან, რთული კი სხვა და სხვა ელემენტების ატომთა ჯგუფთაგან. ატომთა ჯგუფებს მეცნიერებაში უწოდებენ მოლეკულებს. ნივთიერების ქიმიური დაშლა-შეზავება ან ესრედ წოდებული არსებითად შეცვლა ადვილად აიხსნება ამ მოლეკულების შემადგენელ ატომებად დაშლით და ამ ატომებისაგან სხვა ახალ მოლეკულების გაჩენით. ამ გვარი მეცნიერული მოსაზრებანი, რომელნიც ოდნავადაც არ ეწინააღმდეგებიან ქიმიაში არსებულ ფაქტებს, ცნობილია ესრედ წოდებულ „ნივთიერებათა შედგენილების ატომიურ და მოლეკულიარულ „ჰიპოტეზებად“. მარტივ ნივთიერების ატომები, როგორც სრულებით ერთნაირის თვისებათა ქიმიური პაწაწა ნაწილები, ერთნაირისავე ქიმიურ მიმზიდველობის ზედგავლენით უნდა ერთდებოდნენ *minimum* ორ-ორი, რადგან თითოეულ ატომს შეუძლიან მხოლოდ ერთი თავის ბადალი ატომი შეიერთოს. ასე რომ ყოველივე მარტივი ნივთიერება შესდგება ერთნაირ ორ-ატომიან მოლეკულებისაგან. სხვა და-სხვა ელემენტების ატომებს კი შეუძლიათ მრავალ ატომიანი მოლეკულები წარმოშობონ. სჩანს, ატომთა ურთიერთშორის მიმზიდველობის გაზომვა - ანგარიშსაც ადგილი უნდა ჰქონდეს ქიმიურ რეაქციების და, საზოგადოდ, ქიმიურ მოვლენების გაცნობა-შესწავლაში ისე, როგორც ატომთა წონის რაოდენობის ანგარიშსაც საზომად მიღებულ უმსუბუქეს ელემენტის და მიხედვით. ქიმიურ მიმზიდველობის რაოდენობის საანგარიშებლად ქიმიკოსებმა უმსუბუქეს ელემენტის ესრედ წოდებულ წყალმზადის მიმზიდველობას მიჰპართეს და მის საზომად ერთ ატომ წყალმზადის მიმზიდველობა აღიარეს. ერთ ატომ წყალმზადს ანუ უმსუბუქეს ელემენტს, როგორც ვიცით, მხოლოდ ერთი თავის ბადალი ატომივე წყალმზადი შეუძლიან შეიერთოს.

როგორც შემდეგ დავინახავთ, ერთსავე ატომს წყალმზადისას შეუძლიან ერთ ატომ ვერცხლის, ლითონ კალიუმის ან ნატრიუმის ადგილი დაიჭიროს რაიმე შესაფერ რთულ მოლეკულაში; ასე რომ ერთ ატომ ვერცხლს, ერთ ატომ კალიუმს და ნატრიუმს იგივე მიმზიდველობა ჰქონათ, როგორც აქვს ერთ ატომ წყალმზადს. ერთ ატომ წყალმზადს კი შეუძლიან ერთივე საზომად მიღებული წყალმზადის ატომი მიიზიდოს, მაშასადამე, ვერცხლი, კალიუმი და ნატრიუმი ერთ-მიმზიდველოვანი ელემენტები ყოფილან. გოგირდის ზედ-მოქმედების დროს კი, როგორც გამოკვლევა გვიჩვენებს, ორი ატომი წყალმზადისა უერთდება ერთ ატომ გოგირდს და გოგირდისავე ერთ ატომს უერთდება ორი ატომი ვერცხლისა, ორი ატომი კალიუმისა, ორი ატომი ნატრიუმისა; ასე რომ გოგირდის ატომი შედარებით წყალმზადის, ვერცხლის, კალიუმის და ნატრიუმის ატომებთან ორ მიმზიდველოვანი ყოფილა. არის ისეთი ელემენტები, რომლებს ატომებიც შედარებით წყალმზადის ატომთან სამ, ოთხ, ხუთ, ექვს და მეტ მიმზიდველოვანი არიან, ესე იგი, მათ შეუძლიან ქიმიურ რეაქციებში წყალმზადის სამ, ოთხ, ხუთ, ექვს და მეტ ატომების ადგილი დაიჭიროს. პირობათა მიხედვით ზოგიერთ ელემენტების მიმზიდველობა ხშირად იცვლება და ასეთ შემთხვევაში ამგვარ ელემენტის ატომს შეუძლიან ქიმიურ რეაქციებში წყალმზადის ატომების სხვა-დასხვა რაოდენობის ადგილი დაიჭიროს. ასეთ ელემენტებს ეკუთვნის, მაგალითად, გოგირდი, რომლის ატომი სხვა-დასხვა ქიმიურ რეაქციებში ხან ორ, ხან ოთხ და ხანაც ექვს ატომ წყალმზადის ადგილს იჭერს.

ყოველივეს ატომთა მიმზიდველობის შესახებ ჩვენ ადვილად გავითვალისწინებთ ფაქტიურ მასალის გაცნობის-და მიხედვით. ეხლა კი გამოვარკვიოთ მარტივ და რთულ ნივთიერებათა მოლეკულების რაოდენობა ტანით და მათი ურთიერთ-შორის დამოკიდებულება ატომთა მიმზიდველობისდა მიხედვით. ჩვენ დავინახეთ, რომ მარტივ ნივთიერებათა მოლეკულები უნდა შესდგებოდნენ minimum ორ-ორ ატომებისაგან,

რთული მოლექულები კი სამ, ოთხ და, როგორც შემდეგ დავინახავთ ნახშიროვან ნივთიერებათა გაცნობიდან, 60-ზედ მეტ ატომებიდანაც. ასე რომ, ცხადია, როგორც სხვა-და-სხვა მარტივი, აგრეთვე რთული ნივთიერებათა მოლექულებიც სხვა-და-სხვა რაოდენობისანი უნდა იყვნენ ტანით. ამნაირი დასკვნა თითქოც ეწინააღმდეგება ფიზიკაში ცნობილ კოილ-მარიოტის და გე-ლიუსაკის კანონებს, რომლებიც აღიარებენ, რომ ერთისა და იმავე ტანის სხვა-და-სხვა რთული ან მარტივი ნივთიერებანი ერთნაირ გაზოვან ან ორთქლოვან მდგომარეობაში ერთისა და იმავე ტემპერატურის და ჰაერის ზედ დაწოლის გავლენით ერთნაირადვე იცვლებიან ტანით. თუ მივიღებთ, რომ სხვა-და-სხვა ნივთიერებათა მოლექულები ტანით სხვა და სხვა რაოდენობისანი არიან, მაშინ თითქოც ზევით მოყვანილი ფიზიკური კანონი უსაფუძლოდ და შემცდარად უნდა აღვიაროთ. მაგრამ საქმე ის არის, რომ გამოცდილების დროს ეს კანონი სავსებით მართლდება. მაშ, აშკარაა, ეს ფაქტი სხვანაირად უნდა ავსხნათ; უნდა მივიღოთ, რომ მოლექულთა შორის დიდი მანძილები უნდა იყოს და ამ მანძილებში უნდა მოქმედებდნენ მოლექულების ძალნი. ეს მანძილები შედარებით მოლექულების დიამეტრებთან მეტად დიდები და ამასთანავე ყოველ მოლექულისათვის ტანით ერთნაირნიც უნდა იყვნენ. რადგან ყოველ მოლექულას ირგვლივ და ყოველი მხრივ სხვა მოლექულები ახვევია, ამისათვის უმჯობესია ამ ტანს და მოლექულებსაც ჩვენს გონებაში ბურთისებური ფორმა მივსცეთ.

ამას შემდეგ ძალიან ადვილად გასაგებია გაზების კანონის ქეშმარიტებაც.

მართლაც, წარმოვიდგინოთ ორი ერთნაირის ტანის ქურქელი, ერთი მარტივ გაზოვან ელემენტით და მეორე კი მეტად რთულ მოლექულიან გაზოვანივე ნივთიერებითსავსე.

ტემპერატურის რაოდენობა და ჰაერის ზედ-დაწოლის ძალა, ვსთქვათ, ორივე გაზოვან ნივთიერებათათვის ერთი და იგივე არის. რადგან ყოველ მოლექულას თავისი ბურთისებური სფერა აქვს და მისი ტანი შედარებით სფერის ტანთან თი-

თქმის არა რად უნდა ჩაითვალოს, ცხადია, ასეთ უზარმაზარ სფერაში ორ-ატომიანიც და ოც ან სამოც ატომიანი მოლეკულაც მოთავსდება და ამიტომაც პაწაწა მოლეკულების ტანიით რაოდენობა ოდნავადაც ვერ იქონიებს გავლენას გაზების შეკუმშვან-გავრცნაზედ. ამნაირად იკუმშვნება და ივრცნება, უკეთ რომ ესთქვათ, პატარავდება და იზრდება მხოლოდ ერთნაირი სივრცენი ანუ სფერები, რომლებშიაც მოთავსებულნი არიან მოლეკულები. კოილ-მარიოტის და გე-ლიუსაკის გაზების კანონიდან გამომდინარეობს ერთი მეტად საყურადღებო დასკვნაც, რომელიც აღიარებს, რომ ერთსა და იმავე ტანის სხვა და სხვა გაზოვან ნივთიერებებში ერთნაირს პირობებში მოლეკულების ერთი და იგივე რიცხვიც უნდა იმყოფებოდეს, რასაკვირველია, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენ ატომიან მოლეკულებისაგან შესდგებიან ესა თუ ის გაზოვანი ნივთიერებანი.

ეს აზრი ცნობილი არის ქიმიაში ავოგადრო - ეერარის კანონად,

ეხლა ვნახოთ, როგორ გამოიყენეს ქიმიკოსებმა ატომიურ და მოლეკულიარული ჰიპოტეზები რთულ ნივთიერებათა სახეებით აღსანიშნავად.

დღეს ზოგიერთ მარტივად ცნობილ ნივთიერებების სიმჭირხნის ანუ შედარებით წონის გასაგებად ქიმიკოსებმა აიღეს ერთნაირს პირობებში განსაზღვრულ ტემპერატურის და ჰაერის ზედ დაწოლის მიხედვით ერთი და იგივე ტანის სხვადასხვა გაზოვანი ელემენტები, ასწონეს ეს გაზები შესაფერ საშუალებით ქიმიურ ნაზ სასწორზედ და ამრიგად აღმოაჩინეს, რომ ერთი ელემენტთაგანი ყველაზედ უფრო მსუბუქი გამოდგა, რასაკვირველია, სხვა არა გაზოვან ელემენტებთან შედარებითაც, რომლების სიმჭირხნე სხვა არა პირდაპირ საშუალებებით გამოიანგარიშეს. *) ამას შემდეგ ეს უმსუბუქესი ელემენ-

*) ამ საშუალებებს ჩვენ არა - გაზოვან ელემენტების შესწავლის დროს გავეცნობით.

ტი აღიარეს ელემენტებთა სიმჭირხნის ანუ შედარებითი ატომიურ წონის საზომად.

ვსთქვათ ერთნაირს პირობებში ავწონეთ განსაზღვრული რაოდენობა, რასაკვირველია, ტანით ამ ყველაზედ უფრო მჩატე ელემენტისა და შემდეგ ამოდენივე რაოდენობა რომელიმე მეორე ელემენტისა. ცხადია, რომ წონა მეორე ელემენტისა გვაჩვენებს, თუ რამდენად უფრო მძიმე არის ის შედარებით საზომად მიღებულ ელემენტთან. ზევით აღნიშნულ ჰიპოტეზის და მიხედვით ერთნაირს პირობებში, ერთი და იგივე რაოდენობის (სივრცით) მსუბუქ და მეორე მასთან შედარებულ ელემენტებში ერთი და იგივე მოლეკულთა და მაშასადამე ატომთა რიცხვიც უნდა იყოს; მაშ თუ, მაგალითად, მილლიარდი ატომი მსუბუქ ელემენტისა იწონის რამდენჯერმე ნაკლებს, ვიდრე ეს მილლიარდივე ატომი მეორე ელემენტისა, ცხადია, მსუბუქ დასაზომად მიღებულ ელემენტის ერთი ატომიც ამდენჯერვე ნაკლებს უნდა იწონიდეს, ვიდრე ერთი ატომი მეორე ელემენტისა. ჩვენ შეგვიძლიან რეაქციაში მომქმედ ელემენტების წონითი რაოდენობის ინგარიში ამ ელემენტების ატომებზედ გადავიტანოთ. ზევით მოყვანილ და სხვა ქიმიურ და ფიზიკურ საშუალებების შემწეობით, რომლებსაც თავის დროზედ გავცნობით, მეცნიერებმა გამოიანგარიშეს ყველა ელემენტთა ატომების წონა ერთ უმჩატეს ელემენტის ატომთან შედარებით. ამ ელემენტის ატომის წონა, როგორც ვიცით, მიღებულია უმცირეს საზომად და უდრის = 1.

რაკი ქიმიურად შესაერთებელ ელემენტთა შორის მათი წონითი რაოდენობის დამოკიდებულება სავესებით შეგვიძლიან გადავიტანოთ მათ ატომებზედაც, ამის შემდეგ ჩვენ ადვილად წარმოვიდგენთ ქიმიურ ფორმულების სავესებით მნიშვნელობასაც. მართლდაც დაუბრუნდეთ ისევ გოგირდოვან რკინას: ჩვენ ვთქვით, რომ გოგირდოვან რკინის წარმოშობის დროს ყოველთვის შეერთებულ რკინის და გოგირდის რაოდენობათა შორის ერთი და იგივე დამოკიდებულება სუფევს: 1, 74. რკინას ყოველთვის უერთდება წონით 1 ნაწილი გოგირდი. როგორც ვიცით, ყოვე-

ლივე ეს ითქმის ამ ორ ელემენტთა ატომებზედაც ე. ი. გოგირდოვან რკინის მოლეკულის გასაჩენად უნდა შეერთდნენ გოგირდის და რკინის ატომები ისეთ რაოდენობით, რომ მათი ურთიერთ შორის წონითი დამოკიდებულება უნდა უდრიდეს რკინისათვის 1,74. და გოგირდისთვის 1. რადგან რკინის და გოგირდის ატომების წონა შედარებით უმსუბუქეს ელემენტის წონასთან, ქიმიკოსთა გამოანგარიშებით, უდრის რკინისთვის 56 და გოგირდისთვის 32 და ამ ორ ატომთა წონითი დამოკიდებულება კი იგივე არის, როგორც გოგირდის რკინასთან შეერთების დროს, ე. ი. $56:32=1,74:1$. ამისათვის აშკარა არის, უნდა დავსკვნათ, რომ გოგირდის და რკინის შეერთების დროს თითოეული რკინის ატომი უერთდება გოგირდის ერთ ატომს და ამნაირად ჩნდება მოლეკული ახალ რთულ ნივთიერებისა, გოგირდოვან რკინისა. ცხადია, ეს მოლეკული შესდგება ერთ ატომ რკინისაგან და ერთ ატომ გოგირდისაგან. ამნაირად ზევით მოყვანილი ქიმიური ფორმულა FeS ნიშნავს, რომ ერთ ატომ ანუ 56 ნაწილ (წონით) რკინის და ერთ ატომ ანუ 32 ნაწილ გოგირდის შეერთების დროს ჩნდება ერთი მოლეკული ანუ 88 ნაწილი გოგირდოვან რკინისა.

რეაქცია კი ამ რთულ ნივთიერების მიღებისა შეგვიძლიან გამოვხატოთ შემდეგის ქიმიურის თანასწორობით $Fe+S=FeS$.

არის ისეთი რეაქციებიც, რომლების დროსაც ერთი, ორი, სამი და მეტი ატომებიც ერთ ელემენტისა უერთდება ან ერთს ან მეტს ატომებს მეორე ელემენტისას და ამნაირად ჩნდება რთულ ნივთიერების მოლეკული, რომელიც შესდგება სამ, ოთხ, ხუთ და მეტ სხვა-და-სხვა ატომებისაგან. მაგალითად გოგირდოვან ვერცხლის მისაღებად, როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, უნდა ავიღოთ ერთ ნაწილ გოგირდზედ (წონით) 6,72 ნაწილი ლითონ ვერცხლისა. ვერცხლის ატომი კი უმსუბუქეს ელემენტის ატომთან შედარებით უნდა იწონიდეს 107,66 ისე რომ, თუ ერთ ნაწილ გოგირდზედ 6,72 ნაწილი ვერცხლი

მოუდის გოგირდის ერთ ატომის წონაზედ, რომელიც უდრის
 $1 - 6,72$
 32, მოუვა $215,22$ ვერცხლის წონა $32 - \times$ ანუ
 $\times = 215,22$

$215,22 : 107,66 = 2$ ატომი ვერცხლისა. ამნაირად გოგირდო-
 ვან ვერცხლის ფორმულა იქნება Ag_2S ე. ი. ორი ატომი ვერ-
 ცხლი და ერთი ატომი გოგირდი.

ასეთ რეაქციებზედ და რთულ ნივთიერებებზედ ვილაპა-
 რაკებთ უფრო დაწვრილებით ქიმიურ ნივთიერებათა აღწერის
 დროს.

კრისტალლოგრაფია

ამორფიული და კრისტალიური ნივთიერებანი. კრისტალლო-
 გრაფია ანუ კრისტალთ აღწერა. პარამეტრები, სიმეტრიის დეძე-
 ბი და სიტყვები. ექვსი სისტემა ანუ კლასი კრისტალიურ ფორ-
 მებისა: 1) სწორი, 2) კვადრატული, 3) ტეტრაგონალური ანუ ექვს
 კუთხოვანი, 4) ორმბიული, 5) მონოკლინოედრული ანუ ერთ
 სოლისებურ კუთხოვანი და 6) ტრიკლინოედრული ანუ სამსოლი-
 სებური კუთხოვანი სისტემები დიმორფიული და იზომორფიული
 კრისტალლები.

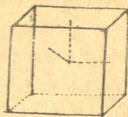
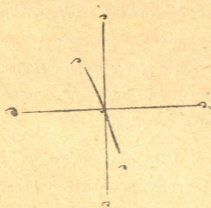
სანამ ელემენტთა და რთულ ნივთიერებათა დაწვრი-
 ლებით აღწერას შეუდგებოდეთ, საჭირო არის მოკლედ გავეც-
 ნოთ ერთს ფრიად საყურადღებო ნივთიერებათა დამახასიათე-
 ბელ საშუალებასაც, ესრედ წოდებულ კრისტალდად ქცევას.
 ნივთიერებათა გამოსაცნობად, დასახასიათე'ლად სხვა ფიზიკუ-
 რი საშუალებაც არის, მაგალითად, ნივთიერებათა გაღლო-
 ბის და დუდილის ტემპერატურის შეტყობა, მათი სიმჭირხნის
 გამოანგარიშება წმინდა წყალთან შედარებით და სხვანი, მაგ-
 რამ ყოველივე ეს, უექველია, მკითხველმაც კარგად იცის თუ
 ფიზიკიდან არა, ყოველ დღიურ ცხოვრებიდან მაინც. ამიტომ
 ჩვენ გავჩერდებით მხოლოდ კრისტალად ქცევის საშუალება-
 ზედ.

ჩვენ ვიცით, რომ ნივთიერებას შესაფერ პირობებში შეუძლიან სამგვარი მდგომარეობა მიიღოს მაგარი, ხსნილი და გაზოვანი; ყველა ამ სამ მდგომარეობის ნივთიერებაც გვინახავს, მაგალითად, მიწა, წყალი და ჰაერი, მაგრამ ძვირადთუ ვისმეს მიუქცევია ყურადღება მაგარ ნივთიერებათა ორ სხვა და სხვა გვარის შეხედულობისათვის, უკეთ რომ ვსთქვათ, ფორმისათვის. ყველასაგან კარგად ცნობილი გამომწვარი კირი ან ცარცი წარმოადგენენ ერთ გვარ ფორმის ნივთიერებათა, მეორეგვარ ფორმისას კი, ვსთქვათ, საქმელი მარილი, ან შაქარი. გამომწვარი კირი და ცარცი შესდგებიან ვანუსაზღვრელ ფორმის პაწაწა ნაწილებისაგან და ხელით შეხების დროს სიმბილის შთაბეჭდილებას ახდენენ. ნივთიერებათა ასეთი ფორმა-შეხედულება აიხსნება მათ მოლეკულების უთადარიგო არეულ მდგომარეობით; მოლეკულების არა წყობიერ ურთიერთშორის მიმზიდველობა-შეერთება კი მათ შემადგენელ ატომთა თვისებათა შედეგი უნდა იყოს. ასეთ თუ ისე, ჩვენთვის საჭირო არის მხოლოდ ვიცოდეთ, რომ ატომთა შეერთებით წარმოშობილი მოლეკულები ზოგიერთ შემთხვევაში თავისებურ ურთიერთშორის მიმზიდველობით გააჩენენ ხოლმე განუსაზღვრელ ფორმის ან აგებულების პაწაწა ნაწილებს, აი ასეთ გამოურკვეველ აგებულების პაწაწა ნაწილებისაგან შემდგარ ნივთიერებათ უწოდებენ სახელად ამორფიულ ნივთიერებას. ამ მხრით სრულებით სხვა ხასიათის ნივთიერებათ წარმოადგენენ საქმელი მარილი და შაქარი. კვნიტ მარილში ან შაქრის ნატეხებში ჩვენ ადვილად ვამჩნევთ განსაზღვრულ აგებულობის ნაწილებს; მარილში, მაგალითად, ერთნაირის სიგრძე-სიფართის და სიმაღლის კოლოფის მზგავს პატარა ნაწილებს, კუბებს. შაქარში კი ამგვარისავე, ხოლო უფრო მოგრძო კოლოფის მზგავს ნაწილებს, პრიზმებს; ამ გვარისავე ფორმის ნაწილებს, ხოლო გადიდებულს წარმოადგენს ესრედ წოდებული შაქარ-ყინული. უკანასკნელი იგივე შაქარია და ადვილად ჩნდება შაქრით გაყენთილ წყალში. ასეთ წყალში ჯერ სულ პაწაწა შაქრის პრიზმები ჩნდება, შემდეგ კი ისინი თან და-თან იზრდებიან და ვეებერთელა პრიზმებად გარდაიქცე-

ვიან. ამ გვარადვე შეგვიძლიან მარილის დიდი კუბებიც მივი-
 ლოთ: ამისათვის საკმარისია ცოტაოდენ წყალში იმდენი მა-
 რილი გავჰხსნათ, რომ ამაზედ მეტის გახსნა მასში შეუძლებელი
 შეიქმნას და ამას შემდეგ მარილით გაყენთილი წყალი რამოდენ-
 იმე დროის განმავლობაში გაუნძრევლად დავტოვოთ. აქაც, რა-
 საკვირველია, ჯერ პატარა კუბები გაჩნდება და შემდეგ კი
 ისინიც დიდებად გარდაიქცევიან. მარილის კუბები და შაქრის
 პრიზმები, რასაკვირველია, ამ ნივთიერებათა მოლეკულებისაგან
 შენდებიან, ხოლო აქ ამგვარი აშენება მათ წყობიერ მიმზიდველო-
 ბას უნდა მივაწეროთ. ამ გვარად აშენებული განსაზღვრულ ფორ-
 მის ნივთიერება სხვა და-სხვა მიმართულებით, სიგრძით, სიფართით
 და სიმაღლით სხვა-და-სხვა ფიზიკურ თვისებასაც იძენს: მაგა-
 ლითად, სინათლის სხივები ვერ გადიან ერთნაირის ძალით გამ-
 კრიახ პრიზმა-კუბების სიგრძე, სიფართე, სიმაღლით. ნივთიე-
 რებათა ამ გვარ თვისებით, როგორც ვიცით, სარგებლობენ
 ფიზიკოსები სინათლის შესასწავლად. ამნაირად მოლეკულების
 წყობიერ შეერთებით აშენებული განსაზღვრულ აგებულობის
 ნაწილები, პრიზმები და კუბები წარმოადგენენ ესრედ წოდებ-
 ბულ კრისტალებს. სხვა და სხვა შედგენილების ნივთიერება
 სხვა-და-სხვა ფორმის კრისტალებს ჰბადავს ხოლმე; ასე რომ
 ხშირად კრისტალის ფორმა ნივთიერების ქიმიურ შედგენილე-
 ბის მაჩვენებელიც არის. როგორც ზევით დავინახეთ, კრისტალ-
 ლების მისაღებად, ნივთიერება წყალში ან სხვა რამ შესაფერ
 სითხეში უნდა გავჰხსნათ და ამრიგად დამზადებული სითხე გაუნ-
 ძრევლად უნდა დავტოვოთ ცოცა თუ ბევრ დროის განმავლო-
 ბაში. ასეთ საშუალებას კრისტალლად ქცევას უწოდებენ, თვით
 მეცნიერებას კი, რომელიც სხვა-და-სხვა ფორმის კრისტალებს
 განიხილავს კრისტალოგრაფიას ანუ კრისტალთ აღწერას უწო-
 დებენ. ნივთიერებათა კრისტალურ ფორმისდა მიხედვით გა-
 მოსაცნობად საჭირო არის ვიცოდეთ, რამდენად ფორმის
 კრისტალლები არის ცნობილი მეცნიერებაში, ასეთი ფორმები
 ურიცხვია, მაგრამ მათ ადვილად გასაცნობად და დასანახ
 სოჯრებლად მეცნიერებაში მიღებული არის ექვსი სისტემა ანუ

კლასი. ეს ექვსი სისტემა დაფუძნებულია სრულებით უბრალო მოსაზრებაზედ. წარმოიდგინეთ კუბიკური ფორმა ანუ კოლოფი, რომლის სიმაღლე, სიფართე და სიგრძე ერთი და იგივე არის და კოლოფის შუაში კი წერტილი. რადგან კოლოფის სიგრძე, სიფართე და სიმაღლეც ერთნაირი არის, ცხადია, შუა წერტილი კოლოფის ორ სიფართით მდებარე გვერდებიდან, ორ სიგრძით და ბოლოსაც ორ სიმაღლით (ქვევით და ზევით) მდებარე გვერდებიდანვე ერთნაირს მანძილზედ უნდა იყოს დაშორებული. წერტილიდან დაწყებულ მანძილებს სიგრძე, სიფართე და სიმაღლისკენ მიყოლებით უძახიან პარამეტრებს. აქ მოყვანილ მაგალითში, ე. ი. კუბში სამივე პარამეტრები ერთნაირნი არიან და ერთ საზოგადო წერტილში შეერთებით ასეთი მანძილები ხაზებით აღნიშნულნი შეადგენენ 90 გრადუსიან კუთხეებს.

ესლა, თუ წარმოვიდგენთ, რომ სამივე პარამეტრი სხვა და სხვა, ან ორი ერთნაირია და მეორე სხვა ან ერთი ერთმანეთთან შეხვედრით არ შეადგენენ 90 გრადუსიან კუთხეს, ან 90 გრადუსიან და არა 90 გრადუსიანსაც, ჩვენ აღვიღად

გავიცნობთ ყველა კრისტალურ ფორმების მხოლოდ რამოდენიმე კლასად ანუ სისტემად დაყოფის საბუთსაც.

I. პირველ სისტემას ეკუთვნიან კუბისებური, ე. ი. ერთნაირი პარამეტრების კრისტალები. კრისტალების ამგვარ კლასს უძახიან სწორ სისტემას. თუ ასეთ კრისტალებში, მაგალითად, კუბში წარმოვიდგენთ შუაგულ წერტილიდან ორ ერთი მეორის პირდაპირ მდებარე გვერდებამდე მისულ პარამეტრებს, ჩვენ მივიღებთ სამ ერთ-ნაირ სიგრძის ხაზებს, რომელთაც კრისტალის ღერძებს უძახიან. ცხადია, რომ კუბში ყოველ ღერძს ზევით მდებარე წერტილებისათვის, შესაფერი სიმეტრიული წერტილები მოიპოვება იმავე ღერძის ქვეით. ამ გვარ სიმეტრიას უფრო ადვილად წარმოვიდგენთ, თუ ჩვენ რომელიმე ღერძის გაყოლებით კუბს ორად გავაპობთ და ამნაირად მიღებული კუბის ორი ნახევარი ვსთქვით რაიმე სიბტყით არიან ერთი მეორისაგან დაშორებულნი. რაღა თქმა უნდა, ასეთ სიბტყით ორივე მხრით მდებარე კუბის ნახევრები სრულებით ერთნაირნი, სიმეტრიულნი იქნებიან: ყოველივე წერტილისათვის სიბტყის ერთ მხარეზედ, მეორე მისთვის სიმეტრიული წერტილი მოიპოვება სიბტყის მეორე მხარეზედ.

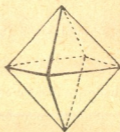
კრისტალოგრაფიაში ასეთ სიბტყეს, რომელიც ჰყოფს კრისტალს ორ სიმეტრიულ ნაწილებად, უძახიან სიმეტრიის სიბტყეს, იმ ღერძს კი, რომელიც განვლო ასეთმა სიბტყემ, სიმეტრიის ღერძს უწოდებენ.

სხვა და სხვა სისტემის კრისტალები განსხვავდებიან სიმეტრიის სიბტყეთა და ღერძთა რიცხვით, რაც, რასაკვირველია, დამოკიდებული არის პარამეტრების და მათ შეერთებით წარმომდგარ კუთხეების სხვა-და-სხვაობაზედ. ჩვენ ზედმეტად

მიგვაჩნია სხვა-და-სხვა სისტემის სიპტყეებსა და ღერძებზედ ლაპარაკი, რადგან ეს სპეციალური კითხვა არის, რომელიც მსურველს შეუძლიან კრისტალოგრაფიაში გაიცნოს. აქ აღვნიშნავთ მხოლოდ დანარჩენ სისტემებსაც პარამეტრების და კუთხეების მიხედვით. პირველ სწორ სისტემის გასაცნობლად მოვიყვანთ ორიოდ მაგალითს:

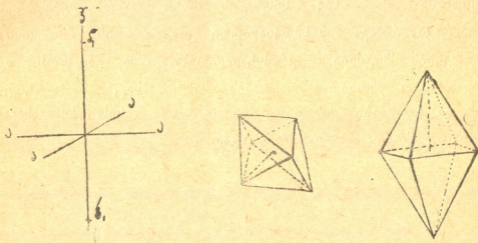

ღესაედრი ანუ კუბი.

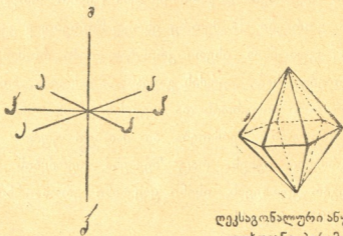
ოკტაედრი.

კუბის და ოკტაედრის ან სხვა პირველისავე სისტემის ფორმების შეერთებით წარმოსდგება უფრო რთული კომბინაციური ფორმები. II.-მეორე ესრედ წოდებულ კვადრატულ სისტემას ეკუთვნის ისეთი კრისტალები, რომლებშიაც სამ მიმართულებით სამი ღერძის გაყვანა შეიძლება, ხოლო ამ სამ ღერძიდან ორი სიფართის და სიგრძის ერთნაირნი არიან, მესამე კი სიმაღლით შეიძლება ან მათზედ უფრო მოკლე, ან უფრო გრძელი იქნეს. რაც შეეხება ღერძების შეერთებით წარმომდგარ კუთხეებს, ისინი ყველანი ერთნაირნი არიან და უდრიან $= 90$ გრადუსს.

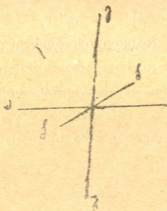
სხვა და სხვა ღერძებიანი (სიმალლით) კვადრატული პირამიდები.

III. მესამე გეკსაგონალური ანუ ექვს კუთხოვანი სისტემა. ამ სისტემის კრისტალოები ექვს სიმეტრიულ ნაწილებად შეიძლება დაიყოს, რადგან გვერდითი ღერძების შეერთებით წარმოსდგება ექვსი გრადუსიანი კუთხეები. ამის გამო ყველა გვერდითი ღერძები ერთნაირის სიგრძისანი არიან, სიმალლის უმთავრესი ღერძი კი სხვა სიგრძისა არის და გვერდითი ღერძებთან შეერთებით შეადგენს 90 გრადუსიან კუთხეს.

ღეკსაგონალური ანუ ექვს კუთხოვანი პირამიდი.

IV.—მეოთხე რომბულ სისტემის კრისტალებში ვამჩნევთ სამივე მიმართულებით სხვა-და-სხვა სიგრძის ღერძებსა. თუ ერთ რომელსამე ღერძს უმთავრეს ღერძად ჩავთვლით, ორ დანარჩენთან ერთი უფრო მოგრძო იქნება მეორესთან შედარებით და ამიტომაც პირველს უფრო გრძელს ეძახიან მაკროდიოგონალს (ბერძნულად მაკრო ნიშნავს გრძელს), მეორეს მოკლეს კი ბრახიდიოგონალს (ბრახი — მოკლე). ამ სამ სხვა-და-სხვა სიგრძის ღერძების შეხვედრით მხოლოდ 90 გრადუსიანი კუთხეები სჩნდება.

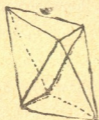

რომბული
პრამ და

V.—მეხუთე მონოკლინოედრიული სისტემა. ამ სისტემის კრისტალებშიაც სამივე მიმართულების ღერძები სხვა და-სხვა სიგრძისანი არიან. ერთი მათგანი დანარჩენ ორ ღერძთან შეხვედრით შეადგენს 90 გრადუსიან კუთხეებს; უკანასკნელ ორ ღერძის შეხვედრით კი წარმოსდგება არა 90 გრადუსიანი, ე. ი. არა სწორი კუთხე.

აქედან წარმოსდგა ამ სისტემის სახელიც მონოკლინოედრიული ანუ ერთ სოლისებურ კუთხოვანი სისტემა: ამ

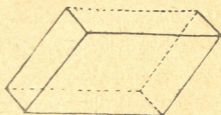
სისტემის ტიპური ფორმა მონოკლინოედრიული პირამიდი არის.

მონოკლინოედრიული
 პირამიდი

VI. — ბოლოს მეექვსე სისტემას ტრიკლინოედრულსან სამ სხვა და-სხვა სოლისებურ კუთხოვან სისტემას უძახიან. აქაც სამ სხვა სიგრძის ღერძებს აქვს ადგილი იმ განსხვავებით კი, რომ სამივესავე შეხვედრით სხვა-და-სხვა არა, სწორი არა 90-სიანი კუთხეებისა ჩნდება. ყოველ ამ სისტემის ნივთიერების კრისტალს თავისი განსაზღვრული სამ ღერძთა შორის დამოკიდებულება და სამი განსაზღვრულივე არა სწორი, არა 90-სიანი კუთხეები აქვს.

ტრიკლინოედრიული პრიზმი.

არის ისეთი ნივთიერებანიც, რომელნიც კრისტალლად ქცევის დროს ორ გვარ სისტემის კრისტალლებს ჰბადვენ, ხოლომე,

და მათ უძახიან სახელად დიმორფიულ ნივთიერებათა. სხვა-და სხვა ნივთიერებათ კი, რომელნიც ერთისა და იმავე სისტემის კრისტალოებს ჰბადვენ ხოლმე, უწოდებენ სახელად იზომორფიულ ნივთიერებათა.

ელემენტების კლასიფიკაცია

როგორც ზევით დავინახეთ, ყველა ელემენტებს ჰყოფენ ორ ჯგუფად ანუ კლასად: ლითონებად და არა-ლითონებად ანუ მეტალოიდებად. ლითონები ბრწყინავენ, პრიალობენ, მათ კარგად გაჰყავთ სითბო და ელექტრონი; არა-ლითონები კი, როგორც, მაგალითად, გოგირდი, ფოსფორი და სხვანი, ამ მხრით უფრო განსხვავდებიან ლითონებისაგან. ელექტრონის ზედმოქმედების მიხედვით ლითონები უფრო მიმატებით ელექტრონის მექონნი არიან, ვიდრე არა-ლითონები. უფრო გასაგებად რომ ვთქვათ, უბრალო ორ ელემენტოვან ნივთიერებაში ელექტრონის ზედ მოქმედებით ლითონი გამოკლებით პოლიუსზედ, ე. ი. ცინკზედ მოიყრის თავს, რადგან ლითონის ატომები, როგორც მიმატებით ელექტრონის მექონნი, გამოკლებით ელექტრონისკენ მიილტვიან, არა-ლითონები კი მიმატებით პოლიუსზედ ანუ ნაზირზედ ან კოქსზედ. ამ გვარი განსხვავება ლითონების არა-ლითონებისაგან არ არის სავესებითი, რადგან ზოგიერთი არა ლითონები თუმცა გარეგან თვისებებით დიდად განსხვავდებიან ლითონებისაგან, სამაგიეროდ თავის ქიმიურ თვისებებით სრულებით წააგვან ლითონებს. ამიტომ ეს უბრალო და სინამდვილეს მოკლებული კლასიფიკაცია უარ ყოფილ იქმნა და საუკეთესოდ აღიარეს ახალი კლასიფიკაცია ან სისტემა, რომელიც შეიცავს ყველა დღეს ცნობილ და მომავალში მოსალოდნელ ელემენტებს და რომელიც დაფუძნებული არის ელემენტების ატომთა წონის რაოდენობებზედ. ამ სისტემით, რომელიც სავესებით შეიმუშავა ბ. მენდელეევი, ელემენტთა თვისებანი თავიანთ, ატომების წონათა პერიოდიულ ფუნქციებს წარმოადგენენ. ე. ი. ატომების წონათა ცვალებადობისდა

მიხედვით პერიოდიულად ანუ ჯგუფ-ჯგუფობით და შესაფერად
 რცვლება ელემენტთა თვისებებიც. ეს სისტემა დღეს ცნო-
 ბილი არის პერიოდიულ სისტემის სახელით. დაწვრილებით
 პერიოდიულ სისტემას ჩვენ ადვილად გავიცნობთ ცოტაოდენ
 ფაქტიურ ცნობების განმარტების შემდეგ. მხოლოდ ერთი ელემ-
 ენტი არ შედის პერიოდულ სისტემის ჯგუფებში, მას ამ სის-
 ტემაში განცალკევებული ადგილი უჭირავს და ამიტომაც უმ-
 ჯობესი იქნება თავდაპირველად გავეცნოთ ამ თავისებურ
 ელემენტს.

ა. გ. კლდიაშვილი.

შეათე №-ში „მაკლე მინერალური ქაზა“-ში შემდეგი
 კორექტურული შეცდომები შეგვეპარა:

		დასტაბულია:	უნდა იყოს:
გვერდი 3	სტრიქ. 5 ქვეილ.	ჯოტაოდენი	— ცოტაოდენი
გვერდი 8			
სტრიქ. 7 ქვეილ.	706	—	70-ს
გვერდი 16			
სტრიქ. 7 ზევილ.	მოქმედების	—	მოქმედობს
გვერდი 17			
სტრიქ. 17 ქვეილ.	ქალი	—	ქილა
გვერდი 18			
სტრიქ. 4 ქვეილ.	ენერგიის	—	ენერგიას

ბიბლიოგრაფია

საუნჯე ავთოგოფობისა

ა ნ უ

აღწერა და წამლობა ყოველგვარ ავთოგოფობათა. დოქტორ
ა. ი. ფედოროვისა, თარგმანი ი. როსტომაშვილისა, 1903 წ.
ქ. თბილისი. იაფ-ფასიანი გამოცემა სტეფანე კონსტანტინეს-
ძის ზუბალაშვილის საფასით. № 18. ფასი 15 კ. 101 გვ.

1

ცრუ-მორწმუნოება ისე ბუნების მოვლენათა სფერაში არ
არის ჩვენში ძლიერი, როგორც ავადმყოფობა-მკურნალობის
სფერაშია. არამ თუ სოფლის ხალხს ჯერ ქალაქში მცხოვრებ-
თაც კი სწამთ მკითხავი, ჯადო, თილისმა და სხვა... ქუთრუ
ში, ყვავილი, წითელა, მუცელ-კეთილი და სხვა ამ გვარი გა-
დამდები საძაგელი ჭირი გაუნათლებელს ხალხში ჯერ დღესაც
ბატონობენ, ანგელოზებად ითვლებიან.

აი ამ გვარ სიბნელეშია ჯერაც ჩვენი ხალხი და რაღა თქმა
უნდა, ყოველ გვარ მეცნიერების პოპულიარიზაცია, ხალხი-
სთვის ვასაგებად დაწერა და გამოცემა ჩვენთვის დიდად საჭი-
როა. მხოლოდ ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ საშეცნიერო საღა-
რდან რამეღი დაჩვიც, საჯანიც გინდა აიღოთ და რა საჯანის გამ-
დაბიობაც მოისურვოდ, შრომა იმან უნდა იკისროთ, ვისაც რა საჯანი
სშეცნაღურად, შეცნაღურად შეგისწავლიათ. მაშასადამე სამკურნა-
ლო მეცნიერების სახალხოდ დაწერა ანუ თარგმნა მხოლოდ
მკურნალს შეუძლია, მისი ვალია. მაგალითისთვის შორს, სა-

ზღვარ-გარეთ ნუ წავალთ; ამ რამდენიმე თვის წინად რუსებმა სახალხო კარაბადინი გამოსცეს და იცით რანაირად? ჯერ სამი ოთხი დოქტორი მუშაობდა, მერე, თავის თავსაც რო ვერ ენდნენ, პროფესორს თარხნიშვილს მიმართეს და მისი რედაქტორობით გამოსცეს,*) დიად აი ასეთ მძიმე და სერიოზულ საქმედ მოაჩნიათ სხვაგან სახალხოდ დაწერა სამკურნალო მეცნიერებისა. ჩვენში კი ყველაფერს საკვირვლად აღვიღათ ვუცქერით, რაღა გვიქირს! სამკურნალო მეცნიერებაში ქართველებმა აგერ იმდენად წინ გავუსწართ განათლებულს ევროპას, რომ „ყოველ გვარ ავთმყოფობის საუნჯე“ შევქმენით.

დარწმუნებულნი ვართ, მთარგმნელს არც კი წაუკითხავს თავისი შრომა, თორემ აბა რა საკადრისი იყო ამ დასახიჩრებულ წიგნაკისათვის „საუნჯე“ ეწოდებინა. მაშ რისთვის ჩაიდინა ასეთი საქმე? იმისთვის, ბატონებო, რომ ეს დალოცვილი მეტად ჩქარობს, თავის გულკეთილობით მას უნდა, რომ ჩვენ ქართველ კაცს ყოველ მეცნიერების „საუნჯე“ ჰქონდეს და ეს ყველა „საუნჯე“ და „სალარო ცოდნისა“ მისი კალმის წვერიდან გამოვიდეს.

ენციკლოპედისტობა, ვინ ამბობს, დიდაც რომ საუცხოოა რამ არის, მაგრამ არც ასეთი უყურადღებობა უნდა, როგორც ამ თავის „საუნჯეს“ მოჰქცევია. სხვა არა იყოს რა, დალოცვილი, კორრექტურას მაინც გაასწორებდა.

აბა რა სასიამოვნოა: წუბალაშვილი, ცგვირი, ბაღდასა, ძონს, საღსრილამ, наათонка იოდა, დწვეთ, დარაის, кровеносные банки, ადამ-ადამიანსაც და სხვა, ჰმ გვერდზე კიდევ სათური ტექსტში აურევია.

თუმცა ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ არავითარ, სულ უბრალო კორრექტურულ შეცდომებსაც კი სახალხო წიგნში ადგილი არ უნდა ჰქონდეს და მით უფრო საექიმო დარიგებაში, მაგრამ ამ წვრილმანებმა თქვენი ქირი წაიღოს—დეე ლარმა გაიტანოს, ხოლო ვერ ვაბატიებთ ვერას გზით ამ წიგნის აქრელებას

*) სომხურს ენაზე უკვე გადმოთარგმნა და გამოსცა დოქტორმა ზაბომა, ვნახათ ჩვენი ქართველი დოქტორები როდისღა გვაღიარებენ.

რუსული სიტყვებით. დეე წამლების და სატკივრების სახელი რუსულადაც იყოს (თუმცა მკოდნე კაცი ლათინურს იხმარდა, როგორც საზოგადოთ არის მიღებული), მაგრამ ეს რალა უბედურება! ჩვეულებრივ სიტყვებს და მთელ წინადადებას რალა განმარტება სჭიროდა: слабительное, запоръ, рвотное, кисточка, кончикомъ трубочки, дрововидный, сокъ, отваръ, во время шелушенія, чистый, кусочкомъ сняго мѣдяго кушароса, секунда, минута, уменьшается число кровяныхъ шариковъ, клеветиръ изъ теплаго отвара ромашки, камфорнымъ спиртомъ, ушибы головы, шелушеніе, нутряннымъ саломъ, согревательныя припарки или примочки და სხვა და სხვა.

ახლა აქედან რა დასკვნა გამოგყავთ? იმას კი არ იფიქრებენ, რომ ბ. როსტომაშვილი მერანს რომ მიაქენებდა, სისწრაფეში ქართული შემოაკლდა და რუსული ლექსით ხელი მოინაცვლა... ვაი ჩვენს დაქუცმაცებს! ჩვეულებრივ სიტყვებსაც-კი უცხო ენიდან ვსესხულობთ მერე რა სიტყვებს, იმ სიტყვებს, რომელიც პირველ კლასის ქართველ მოწაფემაც კი სირცხვილია რომ არ იცოდეს.

ბ. როსტომაშვილი მსკოვანი პედაგოგია, გამოცდილი ლიტერატორია, კაცი რედაქტორი და გამომცემელია, ჟურნალ „მოგზაურისა“ და რამდენიმე „საუნჯისა“. მანვე გამოსცა რამდენიმე ტომი „სალარო კოდნისა“ და მრავალი მოზდილი და მომცრო წიგნები და წიგნაკები. ე. ი. კაცი ქართულ სიტყვიერების და მწიგნობრობის სათავეში სდვას. მაშასადამე ჩვენ სრული უფლება გვაქვს, ამ გვარ სწავლულ კაცისაგან მეტი მოვიუხოვოთ.

მოგეხსენებათ, რომ ხალხის ენა, სიტყვიერება ევოლიუციის მტკიცე კანონს ემორჩილება, ენა ვითარდება, ლიტერატურა კულტურის ზე გავლენით წინ მიისწრაფვის, პროგრესიული ზდა ეტყობა. ეს ყველა ასეა, მაგრამ გასაკვირველს ვართ, ამდენს ხანში ბ. როსტომაშვილმა რითი ვერ შეისწავლა ქართული ენა, აქამდე აღლო რითი ვერ აართვა.

ნათქვამია, ერთი ალილუია მღვდელსაც შესცდებამ. ვსთქვათ შესცდა და რაც თავის საქმე არ იყო, იმას მოჰკიდა ხელი, კარგი და პატიოსანი, მაგრამ ე ენამ რაღა დაუშავა, ნუ თუ საჭიროა მოვადგინოთ, რომ ხაფხაფისთვის დაწერილი წიგნი უნდა დაიწეროს მეტად გასაკებ ენით, სადათ, მოკლე-მოკლე წინადადებებით. მეტადრე რთვა სამკურნალო მეცნიერებას აქართულებო, შრემა ერთი-ორად მეტი გმართებო, რადგან სიკვდილ-სიცოცხლეზე ბასობოთ და არა ქალ-ვაჟთა მიჯნურებაზე. ერთის სიტყვით, ისეთის სერხით უნდა აკეთო წინადადება ისეთი კონსტრუქციის უნდა მისცეთ, რომ მთლად წერტილებო და მძიმეებო თუნდ რა კიდევ გამოაცადოთ გამოაკლოთ, მით წინადადებას აზრი მაინც არ შეეცვალას. ეს სიფრთხილე, მეტადრე საექიმო წიგნში, საჭირო იმიტომ, რომ მდაბიო მწიგნობარი არავითარ ხმებს მართლ წერისას არ დაგიდევსო. არ უსწავლია და ადვილად შეიძლება უნებლიეთ ცრფეში ჩაყვადოთ. გარდა ამისა ქართული ენა სრულებით უცხოა რუსულ ენისთვის. მაგალითად, ქართულ ენას საშინლად ეწითირება მრავლობითი რიცხვის „უზრავანთ“ ხმარება. იქ, სადაც თვით ენის ბუნება არ მოითხოვს, ძალიად ჩახიროული მრავლობითი რიცხვი საშინლად ამახინჯებს წმინდა ქართულს. ასევე ითქმის ნაგვლითი სახელებზე, ამის შესამჩნევად არც დიდი ლინგვისტობაა საჭირო და არც პროფესორობა ქართულ ენისა საქმაოა მხოლოდ კაცს ყურთა სმენა გადაგვარებული არა ჰქონდეს. დეე ჩვენი ახალგაზდა მწერლები რუსულის ზეგავლენით სცდებიან, თარგმნის ავტორს რაღა დაემართა, ხო ამდენი ხნის მწერალია. იმის მაგივრად, რომ სანიმუშოდ, სამაგალითოდ გახადოს თავის მწერლობითი ენა დ. სტილი და მით ახალთაობამ მას მიჰბაძოს, თითქოს განგებ ამახინჯებს სამშობლო ენას. მთლად ეს წიგნი „საუნჯე ავათყოფისა“ ანიდან ჰოემდე ხალასი რუსიციზმია— პირდაპირ რუსული დაწერილი ქართული ასოებით.

აბო თქვენი ჰირიმეთ ნეტა სადაური ქართულია;

1) ფილტვებს და გულს უქირდება წესიერად მუშაობა, მოქმედებენ, ასე ვთქვათ, ძალ-დატანებით. 2) თუ ის კაცს იმისგან დაემართა. 3) ზემო-აღწერილ სნეულებებში მუდამ უნდა

მოელოდეთ მორჩენას, აქ კი, თუმცა არა მალე, სიკვდილს.
 4) ხარციანი*) საჭმელი ეჭირვებათ 5) თუნდაც რო გამოვიდეს,
 რომ ტინის ანთებით არ ყოფილა ავად. 6) მოქმედებენ რაი-
 მე არა ძლიერი მიზეზები, 7) გურგვალი რკინა. 8) როცა ად-
 მანები ერთმანერთს ძალზე აწვებიან. 9) ემართება კაცს ვადმ-
 დები სენების დროს. 10) მწვაფი ანუ ჩქარია. 11) საჭმელ
 კოვზი. 12) ნახველი ამოსდის მცირედ ძნელად. 13) საჭმელი
 კოვზი. 14) ავთიმყოფის პირის სახე კვლავ საღ სახეს მიიღებს.
 15) თუ ბაკშეს ჭია ჭეჯეს. 16) წყალში დამხრჩვალის შველა
 (ჩემი მტერიც ნუ დამხრჩვალა, თორე ველარას უშველის აქვე-
 ნი „საუნჯე“.) 17) ქუნთრუშა იწყება მამეტებულად ერთხანად.
 18) ასეთი დაწვა იცის შორიდან ცეცხლმა. 19) თუ დაწვა მეო-
 რე გვარია, 20) ადამიანი უეცრად წაიქცევა როგორც მოჭრი-
 ლი ფანა (მტენარი რუსიციზში თუ გნებავთ ეს არის), 21) შემ-
 დგში კი მალე ეწვევა სისუსტე, ძილი და ადამიანი, რა თქმა
 უნდა, ადვილად გაცივდება, გაუინება დაღუფის მაგაფრად, როცა
 ზამთარში საღმე მიდიხართ...

კმარა. მთლად წიგნს აქ ხო ვერ ამოვწერთ... ან კი რა
 საჭიროა... აბა გვიჩვენეთ ამ წიგნში თუნდ პაწა ადგილი
 მინუშად წმინდა ქართლისა

დიაღ, ბატონებო, „საუნჯე ავთიმყოფისა“ იმიტომ კი არ
 არი თარგმნილი და გამოცემული, რომ ავადმყოფის გულს
 ესალბუნოს, არამედ კარგად მყოფი ქართველიც ააღელვოს და
 ეროვნული თავმოყვარეობა შეუღლებოს, თუ არა და ასე თათა-
 რახანად შეთითხნილმა წიგნაკებმა ან კი ვის რა სარგებლობა
 უნდა მოუტანოს.

II

ახლა რაც შეეხება სატკივართა და წამალთა სახელებს,
 ამათი ტერმინელოლით იქამდე მდიდარია ძველი ქართუ-

*) კურსივი ყველგან ჩვენია.

ლი სამკურნალო ლიტერატურა, რომელიც ასობოლოდ ახალი წამლის და ათობოლოდ სატკივრის სახელი არ მოიპოვობო-
 დეს ქართულოდ ენაზე, თორე დანარჩენი ჩვენს ძველებს ყოვე-
 ლივე საჭირო ტერმინი უკვე შემუშავებული, ნახმარი და დაკ-
 ნონებული აქვს. აბა გავსჩრიკოთ ამ შემთხვევაში როგორ
 მოქცეულა „საუნჯის“ ავტორი. როგორ და სრული პროფა-
 ნაცია მეცნიერებისა თუ გნებავთ ეს არის! აქობდა მე არ ვი-
 ციო, თუ ესა და ეს ტერმინი ქართულოდ ენაზე მოინახებო,
 აუღია ბ. როსტომოშვილს და სულ უბრალო სახელებიც-კი,
 რომელიც ჩვენში ყველა მეწვრილმანემ და „ექიმ“ დედაკაცებ-
 მაც იციან, აუღია და თითონ უთარგმნია რუსულიდან ქარ-
 თულად, მაშ როგორ მოითმენს ქართველი კაცი, თუ რო მეო-
 რე ამერიკა არ აღმოაჩინოს!

გვიკვირს!.. ნუ თუ საჭირო იყო იმის თარგმნა (მერე რო-
 გორი თარგმნა) რაც არის და გვაქვს მამაპაპათავან სამკვიდ-
 როდ გადმოცემული.

„საუნჯეში“ ფარმაცევტიულ და ქიმიურ ტერმინების შე-
 სახებ შემდეგი აბდა-უბდა ვპოვთ:

1) ერთს სამკურნალო ძირს ეწოდება *Radix ipsecau-
 anhae* ლათინურად *рвотный корень* რუსულად და ო'რას ძირს
 ქართულად. საუნჯის ავტორს კი აქა და რუსები *рвотный
 корень*-ს უძახიანო, ამდგარა და ქართულად სამნაირი სახელი
 დაუნათლებია: 1) პირიდან საქმობის ძირი. 2) სასაქმებელი
 ძირი და 3) პირლებინების ძირი. ხოლო მე 37 გვერდზე ამ
 თავის ნათარგმნს ძირს *рвотный камень*-ს უძახის!?

2) ყველა ყველა და ე შრატე დოსავან რომ ვერ გავირ-
 ჩევიათ, ეგ ვერაფერი ამბავია. *Молочная сыворотка* (და არა
сыворотка, როგორც თქვენ სწერთ მე-16 გვ). რის შრატეა
 და არა დო როგორც თქვენ გითარგმნიათ.

დოს რუსულად *пахтанье* ჰქვიან, ხოლო ლათინურად *lac
 ebutyratum*. როგორ მზადდება დო, ყველამ იცით, ხოლო
 შრატე *Serum lactis*, *молочная сыворотка* აქრილი რძე არის
 და მეტადრე სიცხეში თავისთავად აიჭრება ხოლომე ხოლო რო-

დესაც საგანგებოდ უნდათ მოამზადონ რძის შრავი, მაშინ უნდა დაიწყო მოხდის (40%) ასკრიან ხოლომე ხბოს დვრითათი. ის, რაც შეიკუმშება, იმას კაზეინი ჰქვია, დანარჩენს სითხეს შრავი. აფთიაქში შრავს ბევრნაირად ამზადებენ: არის შრავი ტკბილი, მყავე, შაბიანი, რკინიანი, თამარ-ჰინდიანი და სხვა...

3) ღმერთი იწამეთ, ფისი განა რუსულად ДЕГОТЬ არას!? ფისი გახლავთ СМОЛА, ხოლო ДЕГОТЬ-ს ეწოდების კუმბი.

4) არის ერთი ქიმიური რთული სხეული, რომელსაც პირიდან რწყევის თვისება სჭირს—Tartarus emeficus, рВОТНЫЙ КАМЕНЬ. ჟუღაბი. ყველა მეწვრილმანემ იცის ჯულაბი რაც არის, ხოლო „საუნჯის“ ავტორს კვლავ დასჭირდა ამერიკის აღმოჩენა და ამ წამლისთვის სასაქმებელი ჟა დაურქმევია (გვ. 35). მაშ რა ექმნა! თუ კი რუსები рВОТНЫЙ КАМЕНЬ-ს ეძახიან! ერთ წამს რატომ არ იფიქრეთ, განა რუსების მოსვლამდე ქართველები ტყეში ცხოვრებდნენ, ხის ტოტებზე იძინებდნენ და ტყის ბილს და ხვლიკებს სკამდნენ?

გარდა ამისა ხალხსათვის დაწერალი სამკურნალო წიგნი ანუ დანაგება, რა ხალხსათვისაც იწერება იმ ხალხის ადგილს, ჰვას, შკვადრთა ცხოვრება გარემოებას, მათს ხასიათს, ჩვეულებას უნდა შეეფერებოდეს, მოუხდეს, გამოადგეს, ეთანხმებოდეს. ნათქვამია: „ადგილის კურდღელს, ადგილის მწევარი დაიჭერსო“. ეს დოქტორი „საუნჯის“ ავტორი არაფერს არ უფიქრებდა. დოქტორმა ფედოროვმა რუს ხალხისთვის დასწერა თავის დარიგება და არა ქართველებისთვის. რუსის ყოფა-ცხოვრებას ალლო აართვა და იმის დავარად, იმის მიხედვით შესაფერ რჩევას აძლევს, მეცნიერებას სახალხოდ ხდის. ფედოროვი რუსებს ფტკას უძაგებს და კვ-სს უქებს, კლეუკვის მაშარაბს უქებს და ღვინოს წამლად კოვზობით აძლევს. „საუნჯის“ ავტორსაც შეშინებია ფედოროვის არაფერი ვაწყენინო და სიტყვა-სიტყვით გვითარგმნის. მერე! ჩვენში რომ კლეუკვა არ იზღება, ხალხმა რა ქმნას? რატომ არ ურჩიეთ ბრწყეულის მაშარაბი, გოწახურის მაშარაბი, ხართუთას მაშარაბი და სხვა. ჩვენ უფრო მდიდრები არა

ვართ მაშარაბებით?—ოტკას ჩვენში იმდენათ ვინა სვამს ხალხს უძაგოთ და კვასი ურჩიოთ. მერე ე კვასის ვაკეთება ჩვენებმა რომ არ იციან და არც ჩვეულნი არიან? ფედოროვი ღვინოს რუსს წამლად აძლევს თითო კოვზობით და თუ ღვინო არ გეშოვებათ, ოტკა დააღვეინეთ წვეთობითაო, ყოველივე ეს ქართველ ოჯახს განა შეეფერება. მეოცდა ხუთე გვერდზე ამბობთ, ცხელი ჩაით ასე ნუ გატყუებთ ხელშეო (რა ეტიკაა), განა ჩაის სმა ასეა გავრცელებული ჩვენში.

თქვენ რომ, ექიმობა იცოდეთ, განა შესაძლო იყო იქ სადაც სატკივარი და საქიროება მოითხოვდა ჩვენი ხალხის უებარი წამალი მაქონი არ გეხსენებინათ! ფედოროვის ხალხს რომ მაქონი ჰქონდეს, მთელს ტრაქტატს დასწერდა ამ ძმვენეირ საშუალებაზე.

აქ მოკლედ მოვიყვანთ დანარჩენ შეცდომებს ფარმაცევტიულ ტერმინებში:

1) დაბეჭდილია: არჯასპი თეთრი ცინკისა—უნდა იყოს: აჯასპი თუთიასი ანუ თეთრი აჯასპი—ЦИНКОВЫЙ КУПАРОСЬ ИЛИ СНѢЛЫЙ КУПАРОСЬ.

2) დაბეჭდილია: არჯასპი ლურჯი სპილენძისა—უნდა იყოს: აჯასპი სპილენძისა ანუ ლურჯი აჯასპი ანუ შაბიამანი, —МЕДНЫЙ КУПАРОСЬ ИЛИ СИНИЙ КУПАРОСЬ.

3) Ромашку настайвайте как чай გვირილა ჩაისაებ მოხარზეთ.—უნდა იყოს: მიასწარას ყვაფილი ჩაისაებ დამდუღრქთ ე. ი. უნდა ვიხზაროთ: Отваръ ნახარში, настoй ნამდულრი, (ჩაის როცა ვამზადებთ ვმდულრით, და არ კი ვხარშავთ, მოხარშულს ჩაის ვინ აიღებს პირში).

4) არის ერთგვარი ფორმა ფარმაციაში მიღებული: სამკურნალო მცენარის რომელსამე ნაწილს ანუ სხვა რამ წამალს ასწონენ, ჩაპყრიან შუშაში, დაასხმენ სპირტს და ასე სდგას ნ—ნ დღე, ვიდრე მცენარე სამკურნალო ძალას სპირტს მისცემს და სპირტსაც შეღებავს; ამ ფორმას ლათინურად ეწოდება Tinctura, რაიცა ნიშნავს შედუგავს, ფერს, დაფერვას. რუსებს ამ ფორმისთვის დაუდგენიათ ტერმინი настoйка. ჩვენი ძველე-

ბი უძახოდნენ ანაჲს მაგალითად პიტნის არაყი, ბარამბოს არაყი და სხვა. დღეს ეს ძველი ტერმინი არ შეეფერება თითონ ფორმას, ჩვენ უეჭველად უნდა დავადგინოთ ასეთი ტერმინი: Tinctura ლათ. Настойка რუს. ფერა ქართულად, რაიც უდრის ლათინურს ტინკტურას, ხოლო თუ რუსებს მივბადვით, მაშინ მათებრი ნასტოიკა ჩვენებურად იქნება ნამდგრაჲი ანუ ნამდგრაჲა და არა დანაჲენი, როგორც ბ. როსტომაშვილს უთარგმნია.

5) Cataplasma ლათ., Припарка რუსულ, ფაფა-ფუფა ქართულ. ეს ტერმინი „საუნჯის“ ავტორს თავისებურად უთარგმნია: ზოგან უხმარია სიტყვა თხულები, ზოგან ქაში; ზოგან მტლე თბილა სჯებლები. მაგალ. Припарка изъ льнянаго сѣмени ქართულად არის სელის-ფაფა ანუ ფაფა-ფუფა და არა სელის თბილა მტლე როგორც „საუნჯეში“ ნახმარი. მტლე ანუ ტლე არის გამაგრილებელი წამალი (холодная примочка). ადებენ იმ ადგილას, საიდანაც უნდათ სიცხე გამოჰკაფონ, ხოლო ცხელ-ცხელ ფაფა-ფუფას ადებენ მუწუკზე ანუ სიმსივნეზე, როცა უნდათ საჩირქოდ მოამწიფონ.

6) დაბეჭდილია: შერია აქამეთ, უნდა იყოს შორბა აქამეთ (გვ. 15).

7) დაბეჭდილია: კასტორის ზეთი, უნდა იყოს გენაგერჩაგის ზეთი.

8) დაბეჭდილია: ზეთუნე, უნდა იყოს ზეთუნას ზეთი (ზეითუნი ქვეყანაა, სადაც ზეთის ხილიდან ზეთს ზდიან).

9) დაბეჭდილია: кровеносныя банки უნდა იყოს кровесосныя банки, რადგან მინის კოტოში სისხლს სწოვს და არ კი ატარებს.

10 დაბეჭდილია (29 გვ.): რკინის შაბიამნის წყალი. არც ასეთი პროფანაცია უნდა. გთხოვთ აგვიხსნათ რა არის რკინის შაბიამნა?

11) დაბეჭდილია (50 გვ.): სოდა, კრემორტარტარი და ღვინის მარილი (сода, кремортартаръ и винный камень). — წარმოიდგინეთ, ღვინის მარილი და კრემორტარტარი ერთი და იგივეა.

12) დაბეჭდილია: ტვიის კენკრა (ягодъ можжевельника) უნდა იყოს ღვიის კენკრა, ხოლო თქვენს ნათქვამს ტვიის რუსულად *Myrta ჰქვიან*, *Myrta communis h.*)

13) სასაცილოც ბევრი რამ გახლავსთ ამ თქვენს „საუნჯეში“... არც ასეთი დამორჩილება უნდა ქართულის ენისა. თუ რუსულს ენას შეჰფერის ლათინურს *liniment. ammoniat. Летучая мазь*, ჯეტუნი მაზი უწოდოს, განა ქართულადაც უეჭველად შეიძინავე სსცსებუჯი უნდა იყოს?! *Летучая мазь*, ქართულად გახლავსთ საჯბუნი ამნისა.

14) მდიდარს ქართულს ენას თქვენ ძალად ალატაკებთ. რუსები ამბობენ: 1) *перець, черный перець*. 2) *турецкий перець, стручковый перець, красный перець*. ქართულად პირველს ჰქვიან ზიჯბიჯი, ხოლო მეორეს წიწკა. თქვენ კი აგილიათ და სიტყვა „მსმაჯური“ მიგიმატებიათ წიწკისთვის.

17) დაბეჭდილია: მუსკუსი, უნდა იყოს მუშკა. *Мускусъ* რუსები უძახიან. რათ სტაცებთ ქართულ ენას თავის ტერმინებს!?

18) დაბეჭდილია შიჯნური ქანი, უნდა იყოს მუცლის ქანი). რუსები რომ *нутряное сало*-ს ეძახიან, ეგ იმათ ენას მაგრე შეჰფერის, თქვენ რალათ ამახინჯებთ ქართულს?..

19) მე-81 გვ. თქვენ ურჩევთ *водная окись* მიიღეთო. ნეტა თუ რა არის ეს ვადნი ოკისი? თქვენ ამბობთ აფთიაქში იკითხეთო. აბა სცადეთ, ენახოთ რას მოგცემენ. ჟეჯეზი და გვიწყებიათ უთუოთ, არა? კიდევ ბევრი სხვილმანი და წვრილმანი ცოდვა მიგიძღვით ამ ახირებულ თარგმანში. მარა რაც გითხარით, მგონი, ესეც ჰკმაროდეს გამომაფხინხეჯებელ წამლად.

III

როგორც ზემოდ მოვახსენეთ, ყოველ სატკივრების სახელები მოიპოვება ქართულს ენაზე. მხოლოდ ამ ტერმინოლოგიას ჯერ ბევრი მუშაკი სჭირია—უნდა გაიჩხრიკოს ჩვენი ძველი სამკურნალო მწერლობა—კარაბადინები, უნდა ვეძიოთ

ხალხში, ვკითხოთ დალაქებს, „ექიმ“ დედაკაცებს და მამაკაცებს, მხოლოდ ამ გვარად შეიძლება აღვადგინოთ დაკარგული და შევამუშავოთ ახალი. ბ. როსტომაშვილი არ დაპრიდება ტერმინების უქონლობას, გაბედულად, თავისებურად უთარგმნია და ვინ იცის იქნება კარგადაც მოიქცა.

ჩვენ აქ მხოლოდ ზოგიერთა საკრძნობელ შეცდომებს ვუჩვენებთ, დანარჩენზე კი ჩვენს სწავლულ ქართველ ექიმებს ვსთხოვ ხმა ამოიღონ.

1) Молочница არის კენკვლა (ასე კახეთში უძახიან) ანუ თურქული (ასე ქართლში უძახიან). თუმცა თურქული უფრო საქონლის ქირს შეჰფერის.

2) Воспаление околоушных железъ, свинка ნათარგმნია ანთება ყურთან მდებარე ჯირკვლებისა ანუ ეგრედ წოდებული ყბა-ყურა, ასე გაჭიანურება სატკივრის სახელისა საქირო არ იყო, პირდაპირ უნდა ითქვას ყბა-ყურა—ხალხი კარგად იცნობს ამ სატკივარს.

3) დაბეკდილია: ნაწლავი უნდა იყოს ნაწლავი.

4) Воспаление острое и хроническое, ნათარგმნია: ანთება მწვაფი ანუ ჩქარი და ანთება ქრონიკული ანუ დახანებული. უნდა სჯობდეს: ანთება მწვაფე ანუ გამწვაფებული და ანთება დაძველებული ანუ მუდმივი. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ Катарръ желудка, ჩვენებურად გულ-ქიდება არის. (ხალხი ასე უძახის).

5) დაბეკდილია: იმარხულათ უნდა იყოს ფარეზი შეინახათ.

6) Желтуха ნათარგმნია: ყვითა იქნება კარგიც იყოს ეს ახალი ტერმინი, მაგრამ ჩვენი ხალხი ამ სენს სიყუთლეს ეძახის.

7) Болѣзни дыхательныхъ путей ნათარგმნია: სნეულეზიანი სასულე მილებისა, უნდა იყოს: სნეულეზიანი სასუნთქ მილებისა.

8) კრილობის, იარის ანუ რაიმე წყლულის შეხვევის დროს მკურნალები სასტიკ ყურადღებას აქცევენ ჩიქიდის (მარლა) და ბამბის სისუფთავეს. ეს მასალა იდეალურ სიწმინდას

უნდა იყოს, რამდენადაც კი ეს მისაღწევია. სწორედ ამ მიზნით სამკურნალო მეცნიერებამ წამოაყენა: ასეპტიკა, სტერილაზაცია, მასტურაცია და სხვ. „საუნჯის“ ავტორი მთელს თავის წიგნში ყველგან ამბობს ძონძი იხმარეთო, ძონძით შეუხვეითო და სხვ. ღმერთი იწამეთ, ბ. როსტომაშვილო, წაიკითხეთ ზემოდ მოყვანილი თქვენთვის უცხო სიტყვები და გაიგეთ მათი მნიშვნელობა. რაზე გვიღუპავთ ხალხს, ყველამ კარგად ვიცით ძონძი რასაც ჰქვიათ ან ხალხი ძონძს რას უძახის, მეტადრე ღარიბ ოჯახში ყოველ საღმე მიგდებულ ძონძის ნაგლეჯში ქუჩის გარდა ვინ უწყის რამდენ გვარი ბატილა და მიკრობები სხედან. ამისთანა ძონძებით რომ ჭრილობას შეუხვევთ, თქვენდა უნებურად ავადმყოფს ადვილად შეპყრობთ წითელ ქაჩს, ჭლექს, ანტონის ტუცხლს და სხვა-და სხვა გადასადებ ქირს.

ძონძის სახელი არც კი უნდა გეხსენებინათ. პირიქით, რაც კი რამ სუფთა მოიპოვება სახლში, თუნდ გარეცხილი პერანგი, დეე დახიონ და ის იხმარონ, ოღონდ კი ძონძების ხმარებით ნურაფერ ქირს ნუ გადაჰკიდებენ ავადმყოფს. რა თქმა უნდა, ყველაზედ უკეთესია აფთიაქში იყიდონ ჰიგროსკოპიული ბამბა და მარლა სტერილიზაცია ნაქმნარი.

9) Крупъ и перепончатая жаба ნათარგმნია: ყელ-ქირვება. ხოლო перепонка ნათარგმნია: ზედა-შეკანები ანუ აფსკეტიბი. ამ გვარი ლეკური თარგმანი ჩვენს ყურს ძლიერ ეჩოთირება, თუმცა перепонка-ს თარგმნა ჩვენც გვიძნელდება. რომელი მოუხდება: კანი, აფსკა, გარსი, დაფი თუ ბანდი ეს ჩვენ ჯერ გადაწყვეტილი არა გვაქვს, მხოლოდ ეს ზედა-შეკანები და აფსკეტიბი რომ ქართული არ არის, ამას კი ეჭვი არა აქვს.

10) დაბეჭდილია (გვ. 34): ტყვილი მკერდის ძვლის ქვეშ. ჩვენ არ გვესმის „საუნჯის“ ავტორს რა უთარგმნია, თუ соль подъ ложечкою, ეგ ხომ გულის კოფზა და თუ соль подъ грудной костью, ეგ ხომ გულის ფილაზია, ჩვენ არ გვესმის ეს მკერდის ძვლის ქვეშ სადაური ქართულია?

11) Бугорчатка ნათარგმნია: მსხმო მსხმო-ქლეკი და Бугорки: წვნიკი მსხმოები. ჩვენი ექიმები დიდხანია ნუჩორчатკას სდმუნდდეს ეძახიან და რატომ შესცვალა ბ.ნმა როსტომაშვილმა ეს ტერმინი, ამისი რა მოგახსენოთ.

12) Воспаление брюшины ნათარგმნია; ანთება მუცლის შიდა კანისა უნდა იყოს ანთება მუცლის ფარისა.

13) „საუნჯეს“ ავტორი ამბობს, საშარდე ბუშტის სპაზმის დროს ვანნა მიიღეთ და მუხჯის ქვემოდა თბილი მტლე იღეთ ლენცოფის ფოთლებისაო (იხ. გვ. 52). მართლა რო ახირებული რჩევაა—მუხლების ქვემოდამ რო მტლეები იდოს, საშარდე ბუშტს რას უშველის? ალბად, „მუცლის ქვემოდა“ უნდა იყოს.

14) Ломота или ревматизмь ნათარგმნია: ქარი, ქარები ნიკრისის ქარები; უნდა იყოს: მტენიარობა ანუ ქარი, ქარები. ხოლო ნიკრისის ანუ ნეკრესის ქარს (როგორც ხალხი ეძახის) რუსულად Подагра ჰქვიან.

15) დაბეჭდილია (გვ. 78.) ფუჭი ანუ ტუუილა უვაილი ამ სატკივარს ქართულად ჩუდუვაილა ჰქვიან.

16) Шелушение ნათარგმნია: ცრცვა. ჩვენში იტყვიან კანი ექერცლებაო (მაგ. წითელას დროს).

17) Сухожиліе ნათარგმნია: შემასრდგეობა ეს ვერაფერი ქართულია. უნდა სჯობდეს: მშრალი ძარღვები ანუ ხმელი ძარღვები.

18) დაბეჭდილია (გვ. 93.) წიბორები უნდა იყოს: წიბოები.—და სხვ. და სხვ.

ამით ვათავებთ და აქ მოვჭრით სიტყვას. იმედი გვაქვს, ბ. როსტომაშვილი იმდენს მოქალაქობრივ გულადობას გამოიჩენს, რომ ამ პირველ გამოცემას „საუნჯე ავთამყოფისა“ ს მოაგროვებს და დასწავს და მით გაასწორებს თავის შეცდომას. ამას კეთილგონიერება მოითხოვს. ბოლოს შეკრიბეთ ორი სა-

მი კაცი ჩვენი ექიმ-ფარმაცევტებისა, წაუკითხეთ, შეასწორეთ და მეორედ გამოეცით. ამით, მერწმუნეთ, პატივცემის მეტს არაფერს დაიმსახურებთ და ცოდვასაც მოინანიებთ ქართველ ხალხისა და მწერლობის წინაშე.

შტ. იდ. აღზაზაშვილი.

P. S. სიმაართლე მოითხოვს ისიც ვსთქვათ.—ჩვენს სამკურნალო ლიტერატურას პატრონი რომ ჰყვანდეს, როსტომაშვილები აღარ გაერეოდნენ სხვითა საქმეში და არც ეს „საუნჯე“ იხილავდა ქვეყანას. მაშასადამე ჩვენი ქართველი სწავლული ექიმები უფრო მეტად დანაშაულნი არიან ამ პროფანაციაში ვიდრე თვით ბ. როსტომაშვილი.

ა. ბ.

უცხოეთი 1903 წელს

ორი მთავარი საგანი იპყრობდა მთელ კაცობრიობის ყუ-
რადღებას 1903 წლის განმავლობაში: ერთი იყო ბალკანეთის
საქმე, მეორე — შორე აღმოსავლეთისა.

მაკედონიის უკანასკნელი აჯანყება 1902 წლის მემკვი-
დრეობა იყო. მკითხველმა კარგად იცის, რომ დატანჯული
და წამებული მაკედონელი აუჯანყდა ოსმალეთის მტარვალ
მთავრობას და არც შეეძლო არ აჯანყებულიყო: სიცოცხლე,
პატიოსნება და ქონება მისი მუდმივ შიშში იყო, რა-
დგან ოსმალეთის მთავრობა არც ერთს ზოგავდა, არც მეო-
რეს, არც მესამეს. ყველაფერს საზღვარი აქვს და მაკედონე-
ლის მოთმინების ფიალაც აივსო: ჯალათი მთავრობა თავის
ხელობას განაგრძობდა და განათლებული, კულტუროსანი სა-
ხელმწიფოები ევროპისა არავითარ ყურადღებას არ აქცევდნენ
ასეთ აუტანელ მდგომარეობას, თუმცა ბერლინის ხელშეკრუ-
ლების ძალით თავს იღვეს მაკედონიის მდგომარეობის გაუმ-
ჯობესება.

იფეთქა აჯანყებამ თუ არა, სახელმწიფოებმა ყური ცქვი-
ტეს და შეუდგნენ საქმის „შველას“. მაგრამ რა გზით?

შორს გამჭვრეტი დიპლომატია ჯერ აჯანყების მიზეზის
გამოკვლევას შეუდგა, თუმცა ყველასათვის ცხადი იყო ეს მი-
ზეზი, და საკვირველ აღმოჩენამდე მივიდა: მთავარი მიზეზი მა-
კედონიაში გაჩაღებულ ცეცხლისა სარევილიუციო კომიტე-
ტები და მათი თანამგრძობი ბალგარიის ერი არისო. რაკი მი-
ზეზს მიაგნეს, დიპლომატების კანცელარიაში კალმები ააწრი-
პინეს და ნოტას ნოტახე უგზავნიდნენ საბრალო ბოლგარიას —

აჯანყების მიზეზი შენა და შენი რევოლუციონერებია, ეხლავე დაამშვიდე ყველაფერი, თორემ ცუდი დღე მოგელისო. სინიდისის გასაწმენდად ოსმალეთის მთავრობასაც მისწერეს რამდენიმე ქალაღი—ბაშბუზუკებს ნუ აუშვებ, ბევრ სისხლს ნუ დადგრი და პოლიციაში რამდენიმე ქრისტიანი ჟანდარმი დააყენო.

ოსმალეთის მთავრობა ბევრად უფრო ენერგიულ კილოს იყო შეჩვეული ევროპის დიპლომატიის მხრივ და ამისთანებს ყურადღებას როგორ მიაქცევდა! დიდძალი ჯარი გადმოიყვანა მაკედონიაში, ბაშბუზუკებიც აუშვა და მთელი მხარე სისხლით მორწყო.

ევროპის საზოგადოებრივი აზრი ამოძრავდა; ჟურნალ-გაზეთები აივსო ოსმალ ჯარისკაცების სიმხეცეთა აღწერილობით; დიდძალი მიტინგები გაიმართა. მაგრამ დიპლომატია მაინც ყურს არ იბერტყავდა და მაკედონელებს კანონიერ მთავრობის მოღალატეებად სახავდა. მტარვალობისა და სიმხეცის წინააღმდეგ ბრძოლა და ღალატის სახელი ვერაფერი შესაფერია, მაგრამ დიპლომატებისაგან ეხლა აღარაფერი უკვირთ.

ტყვილი იყო საქმის მკოდნეთა და თანამგრძობთა ჩივილი და ღალადი: აჯანყების მიზეზს იქ ნუ ეძებთ, სადაც არ არის; ნამდვილი მიზეზი ის აშკარა უსამართლობაა, რომელიც ბერლინის კონგრესმა დააკანონა: დასტოვეს მაკედონელები ისეთ მართვა-გამგეობის ქვეშ, რომელმაც 1877-78 წწ. ომიანობა გამოიწვია; თუ გსურთ, რომ მაკედონელი კულტურულ გზაზე გამოვიდეს და იარაღისა ასხმისა და მთაში გავარდნის მაგიერ ქალაქებსა და სოფლებში მშვიდობიან, ნაყოფიერ შრომას ეწეოდეს, ალაგმეთ ოსმალეთის მთავრობა და ისეთი წესი შემოიღეთ მაკედონიაში, რომ სულთანსა და მის დამქაშებს თავისუფალი, აულაგმავი ფარფაშობა არ შეეძლოთ.

დიპლომატია მაინც თავის გზას აღდა, მაგრამ მას ერთი ავიწყდებოდა: მაკედონელ მამულისშვილის თავდადების ძალა.

ბურების სიმტკიცესა და მამაცობას განცვიფრებაში მოჰყავდა მთელი კაცობრიობა. მაგრამ არ გვეგონია, რომა მაკე-

დონელს ნაკლებად გამოეჩინოს ეს თვისებები და უფრო უარეს პირობებშია.

ბურების რესპუბლიკები დამოუკიდებულნი იყვნენ ომიანობამდე და ამიტომ მათი სამხედრო სამზადისი სრული იყო ომის გამოცხადების დროს. მაკედონელი კი იძულებული იყო ქურდულად, ოსმალელ ჟანდარმებისა და ჯაშუშების ზედამხედველობის ქვეშ ემოქმედნა; უნდა ვიქონიოთ სახეში აგრეთვე მაკედონელ ბერძნების სამარცხვინო მოქმედება — მთავრობის მოხელეებზე უფრო გულმოდგინეთ ესენი მოქმედებდნენ.

ტრანსვალსა და ორანჟეს რესპუბლიკას მეტად ვრცელი ტერიტორია ეკავათ, ტერიტორია ნაკლებად გამოკვლეული ინგლისლებისაგან და ბურებისათვის კი კარგად ნაცნობი; მაკედონია კი პატარა ქვეყანაა, ოსმალეთის ჯარის მთავარ-შტაბისაგან კარგად შესწავლილი.

ბური გაწვრთნილი მეომარი იყო, მაკედონელი კი იწვრთნებოდა თვით აჯანყებისა და ბრძოლის დროს. ინგლისს პირველ ხანებში ძალიან ცოტა ჯარი ჰყავდა სამხრეთ-აფრიკაში, ოსმალეთმა კი ერთბაშად დიდძალ ჯარს მოუყარა თავი პატარა მაკედონიაში.

მიუხედავად ყველა ამისა, მაკედონელებმა საკვირველი მხნეობა და სიმტკიცე გამოიჩინეს: ერთი მუჟა მაკედონელები უშიშრად შეებრძოლენ ოსმალეთის უამრავსა და გაწვრთნილ ჯარს და ამდენი ხნის განმავლობაში ხშირად მეტად საგრძნობელი ზარალი მიაყენეს. მაკედონელი შეუდრეკელად მიდიოდა ბრძოლის ველზე და ისეთი სიმამაცით კვდებოდა, რომ ძალაუნებურად ყველას პატივისცემასა და თანაგრძნობას იწვევდა.

ბოლოს, როგორც იქნა, საზოგადოებრივ აზრის აღშფოთებამ გასჭრა და დიპლომატია იძულებული გახდა წინანდელზე მეტი მოეთხოვა ოსმალეთის მთავრობისაგან. ოსმალეთიც, ხანგრძლივ ყოყმანის შემდეგ, დასთანხმდა დიპლომატიის წინადადებას. მაკედონიის აჯანყება მიწყნარდა, მებრძოლნი ისვენებენ.

გარეგნათ ოსმალეთის მთავრობაა გამარჯვებული: მაკედონია ვერ გახდა თავისუფალი და ის მცირე რეფორმები, რო-

მელიც ეხლა ევროპის კანტროლის ქვეშ უნდა მოხდეს, დააკმაყოფილებს ვერც ერთ შეგნებულ მაკედონელს.

„მაგრამ რევოლიუციონერებს იმით შეუძლიათ ინუგეშონ თავი, რომ ეს პატარა გაუმჯობესებაც არ მოხდებოდა, რომ ისინი არა; რომ მაკედონელებს თავგანწირულად არ ებრძოლათ და არ გამოეწვიათ ოსმალთა ჯარის საშინელი სიმხეცენი, სახელმწიფოები არ მიიღებდნენ ასეთ მონაწილეობას მაკედონიის საქმეში. მოთმინება და მორჩილება, შეიძლება, დიდი სათნოება იყოს კერძო ცხოვრებაში, მაგრამ ისტორია მათ არა აფასებს. ისტორიაში ის იღებს რასმე, ვინც მეტ პროტესტს აცხადებს. ამას მიხვდნენ მაკედონელები და უნდა ვიფიქროთ, რომ მომავალშიაც არ გაანებენ თავს პროტესტს. როგორი იქნება ამ პროტესტის ფორმა—ისევ დაიწყებენ აჯანყებას გაზაფხულზე, თუ მშვიდობიან გზას არჩევენ ახლად შექმნილ უფლებების საფუძველზე, ეს ოსმალეთის პოლიტიკისაგან არის დამოკიდებული“.

ასე ახასიათებს მაკედონიის მოძრაობის შედეგს ერთი მიმოხილველი და ჩვენც თანახმა ვართ ამ დახასიათებისა; მხოლოდ რაიმე იმედი ოსმალეთის ეხლანდელ მთავრობისა არავის არა აქვს. ჩვენ წინდაწინვე უნდა ვიცოდეთ, რომ ოსმალეთის დესპოტიური მთავრობა ძველ გზას, გზას მტრავალობისას, არ დასტოვებს, რადგან ეს მტრავალობა მისი ნიადაგია, და ვინ არის ისეთი, რომ თავის ხელით გაითხაროს საფლავი, თუ ძალით არ გაათხარევენ! ამიტომაც არის, რომ გაზაფხულზე ახალი ბრძოლა უფრო მოსალოდნელი ახლო აღმოსავლეთში.

შორე აღმოსავლეთში კი დღე-დღეზე მოვლიან ომიანობას. რუსეთიცა და იაპონიაც დიდის ენერგიით ემზადებიან ამ დღისათვის. მართალია, შესაძლებელია, ამ მოკლე ხანში შეტაკება არ მოხდეს და საქმე მშვიდობიან გზით გადაწყდეს, მაგრამ, როგორც არა ერთხელ გვქონდა ნათქვამი, ასეთი მორიგება მხოლოდ დროებითი იქნება, იმდენად მოუარიგებელია იაპონიისა და რუსეთის ინტერესები.

ეს მოურიგებლობა, ინტერესების წინააღმდეგობა დღემდე
დღე იზრდებოდა და იზრდება.

რუსეთს ამურის მხარე და დიდ ოკეანეს ნაპირების რამ-
დენიმე პუნქტი უკვე ხელთ ჰქონდა, როცა იაპონიამ გამოი-
ღვიძა და მისთვის ახალ ევროპიულ განვითარების გზას დაა-
დგა. „იაპონიის ეკონომიურ განვითარების შედეგად ის იყო,
რომ განახლებულ იმპერიას კუნძულებიდან ხმელეთზე უნდა
ეწყო გავრცელება; ამას თხოულობდა როგორც წმინდა სავა-
ქრო, ისე საახლოშნო (ხედმეტ ელემენტის გადასახლება) ინ-
ტერესები. ამიტომაც იაპონია იმ თავითვე იყო მოწადინებული
კორეა თავის გავლენის წრეში მოექცია“ და აქ მტკიცე ნია-
დაგი შეეძინა როგორც თავის ვაჭრობისა, ისე საახლოშნო
პოლიტიკისათვის.

იაპონიის ასპარეზზე გამოსვლა და მისი გაძლიერება ნი-
შნავდა რუსეთის იმპერიის გავრცელების შეჩერებას. ამიტო-
მაც იყო, რომ რუსეთმა ყოველი ღონე იღონა და ჩინეთ-ია-
პონიის ომის შემდეგ იაპონიას თითქმის ხელი დააბანინა შო-
რე-აღმოსავლეთის კონტინენტზე ფეხის მომაგრების საქმეში...

ერთი სიტყვით ან იაპონია ან რუსეთი უნდა იქნეს მბრ-
ძანებელი შორე-აღმოსავლეთში და რაკი კითხვა ეგრეა დაყე-
ნებული, მშვიდობიანის გზით მისი გადაწყვეტა ყოველად შეუ-
ძლებელია.

რუსეთ-იაპონიის ომიანობას განუზომელი მნიშვნელობა
ექნებაო, სწერს ერთი გერმანელი პუბლიცისტი, და არა მარ-
ტო იაპონიისა და რუსეთის საერთაშორისო მდგომარეობისა-
თვისო. თუ რუსეთმა გაიმარჯვა, ამით განმტკიცდება არა მარ-
ტო მისი საერთაშორისო მდგომარეობა, არამედ ეხლა არსე-
ბული შინაგანი ვარემოებაცო; ჩინეთის დიდი წილი რუსეთის
იმპერიის გუბერნია გახდება და ეს ვარემოება კი აუცილებლად
ახალ ომიანობას გამოიწვევს ამერიკასა, თუ ინგლისთანო.

ამიტომაც არის, რომ ამერიკის შეერთებული შტატები
და ინგლისი იმ თავითვე აშკარა წინააღმდეგობას უწევენ რუსე-
თის პოლიტიკას შორე-აღმოსავლეთში, და თუ რუსეთი გაი-

მარჯვენს იაპონიაზე, აუცილებლად უნდა ჩაერიონ საქმეში—
 იაპონია ეგრედ წოდებულ „ღია კარების“ მომხრეა და ხსენე-
 ბული სახელმწიფოებიც ამას თხოულობენ. რუსეთის გამარჯვე-
 ბით კი ეს „ღია კარები“ დაიკეტება ამერიკისა და ინგლისის
 საქონლისათვის.

ჩვენნი მთავრობაო, სწერს ერთი გავრცელებული რუსუ-
 ლი ჟურნალი, კარგა ხანია მიმხედარია, რომ იაპონიასთან შე-
 ტაკება მოუვა. ეს სჩანს იმ დიდ ხარჯებიდან, რომელიც გასწია
 მან ამ ხუთის წლის განმავლობაში სამხედრო გემების გასაკე-
 თებლად. ყველა ახალი უძლიერესი გემები გააჯავებისათანავე
 იგზავნებოდნენ დიდ ოკეანეში. ეხლა მთელ ბალტიის ზღვაში
 არ მოიძებნება არც ერთი ახალი სამხედრო გემი; სამაგიეროდ
 შორეულ აღმოსავლეთში თავმოყრილია ძლიერი ესკადრა, რო-
 მელიც აშენებულია ამ ათი წლის განმავლობაში და რომელიც
 ფულად ორას მილიონზე მეტი ღირს.

მართლაც მომავალ შეტაკების დროს მთავარი მნიშვნე-
 ლობა ექნება სამხედრო ფლოტს. მხოლოდ ფლოტის საბოლოო
 გამარჯვენს შეეძლება საბოლოოდ დაამარცხოს მოპირდაპირე.
 უფრო სუსტი მხრისათვის ფლოტი საიმედო ფარია; უფრო
 ძლიერისათვის—გრცელი ბაზისი ოპერაციებისათვის.

ამიტომ მეტი არ იქნება, თუ მოვიყვანთ ციფრებს ჩვენისა
 და იაპონელების ფლოტის ძალთა დასახასიათებლად. ამასთან-
 ანავე სახეში უნდა ვიქონიოთ, რომ, თუმცა დიდ ოკეანეს ეს-
 კადრას გარდა, სხვა სამხედრო გემებიც გვყავს, მაგრამ ნამდვი-
 ლად კი ვერ შევძლებთ ყველა გემების გაგზავნას შორე აღმო-
 სავლეთში. ეხლანდელი პირობები ზღვაზე ომიანობისა ისეთია,
 რომ ბრძოლაში მონაწილეობის მიღება შეეძლება მხოლოდ
 პირველ ხარისხოვან, კარგად შეიარაღებულ გემებს; მოძველე-
 ბულ, ჯავშნით ცუდათ დაფარულ გემების გამოყვანა ეხლან-
 დელ ბრძოლაში ყოვლად უსარგებლოა. ამიტომაც დიდი ოკეა-
 ნეს ესკადრის გაძლიერება ჩვენ მხოლოდ შავი ზღვის გემებით
 შეგვიძლია, მაგრამ დარდანელსა და ბოსფორზე გავლის უფლე-
 ბა არა გვაქვს...

ებლა რუსეთის ჰყავს დიდ ოკეანეში, საესკადრო ბრძოლის (მარტო ასეთ ბრძოლას შეუძლია გადასწყვიტოს რომელიმე მხარეს პირველობა ზღვაზე) ველზე გამოსაყვანად ცხრა გემი 106,500 ტონისა; ამ ესკადრაზეა—20 თორმეტ გოჯიანი, 12 ათ გოჯიანი, ორი რვა გოჯიანი და 101 ექვს გოჯიანი ზარბაზანი, გარდა უფრო წვრილ არტილერიისა.

იაპონიას შეუძლია ჩვენ ესკადრის წინააღმდეგ გამოიყვანოს თორმეტი სამხედრო გემი 145,000 ტონისა; იაპონიის გემებზეა—24 თორმეტ გოჯიანი, 24 რვა გოჯიანი და 156 ექვს გოჯიანი ზარბაზანი. ყველა ეს გემები აშენებულია ჩინეთ-იაპონიის ომიანობის შემდეგ და ოთხი მათგანი საუკეთესოდ ითვლება ყველა სახელმწიფოების ჯავშნიან გემებ შორის... იაპონიას აქვს აგრეთვე ის უპირატესობაც, რომ სახლშია—ადვილად შეუძლია დაზიანებულ გემების შეკეთება, ქვანახშირის მხრივ უფრო უზრუნველ ყოფილია და სხვა“. („ეურნალ დღია ესეხ“, XI).

1901 წელს რუსულ გაზეთებში, განსაკუთრებით „პეტერბურგსკია ვედომოსტ“-სა და „ნოვოე ვრემია“-ში, მეტად საყურადღებო წერილები იყო დაბეჭდილი იაპონელებსა და მათ ჯარზე. ამ წერილების შინაარსი თავის დროზე მოყვანილი გეჟონდა „მოამბე“-ში (1901 № 6), მაგრამ მისი გახსენება ეხლაც არ უნდა იყოს ინტერესს მოკლებული.

ჩინეთის ექსპედიციამ დანახვა ყველასო, რომ იაპონელი ჯარი უკეთესია ევროპელებისაგან ჩინეთში გაგზავნილ ჯარებზედო. იგი ირჩეოდა სხვა დანარჩენ ჯარებ შორის სასტიკის დისციპლინით და უნაკლო ორგანიზაციით.

მეორე სწერდა—პირდაპირ ვიტყვი და ამას კიდევ დავამტკიცებთ, რომ იაპონელი ჯარი თუ სამივე კონტინენტზე არსებულ ჯარებზე საუკეთესო არა, უფრო საშიში მინც არის... თუ ჩვენ დავუკვირდებით იმ სკოლას, რომელიც გაუვლია სამხედრო საქმის ეხლანდელ ხელმძღვანელებს, ცხადათ დავინახავთ, თუ რა მნიშვნელობა აქვთ მათ იაპონიის ჯარისათვის; ისინი იწვრთნებოდნენ იმ დროს, როცა იაპონია ესეც იყო ეცნო-

ბოდა ევროპის ცივილიზაციას და სწყუროდა სწავლა... უნდა გვიკვირდეს ის მოკლე დრო, რომელიც იაპონელებმა მოანდომეს იმის შეთვისებას, რაც მათთვის საჭირო იყო. მაგრამ კიდევ უფრო საკვირველი არის ის გამჭრიახობა და შესანიშნავი კრიტიკული შეგნება, რომელიც გამოიჩინეს იაპონელებმა ამ შეთვისების დროს. ისინი მონურად როდი ბაძვდნენ— მათ გაარჩიეს საღ იწყებოდა ნამდვილი საქმე, საღ გარეგნობა, თვალთათვის საამური... უმთავრესი ნიჭი იაპონელებმა გამოიჩინეს იმაში, რომ ეს კარგი (გადმოღებული), მაგრამ უცხო შეითვისეს მათის თავისებურობის დაუზღვერელად... საჭიროა განა ამის შემდეგ ვილაპარაკოთ იმ აფიცრების ღირსებაებზე, რომელთაც ასეთი მშვენიერი სკოლა გამოიარეს? საილიუსტრაციოდ 1894—95 წლის ომი და 1900 წლის კოალიცია საკმარისზე მეტია“.

უფრო ახალგაზდა აფიცრობა ნაკლებად მოსწონს რუს ავტორს, მაგრამ არა მათის სამხედრო ღირსების მიზეზით. სასაცილო მეგალომანიას, ნაადრევ სურვილებსა და გაუგებარ დაბრმავებას უკიეინებს ახალგაზდა აფიცრობას, მაგრამ თან დასძენს, რომ „ამ ნაკლთან ღირსებაც აქვს ახალგაზდობასო... ისინი მშვენიერი ჯარისკაცები არიან... ეროვნული გრძობა, შეგნებული, გონიერი ვაჟკაცობა, შრომისა და ჯაფის გაძღება, თავდავიწყებული და შზუნველი დამოკიდებულება უნცროს ძმებთან— აი მათი ღირსებები. იაპონელი აფიცერი არ დაშორებია უბრალო ჯარისკაცს, ე. ი. თავის ხალხს, და ეს ხომ სანაქებო ღირსებაა ჯარისკაცისა... იაპონელი ჯარისკაცი არის ხორცი ხორცთაგან და ძვალი ძვალთაგან იაპონელ ხალხისა; და ამ ხალხს კი არ შეგიძლია არ უცქირო გულწრფელის თანაგრძობითა და პატივისცემით. ჯერ არ უნდა დავივიწყოთ ის გარემოება, რომ ეს ხალხი მეომარი ხალხია— მრავალ საუკუნოების განმავლობაში ხმალი ხელთ ეპყრა და ებრძოდა მეზობლებს ან სახლში იბრძოდა... ამიტომ იაპონელს უყვარს და პატივს სცემს სამხედრო საქმეს, ამიტომ იაპონელი ისტორიულად მომზადებულია ამ საქმისათვის,

კიდევ უფრო საყურადღებოა ის ძველი იაპონური კულტურა, რომლითაც ასე განირჩევა უბრალო იაპონელი სხვა ხალხთა ამგვარსავე წარმომადგენლებისაგან... იაპონელი ერთი წუთიც კი არ არის უსაქმოდ. საქმიანობა მისი ორგანიული მოთხოვნილებაა... იგი მუშაობს საქმის სიყვარულით, არ ზოგავს არც დროს, არც თავის ხელებსა და გონებას, რომელიც თან და თან უფრო გამჭრიახი ხდება. იაპონელი ახერხებს ჩაზბეროს სულ უბრალო ნაწარმოებს ესტეტიური იდეა, რომელიც ასულდგმულებს და აკეთილშობილებს ნაწარმოებს. როცა იგი ჯარისკაცად შედის, მთელი თავისი სიყვარული საქმიანობისა და უნარი შრომისა გადააქვს სამხედრო საქმეზე; იგი ეძლევა ამ ახალ საქმეს როგორც საყვარელსა და საპატიოს და არა ძალად ნაკისრსა და სამძიმოს. ჩვეულებრივ, ყოველ დღიურ ცხოვრებაში რომ ნახო იაპონელი ჯარისკაცი, კარგ შთაბეჭდილებას ვერ მოახდენს—აკლია გარეგანი ვაწვრთნილება: არ იცის რიგიანად ჩაცმა (ცოტა არ იყოს ცეროპიული ფორმა აწუხებს) და მიხვრა-მოხვრაც შნოიანი არა აქვს. ხშირად ნახავთ იაპონელ ჯარის კაცს ქუჩაზე პაპიროსით პირში ან ყავახანაში ქუდ და ხმალ მოხდილი ქალს რომ ეარშიყებოდეს; ამას აფიცრებიც ხედავენ, მაგრამ აქ ყველაფერს უბრალოების ბეჭედი ასვია... როცა კი საქმე საქმეზე მივა, ამ ჯარისკაცს არ დასჭირდება არც დისციპლინალური დასჯა და არც მოვალეობის განხენება.

ამას უნდა მივუმატოთ ის გარემოებაც, რომ საზოგადო განვითარებით იაპონელი ჯარის კაცი შესაძრევად მაღლა სდგას. მას გათავებული აქვს დაბალი, საშუალო და ხშირად მაღალი სკოლის დასაწყისიც; იცის თავის ქვეყნის ისტორია, თანამედროვე პოლიტიკა, პარლამენტის და მინისტრების მოქმედება; წაუკითხავს სამხედრო ხელოვნების შესახები წიგნები; ჰკითხულობს და შეგნებულადაც ეკიდება წაკითხულს; წარმოდგენა აქვს თავის „დიდ იაპონის“ ისტორიულ დანიშნულებაზე და მხურვალედ თვალ-ყურს ადევნებს ამ დანიშნულების სისრულეში მოყვანას; ესეც განსაკუთრებული თვისებაა იაპონელისა. და

ყველაფერი ეს ჰქმნის იაპონელ ჯარისკაცისაგან არა ამა და ამ ნომრიან „ხიშტს“, არამედ ჯარის კაცის ისეთ ტიპს, რომელიც ხელს უწყობს აფიცერს საქმის გონივრულ შეგნებით და გონივრულ მოქმედებით...“

იაპონია მარტო იმაზედ კი არ ჰფიქრობს, რომ მეზობლად მდებარე ადგილები შეიძინოს და ამითი საქმაო ასპარეზი იქონიოს თავის ბუნებრივ ძალთა განსავითარებლად. „დიდი იაპონიის“ განზრახვები ბევრად შორს მიდიან, როგორც ერთხელ კიდევ გვქანდა ნათქვამი. გათვითცნობიერებული იაპონელი მარტო იაპონელად როდი გრძნობს და იცნობს თავს, იგი ამასთანავე მონგოლიც არის, ის მონგოლი, რომელსაც ეს ამოდენა ხანია ევროპიელი სისხლსა სწოვს. დაჩაგრულ თანამოძმეს ხსნა უნდა უცხოელთა დამამცირებელ უღლიდან. ვის შეუძლია ითავოს ეს დიდებული საქმე, თუ არ იაპონიას, მონგოლთა ერთადერთ სახელმწიფოს, რომელმაც შეიძინა ევროპის კულტურა და თან თავის-თავს მონგოლურ სახელმწიფოდ იცნობს, რომელმაც გააოცა მთელი ქვეყანა თავის სწრაფის განვითარებით და ფარულ ძალთა გამოჩინებით? ეს აზრი მალე გავრცელდა იაპონიაში და ბევრი თანამგრძობიც იშოვა. მალე დაარსდა მთელი გავლენიანი დასი შემუშავებულის პოლიტიკურის პროგრამით და ენერგიულად შეუდგა ამ პროგრამის ხალხში გავრცელებას. მთავრობა და მიკადო გამსჭვალულია ამავე მიმართულებით და სადაც და როდესაც კი გაუვა, სკდილობს მოიახლოვოს ის დრო, როცა აზია შეერთდება იაპონიის ჰეგემონიით (მეთაურობით) და თავს იხსნის ევროპელების მძიმე და ანგაარ ბატონობისაგან. აზია აზიელებისათვის—ი დიდებული და სამართლიანი დედა-აზრი შეგნებულ იაპონელების პოლიტიკურ მიმართულებისა. და ეს დედა-აზრი თავის სიდიდით არაფრით არ ჩამოუყარდება არც ალექსანდრე მაკედონელისა და ბერძნების ელინისტურ იდეას აღმოსავლეთში, არც იულიოს კეისრის და რომაელების რომანიზაციონულ პროგრამას დასავლეთში.

1903 წლის განმავლობაში კომბის სამინისტრო დიდს ენერგიით განაგრძობდა ბრძოლას კლერიკალისმთან. კლერი-

კალები და ნაციონალისტები ბევრსა სკდილობდნენ სამინისტროს მდგომარეობის შერყევას, მაგრამ ვერას გახდნენ: პარლამენტის წევრების უმრავლესობა მტკიცედ აძლევდა მხარს კომპსა და უფრო და უფრო ამხნევებდა ბრძოლის განსაგრძობად.

გასულ წელს საფრანგეთის პოლიტიკური ცხოვრება იმდენად პრაქტიკულის მოქმედებით ვერ ისახელებს თავს, რამდენადაც მაღალ იდეურის ბრძოლით. სულ მოკლე ხანში დიდი ცვლილება მოხდა საფრანგეთის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში: შოვინისმისა და რევანშის იდეების მაგიერ თან და თან მეფედება კაცთმოყვარეობისა და ადამიანობის აზრები. ამ ათის წლის წინად ვინ გაბედავდა საფრანგეთში მაღლა ეთქვა—ჯარის გაძლიერებას თავი დავანებოთ, რადგან რევანშის იდეა მკვდარი და უსიცოცხლო არისო. გასულ წელს კი პირდაპირ გამოსთქვა ეს აზრები და ჯვარზე არავინ უცვიათ, თუმცა ნაციონალისტებმა, ჩვეულებისამებრ, დიდი ყაყანი ასტეხეს. მართალია, ნამდვილ დემოკრატების წინადადება არ მიიღო უმრავლესობამ, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ არ თანაუგრძნობდა მას: საფრანგეთს არ შეუძლია დაიწყოს ჯარების შემცირების საქმეო, ამბობდნენ მოწინააღმდეგენი.

ყველა თანახმაა, რომ ალზას-ლორენის იარაღით დაბრუნება დღეს ქვეაში არ მოდის საფრანგეთის ერს, მაგრამ პარლამენტის უმრავლესობას ვერ გაუბედნია ინიციატივა თავზე მიიღოს და ჯარების შესუსტების წინადადება მისცეს ევროპის სახელმწიფოებს: გერმანია მაშინვე იჯიქრებს, რომ ფრანგები ამას სისუსტით სჩადიან და შესაძლებელია ისე მოიქცეს, რომ ომი აუცილებელი გახდესო.

როცა პრესანსე, ჟორესი, ჰიუბარტი და სხვები თხოულობდნენ მილიტარისმის შემცირების კითხვის დაყენებას საფრანგეთის პარლამენტში, ეს იმას კი არ ნიშნავდა, რომ აღნიშნული პირები საბოლოოდ უარს ჰყოფდნენ ალზას-ლორენს. სრულიადაც არა: ოცდაათ წელზე მეტია რევანშის პოლიტიკა საშინელის სიმძიმით აწევს ხალხს და ალზას-ლორენის კითხვა ისევ

იმ მდგომარეობაშია, როგორშიაც იმ თავითვე იყო; ცხადია, რომ ასეთი პოლიტიკა უვარგისი და მავნებელია; კითხვის გადასაწყვეტად სხვა გზა უნდა იქნეს არჩეული, გზა მშვიდობიანი და ნამდვილ დემოკრატიულ პრინციპის შესაფერი.

როცა გერმანელებმა ფრანგები დაამარცხეს, ბისმარკზე ადრე სახელოვანმა ისტორიკოსმა მომზენმა გამოსთქვა აზრი, რომ დამარცხებულ საფრანგეთს უნდა ჩამოერთვას ალზას-ლორენი, როგორც გერმანელებით დასახლებული ქვეყანაო. მომზენს უპასუხა ფრანგების შესანიშნავმა ისტორიკოსმა ფიუსტელ-დე-კულანჟმა: ტომით და ენით ალზასი გერმანელია, მაგრამ იგი ეკუთვნის საფრანგეთის ერს და ამ ერის განუყოფელი ნაწილი არისო. „სამშობლო ის არის, რაც ხალხს უყვარს. შესაძლებელია, რომ ალზასი ჩამოშვებლობით და ენით გერმანელი იყოს, მაგრამ სამშობლოს გრძნობით იგი ფრანგია. მერე იცით, რამ გახადა იგი ფრანგი? არა ლუი მეოთხემეტემ, არამედ ჩვენმა დიდმა რევოლიუციამ. ამ დროიდან ალზასი ჩვენი ბედის მონაწილე იყო“. მაგრამ თავი დავანებოთ ისტორიას და ეხლანდელ მდგომარეობას მივუბრუნდეთო, ვანაგრძობს კულანჟი: „ეხლა უკეთესი ხელმძღვანელი გვყავს, ვიდრე გარდასული ისტორია; ეს ხელმძღვანელია სამართალი, უფლება, რომელიც ბევრად უფრო ცხადი და უცილობელია, ვიდრე თქვენი გვარტომობა. ჩვენი პრინციპია, რომ ხალხის გამგებელი იყოს ისეთი დაწესებულება, რომელსაც თვითონ ხალხი მიიღებს თავისუფლად და რომ ეს ხალხი უნდა იქნეს იმ სახელმწიფოს ნაწილი, რომელსაც თავის ნებითა და ძალდაუტანებლად თვითონ აირჩევს. აი თანამედროე პრინციპი; იგი არის ერთადერთი საფუძველი ნამდვილ წესიერებისა და იგი უნდა აღიაროს ყველამ, ვინც მშვიდობიანობისა და კაცობრიობის პროგრესის მომხრეა. მიიღებს ამ პრინციპს პრუსია თუ არა, ეგ სულ ერთია—ბოლოს მაინც პრინციპი გაიმარჯვებს“.

აი, ამ პრინციპის გამარჯვებას სცდილობს საფრანგეთის დემოკრატია; მისი სურვილია შეჰქმნას ისეთი პირობები, რო-

ცა აღზასს შექმლება თავისუფლად, ძალდაუტანებლად გადასწყვეტოს, თუ რა სურს მას—საფრანგეთის ნაწილად გახდომა გერმანიის პროვინციად დარჩენა, თუ სრული დამოუკიდებლობა.

გერმანიის დემოკრატია ც თანახმაა სავსებით კითხვის ასეთ გადაწყვეტისა. და სანამ ორივე მხრის დემოკრატია არ გამოარჯვებს, ამ საქმის მშვიდობიან და სამართლიან გზით გადაწყვეტაც შეუძლებელია.

ერთის მხრით იყო კიდევ შესანიშნავი საფრანგეთის პოლიტიკური ცხოვრება გასულ წელს: დემოკრატია იმდენს ეცადა, რომ საფრანგეთი დაუახლოვა შეურიგებელ მტრად მიჩნეულ ინგლისს—ინგლისსა და საფრანგეთ შორის დაიდო პირობა, რომლის ძალით განსაზღვრულ ხასიათის სადავო კითხვები სამედიატორო სამართლის გზით უნდა გადაწყდეს. ეს ფაქტი ორი მხრით არის დიდ მნიშვნელოვანი: ერთი მხარე პრინციპიალურია. საფრანგეთ-ინგლისს შორის დადებული ხელშეკრულება ერთი იმ ეტაპთაგანია, რომელიც დემოკრატიას უახლოვებს მთავარ იდეის განხორციელებას—საერთა-შორისო დამოკიდებულებანი დაუქვემდებაროს სამართალს და არა ცეცხლსა და მახვილს.

მეორე მხრით ამ ხელშეკრულებას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს არსებულ „კავშირებისათვის“.

როგორც ვიცით, ინგლის-იაპონიის ხელშეკრულების გამოცხადებისთანავე, საფრანგეთ-რუსეთამაც გამოსცეს შესაფერი საპასუხო დეკლარაცია, სადაც გამოცხადებული იყო ამ ორ სახელმწიფოების ინტერესთა თანხმობა. ინგლისისა და საფრანგეთის უკანასკნელი შეთანხმება ძალას უკარგავს ხსენებულ დეკლარაციას. შეუძლებელია, რომ ინგლის-საფრანგეთის დაახლოვების შემდეგ საფრანგეთი ენერგიულად ჩაერიოს შორეულ-აღმოსავლეთის საქმეში და ენერგიული დახმარება გაუწიოს რუსეთის პოლიტიკას იაპონია-ინგლისის წინააღმდეგ. რევანშის პოლიტიკა თავის ძალას ჰკარგავს და თუნდაც არ ჰკარგავდეს, არაფერს იმედი აღარ აქვს საფრანგეთში, რომ რუსეთი აღზას.

ლორენისათვის ომს გამოუცხადებს გერმანიას. ახლო აღმოსავლეთში ბალკანეთზე და განსაკუთრებით მცირე აზიაში საფრანგეთის და რუსეთის ინტერესები ძველის დროიდან აქამომდე ერთმანერთს ეწინააღმდეგებიან. დარჩენილი იყო შორე აღმოსავლეთი, სადაც ორ მოკავშირეს შეეძლოთ თანხმობით მოქმედება, რადგან რუსეთი ჩრდილოეთით მოქმედებდა და საფრანგეთი სამხრეთით; გარდა ამისა საფრანგეთს ინგლისთან შეუღლი ჰქონდა სიამის გამო. ეხლა, როგორც სჩანს, საფრანგეთი სიამის საქმეშიაც მორიგებია ინგლისს და შორეული აღმოსავლეთი, ეს ერთადერთი საასპარეზო ადგილი „ორთა კავშირისათვის“, გამოეცალა რუსეთ-საფრანგეთის შეთანხმებულ მოქმედებას.

გასულ წელს გერმანიის პოლიტიკურ ცხოვრების მთავარი ფაქტი საპარლამენტო არჩევნები და არჩევნებში დემოკრატიის გამარჯვება იყო. გერმანიის მთავრობა და რეაქციონერები ისეთ ეგოისტურ პოლიტიკას ადგენენ არჩევნებამდე, ისე დაუქვემდებარეს ხალხის ინტერესები ამ ხალხის ხორცმეტ ნაწილის გაუმძღრობას, რომ ხალხის გაბრაზება და დემოკრატიის გამარჯვება ადვილი საწინასწარმეტყველო საქმე იყო, მაგრამ გამარჯვებაც არის და გამარჯვებაც — გერმანიის დემოკრატიის გამარჯვება ისე ბრწყინვალე იყო, რომ მთელი ქვეყანა აალაპარაკა და ააყაყანა. გერმანიის პოლიტიკური პარტიები ერთ ხანს გონს ვერ მოსულიყვნენ და ბოლოს, როცა დაინახეს ნამდვილი სახე საქმეთა მიმდინარეობისა, მეტად დაფრთხნენ, და, გარდა ბარტის პარტიისა, გადაწყვიტეს შეერთებულის ძალით შეზრდობოდნენ „სახელმწიფოს გამანადგურებელ პარტიას“.

მართალია, გერმანიის რეიხსტაგის უმრავლესობა დღესაც დემოკრატიის წინააღმდეგ პარტიებს ეკუთვნის, დღესაც შეუძლია ამ უმრავლესობას ხალხის ღარიბ ჯიბეს დააწვეს, მაგრამ საეჭვოა, რომ ხალხის ასეთ მანიფესტაციის შემდეგ ძველებურის გაბედულებით მოიქცნენ — ეგ ხომ საკოთარ საფლავის

გათხრის დაჩქარება იქნებოდა. რაც უფრო ეგოისტურ პოლიტიკას დაადგებიან, რეაქციონური პარტიები, მით უფრო ადრე გადავა მთელი ხალხი დემოკრატიის მხარეზე.

მეორე მოვლენა გერმანიის პოლიტიკურ ცხოვრებისა, მოვლენა, რომელმაც მთელ ევროპის ყურადღება მიიპყრო, დემოკრატიულ პარტიის კონგრესი იყო.

მეტად დამახასიათებელია ეს საერთო ყურადღება. პარტია, რომელსაც რაღაც ოცდაათის წლის წინად სულ ორი წარმომადგენელი ჰყავდა გერმანიის იმპერიის რეიხსტაგში, დღეს ისე გაძლიერებულა, ისეთი მნიშვნელობა შეუძენია, რომ პარტიის წარმომადგენელთა კონგრესის მთელ კამათსა და ყოველ დადგენილებას მთელი ევროპა ადევნებს თვალ-ყურს.

რაც შეეხება დრეზდენის კონგრესის მნიშვნელობას თვით პარტიისათვის, მაინცა და მაინც საგანგებო არ ყოფილა. ცხარე ბრძოლა და კამათი იყო, დაუზოგველად ჰკიცხავდნენ და ლანძღავდნენ ერთმანერთს მოპირდაპირენი, დასასრულ „შეურიგებლებმა“ და „მართლ-მორწმუნეებმა“ გაიმარჯვეს, მაგრამ სინამდვილეს ვერ შესცვლის ვერც ცხარე კამათი, ვერც ლანძღვა-გინება და ვერც დადგენილება. სიტყვის ყოველის შემძლებლობა არვის არ სწამს. საქმით კი ეგრედ წოდებულ „შეურიგებლებსა“ და ოპორტიუნისტებ შორის განსხვავება არ არის: თავის პრაქტიკულ მოქმედებაში პარტიის ორივე მხარე ერთ და იმავე პროგრამით ხელმძღვანელობენ. პარტიის საბოლოო მიზანია რევოლუციონური, პრაქტიკული მოქმედება კი, რომელსაც ხალხი ამ მიზნისაკენ მიჰყავს, გერმანიაში არსებულ კანონიერ ნიადაგზეა დამყარებული.

ავსტრია-ჰუნგრეთის მთელ პოლიტიკურ ცხოვრებას გასულ წელსაც მხოლოდ ეროვნული ბრძოლა შეადგენდა.

ამ ბრძოლის უმთავრესი ფაქტი ავსტრიისა და ჰუნგრეთის გამწვავებული ბრძოლა იყო.

ავსტრიისა და ჰუნგრეთის შემაერთებელი წესი, ეგრედ წოდებული დუალიზმი მოძველდა: ჰუნგრეთი განვითარდა, გა-

ლონიერდა და ეხლა სრულ თავისუფლებას საჭიროებს. ეს სრული თავისუფლება კი სამეფო ტახტის უპირატესობათა შეკვეცაა. ამიტომაც გასულ წლის ჰუნგრეთის კრიზისი იყო ბრძოლა ჰუნგრეთის პარლამენტისა და სამეფო ტახტისა. მეფე ჯერ მედგრად დახვდა ჰუნგრელების მოთხოვნას, მაგრამ ამ მედგრობამ ისეთი მღელვარება გამოიწვია მთელ ჰუნგრეთში, რომ ფრანკ-იოსები იძულებული გახდა დაეთმო: ჰუნგრეთის ჯარი ჰუნგრეთის პარლამენტის განკარგულებაში გადავიდა, გარეგნად, ფორმით ავსტრია-ჰუნგრეთის ჯარი ერთია და ამ ერთი ჯარის მბრძანებელი იმპერატორი, მაგრამ ეს ეხლა ფიქციაა; ნამდვილად კი ჰუნგრეთის ჯარი გამოეყო ავსტრიის ჯარს, იგი ეხლა ჰუნგრეთის ეროვნული ჯარია, ჰუნგრეთის პარლამენტის განკარგულებაში.

დიდი ბრიტანიის პოლიტიკური ცხოვრება ისევ ჩემბერლენითა და ჩემბერლენის სადამოყენო პროექტით იყო მოცული. სხვა ქვეყნების ვაჭრობა-მრეწველობა იზრდება და ვითარდება, ინგლისისა კი ეცემა; ინგლისისის ერს განსაცდელი მოელოს; საჭიროა ენერგიული ღონისძიება საქმის გამოსაბრუნებლად. ასეთ ღონისძიებად ჩემბერლენსა და მის მომხრეებს პროტექციონისმი, მფარველობითი სისტემა მიაჩნიათ. დავადოთ ბაჟი უცხოელ საქონელს, როგორც ამას ამერიკა და გერმანია სჩადიან, უფრო დავუახლოვდეთ ჩვენ ახალშენებს და ჩვენი მრეწველობაც ისევ აყვავდებოა, გაიძახის ჩემბერლენი.

ოპოზიცია, ლიბერალები და დემოკრატები კი პროტექციონისში ინგლისის დაღუპვას ხედავენ: დიდი-ბრიტანიის უმაგალითო განვითარება, მისი აღურიცხველი სიმდიდრე, შეუღარებელი ვაჭრობა და მრეწველობა შეჰქმნა თავისუფალმა ვაჭრობამ და ეხლა ჩემბერლენს სურს მოსპოს ინგლისის დიდების ეს საფუძველიო, ამტკიცებენ ჩემბერლენის მოპირდაპირენი.

ეურნალ-გაზეთები, სახალხო კრებები, საპარლამენტო სხდომები განუწყვეტლივ პროტექციონისმზე და თავისუფალ ვაჭრობაზე მსჯელობენ.

მიუხედავად ამისა, დიდი-ბრიტანიის პარლამენტმა მოასწრო ერთი შესანიშნავის კანონ-პროექტის განხილვა და დამტკიცება. ვერც ერთი სახელმწიფო ვერ დაიკვებნის ასეთ დიდ მნიშვნელოვან კანონის შექმნას.

ირლანდიის საადგილმამულო კითხვა, მიზეზი საშინელ განხეთქილებებისა ინგლისსა და ირლანდიას შუა, ისპობა: უინდგემის კანონპროექტით, სახელმწიფო აძლევს ფულს ირლანდიელ გლეხებს მემამულეთაგან ადგილების შესაძენად. ფული სესხად ეძლევა გლეხს, მაგრამ სარგებელი ამ ფულისა არსებულ საიჯარო გადასახადზე მცირეა. ასე რომ ირლანდიელი გლეხი გადაიხდის წლიურად იმაზე ნაკლებს, რასაც აქამდე იხდდა, და ბოლოს ადგილის მესაკუთრე ხდება.

საყურადღებოა, რომ ეს დიდმნიშვნელოვანი კანონი კონსერვატიულ სამინისტროს ეკუთვნის, იმ კონსერვატიულ სამინისტროს, რომელსაც, გარდა ძალმოპოვებით პოლიტიკისა, ყველაფერი შურდა ირლანდიისათვის.

როგორ მოხდა ასეთი ცვლილება?

მთავარი მიზეზი თვით ირლანდიელების მოქმედებაა.

ხვეწნა-მუდარა, დაყვავება, მოწყალების თხოვნა რომ დაეწყო ირლანდიას, აქამდე ვერაფერს მიაღწევდნენ. მათხოვარს არავინ არასცემს პატივს. პატივსაცემი ის არის, ვინც მედგრად, თავდადებულად იბრძვის თავის უფლებებისა და ინტერესებისათვის.

ამ მხრივ ირლანდიელებმა სამაგალითო ნიჭი და უნარი გამოიჩინეს.

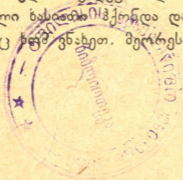
რაც უფრო მეტს დაგვიტოებენ, უფრო მეტი უნდა მოვიტხოვოთო, ამბობდნენ ირლანდიელი პოლიტიკური მოღვაწეები, სანამ საადგილ-მამულო რეფორმას და საკუთარ პარლამენტს არ შეეძენთ ირლანდიასო.

აგარარული რეფორმა მიღწეულია, დარჩა საკუთარი პარლამენტის მოვნა. სრული იმედი და საფუძველია, რომ ამ მიზანსაც მალე მიაღწევენ.

როცა სახელოვანი ჩარლზ პარნელი გამოვიდა პოლიტიკურ ასპარეზზე, ირლანდიელ დეპუტატების მეთაურად პარლამენტში ისააკ ბიუტი იყო: ისააკ ბიუტი სულ იმის ცდაში იყო, ინგლისის პარლამენტი არ გაეჯავრებინა, და ამ გზით სცდილობდა ირლანდიის ბედნიერების დამყარებას: ტკბილად მოვიქცეთ, ნუ გაეჯავრებთ ჩვენ მბრძანებლებს და ბოლოს ყველაფერს მოგვცემნო. პარნელი ზედავდა ამ საბრალო პოლიტიკას და მის შედეგს და მთელს თავის ძალ-ღონით დაეძგერა ინგლისის პარლამენტს: ირლანდიის ერს ტყავს აძრობთ, მისთვის საპყრობილისა და სახრჩობელას მეტი არაფერი გემეტებათ, მაგრამ დაგანახებთ, თუ რა შეუძლია ხალხსა და მის ნამდვილ წარმომადგენლებსო. ასრულა კიდევ თავის მუქარა.

სულ მოკლე ხანში ამ მედგარ და შეურიგებელ პოლიტიკის შედეგი ის იყო, რომ მსცოვანი გლადსტონი მთელ თავის პარტიით ირლანდიელების მხარეზე გადავიდა. ისააკ ბიუტს სიზმარშიაც არ მოეჩვენებოდა ასეთი ამბავი.

პარნელის შემდეგ ირლანდიელების ბრძოლას იგივე შეურიგებელი ხასიათი მიჰქონდა და პირველი დიდმნიშვნელოვანი შედეგიც ხაზმუნახეთ. მეორესაც მალე მოვესწრებით.

«მოამბის» შინაარსი 1903 წლისა

- ახაშიძე კაცია. — ეტიუდები ქართულის ლიტერატურიდან. — წერილი მეშვიდე. № XI, XII.
- არაგვისპირელი შ. — ჩემი ზარეკელი სიუჟარული (ეტიუდი) № I.
- ახვანიშვილი ილ. — ბიბლიოგრაფია. № XII.
- ბარნოვა ვ. — უძღები. — მოთხრობა № IV
- მრუდე მსხალი. — მოთხრობა № X.
- ბაჩქალიძე ს. — შეფე სოფომონ დიდი და როსტომ, რ. ჭას ერასთავო. — დრამატული ზოგა სალხურა თქმულებიდან № XI, XII.
- ბერეჟიუსი. — შეფე ღირი. № I და V.
- ბორკი შ. — ს. მნი. — თარგმანი ი. ზოლუმორდვიანოვისა. № I, II, III, IV, V, VI და VIII.
- ბრიბოელოვი ა. — ვაი ჭკუისკან. — ოთხ მოქმედებიანი კომედია, — თარგ. განდევთისა. № I.
- ბიუ დე-მოხასანი. — შობის დამკ. — თარგმანი ი. ზურაბიშვილისა № XII.
- დამოუკიდებელი. — „წმინდა ქართული“-ს ვერ ქართულობა და საჭირო დასკვნა № IV.
- დუტუ მეტრელი. — დამორებულნი. — (მოთხრობა). № II.
- დოილი კონან. — რეგორ დანსნა ბრიკადერმა ჯარი. — თარგმანი კე. მე-სა. № VI.
- დოდე ალფ. — მსკერზლი. — კომედია სამ მოქმედებად, თარგმანი ინი ანისა. № IX, X, XI.
- გერასი. — ერთი მრავალთათვის. — მოთხრობა, თარგმანი კე. კაბაშვილისა. № V.
- იბსენა ქენრიხ. — ხალხის მტერი ანუ ექიმი შტოკმანი. — ხუთ მოქმედებიანი დრამა, თარგმანი ივ. ზოლუმორდვიანოვისა. № IV, V, VI, VII და VIII.
- კლდიაშვილი ა. — მოკლე შინერალური ქიზია. — თეატრეტიული ნაწილი. № X, XII.
- მარტიანი ბლ. ძღვ. ივ. — ორიოდე სიტუვა სვანურ ენის შესახებ. № VII.
- მიროზოვ. — ბრძოლის ველზე. — მოთხრობა, თარგმანი თ. ს. № VIII, XI, XII.

შირანაშვილი ალ.—ქართული ფრთოვანი სიტყვები. № IV.

შთაფრების განკარგულება № IX.

აუქციონ.—შომენტი.—თარგმანი ალ. სოლოდაშვილისა. № III.

რაფფი.—ხენთი.—რუს-ოსმალის (1877—1878 წ.) უკანასკნელ
 ამის დროის ისტორიული რომანი. (თარგმანი სომხურ-
 რიდან) ბ. კვანგულაფისა. № I, II და III.

სუბბათაშვილი თაგ. ა.—დალატი—დრამატული ჯეკენდა-დრამა ხუთ-
 მქმედებად საქართველოს წარსულიდან, თარგმანი კ. მეს-
 ხისა. № XI.

ტარასა.—ქვათახევის მიხანსტრის გუჟარი.—წარმოდგენილი № IX.

ფრანკო ივ.—ნაძირაღნი.—თარგმანი ნ. უიფიანისა. № VII და VIII.

ფონ-ზოლენტი ვალჰელმ.—გლეხი კაცი.—რომანი, თარგმანი ივ.

ზოლუშორდგინოვისა. № IX, X, XI და XII.

ჭვანაძე ს.—შოთ: რუსთაველი და მისი შოკმა — № VII და VIII.

ჭანაშვილი ძოსე.—ქართველთა მატიახე.—№ II, III, IV, V და VI.

უცხოეთის მიმოხილვა.

საფრანგეთი.—გორესი. სიტყვა. № II.

1. კლერიკალისმი და დემოკრატია.—2. ინგლისის საქმე-
 ბი.—3. ბალკანეთი.—4. ოპორტიუნისმი. № III.

1. დრეიფუსის საქმე და დემოკრატის ძალა საფრანგეთ-
 ში.—2. მომავალი არჩევნები გერმანიაში.—3. ისპანია. № IV.

1. ბელგრადის დრამა.—2. გერმანიის საპარლამენტო არჩე-
 ვები.—3. კიდევ ოპორტიუნისმი. № VI.

მაკედონიის საქმე: ახალი აჯანყება, ბერძნების სამარცხვი-
 ნო ქცევა, აჯანყებულების პროგრამა, ბოლგარია და მაკე-
 დონია, ვის შერჩენია წუთისოფელი. ავსტრია და ოსმა-
 ლეთი. № VIII.

1. შორე აღმოსავლეთი.—2. ბალკანეთი.—3. ახალი საერთა-
 შორისო მდგომარეობა.—4. დრეზდენის პარტიტაგი.—5.
 ერთი სამრეწველო დაწესებულება. № IX.

1. ჰუნგრეთი და ავსტრია. „კვალის“ შეცდომა.—2. მან-
 ჯურია.—3. კიდევ „საერთო ნიადაგი“-ს გამო. № X.

1. ახალი რესპუბლიკა.—2. ერთი პროცესი. № XI.

უცხოეთი 1903 წელს. № XII.

დაშატკება.—საბერძნეთის ძველი ისტორია დასწეისიდან დამოუკიდე-
 ბლობის დაკარგვამდე.—ფრანგულიდან ნათარგმნი ვ. ჯ—სა.
 № I, II და III.

რედაქტორი
 ალ. ჭვანაძე

გამომცემელი
 ალ. ჭვანაძე